

ประเภทของจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพโรจน์ ขาวงาม

จากการศึกษากวีนิพนธ์ของ อุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพโรจน์ ขาวงาม พบว่า การสร้างจินตภาพ หรือ การสร้างภาพให้เกิดขึ้นในใจ เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่มากในงาน โดยเฉพาะ จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติอันเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในงานวิจัยฉบับนี้ เป็นจินตภาพที่โดดเด่นและสำคัญ เนื่องจากจินตภาพจะช่วยถ่ายทอดอารมณ์และสื่อความคิดของกวีได้อย่าง ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจรับรู้ความรู้สึกนึกคิด และสารต่างๆ ที่กวีต้องการนำเสนอแก่ผู้อ่าน

จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของกวีทั้งสามท่านนี้มีความโดดเด่นสำคัญ กวี ทั้งสามใช้จินตภาพธรรมชาติเหล่านี้เพื่อสร้างความงดงามให้แก่กวีนิพนธ์ ทั้งด้านถ้อยคำ และ ความหมาย จินตภาพธรรมชาติที่กวีทั้งสามสร้างสรรค์ขึ้นโดยมากเป็นการเขียนพรรณนาธรรมชาติ ได้อย่างงดงาม ละเอียดลอบ ประณีตวิจิตร แต่กวีไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อสร้างความงามในเชิง วรรณศิลป์ หรือสร้างความซาบซึ้ง ประทับใจในความงามบริสุทธิ์ของธรรมชาติให้เกิดแก่ผู้อ่าน เพียงเท่านั้น หากธรรมชาติเหล่านี้ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ของกวี นำเสนอสารสำคัญในกวีนิพนธ์ให้ผู้อ่านเข้าใจรับรู้ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้งานของกวี ทั้งสามท่านมีคุณค่าและความงาม ทั้งในด้าน "สาร" และลีลาวรรณศิลป์ที่ประณีตไพเราะ

จินตภาพธรรมชาติที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพโรจน์ ขาวงาม เกิดจากการเลือกใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ในแบบต่างๆ และมีลีลาวรรณศิลป์ที่หลากหลาย แตกต่างกันไป จินตภาพธรรมชาติเหล่านี้สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท อันได้แก่

- 3.1 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการพรรณนา
- 3.2 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์
- 3.3 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้สัญลักษณ์

3.1 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการพรรณนา

คำว่า พรรณนา ในหัวข้อนี้ หมายถึง การเขียนพรรณนาภาพธรรมชาติอย่างวิจิตรงดงาม ทั้งคำและความ ให้อยู่ละเอียดแจ่มแจ้งชัดเจน ประณีต ละเอียดลอบ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจคล้อยตามและเกิดภาพขึ้นในใจได้อย่างแจ่มชัด โดยไม่ใช่ภาพพจน์เปรียบเทียบ

การพรรณนาธรรมชาติเพื่อแสดงคุณค่าและความงามของธรรมชาติ เป็นลักษณะที่ปรากฏในกวีนิพนธ์มาตั้งแต่อดีต และสืบทอดต่อมาจนถึงกวีนิพนธ์ร่วมสมัย ภาพธรรมชาติอันงดงามที่กวีสร้างขึ้นนั้น อาจใช้เพื่อเป็นฉากอันเป็นองค์ประกอบหนึ่งในวรรณคดี หรือเป็นการสร้างความประทับใจของกวีที่มีต่อธรรมชาติว่างดงามและมีคุณค่าเพียงใด และยังเป็นการแสดงความสามารถของกวีในการสร้างภาพสร้างจินตนาการ การพรรณนาธรรมชาติเช่นนี้ปรากฏในกวีนิพนธ์อยู่เสมอ และพบว่าปรากฏมากในกวีนิพนธ์ของ อุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ ไพวรินทร์ ขาวงาม ด้วยเช่นกัน

จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการพรรณนาในกวีนิพนธ์ มีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการพรรณนาในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี

จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการพรรณนาในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี เป็นภาพธรรมชาติที่กวีได้พรรณนาไว้อย่างวิจิตรงดงาม ให้อยู่ละเอียดชัดเจน ละเอียดลอบ ถ้อยคำภาษาที่กวีเลือกใช้มักเป็นถ้อยคำที่เลือกสรรมาอย่างเหมาะเจาะลงตัว ให้ความไพเราะทั้งเสียงคำ ที่สัมผัสสัมผัสแพรวพราว ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร ความหมายของคำก็แจ่มแจ้ง สื่ออารมณ์ แสดงความเคลื่อนไหวและกระทบผัสสะผู้อ่านอย่างชัดเจน ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นความโดดเด่นอันกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะตัวของอุชเชนี ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านสามารถสร้างภาพให้ปรากฏขึ้นในใจอย่างแจ่มชัด ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ รับรู้อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของกวี และเกิดความรู้สึกคล้อยตามไปดังตัวอย่างเช่น

โบโศกแห่งแล้งลิ่วมลิวจากข้าว
ชมพู่พวงร่วงล่มตามลมวัน

ทิ้งต้นตวยืนเหงาแผ่ร่มพันต์
บานขึ้นต้นทุกลีบสู่ลูกระจาย
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 91)

ในบทข้างต้น อุชเชนีพรรณนาภาพธรรมชาติที่ให้อารมณ์เศร้าโศกสลด อ้างว้าง เงียบเหงา โดยการพรรณนาถึงภาพธรรมชาติที่เหี่ยวเฉา แห้งแล้ง เช่น ต้นโคกที่ใบแห้งเหี่ยว ปลิวหลุดร่วงลง จากต้นและดอกไม้ต่างๆ เช่น พวงชมพู บานชื่น ก็เหี่ยวเฉา กลีบร่วงหล่นปลิวกระจายไปตามแรงลมพัดผ่าน ภาพเหล่านี้ล้วนแต่สร้างความรู้สึกเงียบเหงาว่าเหว เศร้าโศกกระทบทุกข์ อีกทั้งการเลือกใช้คำก็มีส่วนช่วยในการสร้างอารมณ์เช่นกัน ตัวอย่างเช่นคำว่า โศก แห้ง แล้ง ลิว ปลิว ทิ้ง เหวง ฝ่ำ ร่วง ลม ลู่ กระจาย คำเหล่านี้ล้วนแต่มีความหมายชักจูงไปในทางโศกเศร้า เปลาเปลี่ยน คำที่ใช้มีความหมายชัดเจน สร้างจินตภาพแจ่มชัด และช่วยให้เห็นความเคลื่อนไหว เช่น ลิวปลิว ร่วง ลม ชันชู ลู่กระจาย เป็นต้น เสียงคำสัมผัสคล้องจองต่อเนื่องกัน ทั้งสัมผัสสระและอักษร เช่น แห้ง-แล้ง แล้ง-ลิว ลิว-ปลิว ต้น-ตัว เหวง-ฝ่ำ ชมพู-พวง ร่วงลม-ลมรัน บานชื่น-ชันชู ชู-ลู่ ลู่ ฯลฯ เสียงที่ทอดยาวต่อเนื่องกันเช่นนี้มีส่วนสร้างเสียงคำประพันธ์ที่เนิบนาบ เข้ากับอารมณ์เศร้าโศกได้เป็นอย่างดี

เลื่อนเลื่อนเหมือนผืนผ้าไหม
ลมโรยโรยริ้วปลิวแซม

เงาโล่รินล่ออกแฉม
เกลือกแยมบัวยิ้มพริ้มพราย
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 87)

ลมเย็นเฉื่อยเลื่อยไล่ละไมละเมียด
อบผืนหอมกล่อมกอดเกลือกอรอน

อโคกเสียดกลิ่นเศร้าเคล้าลมหลอน
เงาบังอรแอบพริ้มอยู่ริมใจ
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 93)

กวีนิพนธ์สองบทข้างต้นนี้ ในบทแรก อุชเชนีต้องการพรรณนาภาพธรรมชาติที่งดงาม ให้อารมณ์สุขสงบ สดชื่น คือ ภาพบึงใหญ่ได้ร่มเงาไม้ มีกอแฉม และบัวในบึงกำลังแย้มกลีบบาน สายลมโชยผ่านเย็นสบาย ให้ความรู้สึกกระชุ่มกระชวยใจ กวีสร้างภาพธรรมชาติได้อย่างงดงาม อ่อนหวานราวกับเป็นภาพฝันจากการใช้คำ เลื่อนเลื่อน เหมือนผืน เงา และทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่งดงาม จากคำ แยม ยิ้ม พริ้มพราย และในบทต่อมาเป็นการพรรณนาภาพธรรมชาติที่ให้อารมณ์โศกและเหงา คือภาพต้นอโคกใหญ่ ดอกกอโคกส่งกลิ่นหอมเศร้าไปกับสายลมที่พัดผ่านอย่างละมุนละไม จากการใช้คำ เฉื่อยไล่ ละไมละเมียด เสียดกลิ่น กล่อม แอบพริ้ม ที่ให้อารมณ์อ่อนหวาน ละเมียดละไมและการใช้คำ เช่น เฉื่อย โศก เศร้า หลอน รอน ที่ให้ความรู้สึกโศกสลด อุชเชนีพรรณนาภาพธรรมชาติทั้งสองได้งดงามพริ้งพราย และช่วยสร้างอารมณ์ที่อ่อนหวาน ละเมียดละไม ทั้งสื่ออารมณ์รื่นรมย์ และอารมณ์โศกเศร้า ด้วยการเลือกสรรใช้ถ้อยคำที่อ่อนหวาน นุ่มนวล เสียงของคำในบทประพันธ์สัมผัสต่อเนื่อง ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร เช่น เลื่อนเลื่อน-ไล่-ลื่อ-ลม รื่น-โรย-ริ้ว โรย-โชย ริ้ว-ปลิว แยม-ยิ้ม พริ้ม-พราย เฉื่อย-เลื่อย เลื่อย-ไล่-ละไม-ละเมียด-ลม-หลอน

อโศก-เศรา เศรา-เคล้า หอม-กล่อม เป็นต้น การใช้คำที่มีเสียงสัมผัสต่อเนื่องและความหมาย นุ่มนวลเหล่านี้ จึงให้อารมณ์ละเมียดละไม มีลีลาอ่อนหวาน เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของกวีนิพนธ์ ทั้งสองบทที่ต้องการปลอบประโลมใจ ผู้คนที่ทุกข์ยากให้คลายจากความทุกข์โศก

ด้วยเหตุนี้ การเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อพรรณนาธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุษะเน็จึงมีความ สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอย่างยิ่งต่อ "สาร" ที่กวีต้องการจะสื่อแก่ผู้อ่าน ทั้งเสียงและความหมายของคำ การเลือกใช้ถ้อยคำสำนวน จึงเป็นสิ่งสำคัญในการพรรณนาธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุษะเน็ ถ้อย คำที่อุษะเน็เลือกใช้ล้วนแล้วแต่เป็นคำที่มีความหมายทำให้ความในแต่ละวรรคแต่ละบทได้ใจความ ไม่ยัดเยียด มีความหมายลึกซึ้ง กินใจ และทำให้ผู้อ่านเกิดภาพขึ้นในใจได้อย่างแจ่มชัด ตัวอย่างเช่น

วันนั้นวันแดดเปรี้ยว	ดินแตกเสียงทั่วปถพี
ร้อนรูกุกฐาตรี	เพียงจะสีให้เกิดไฟ

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 153)

จากบทนี้เราจะรู้สึกถึงสภาพอากาศที่ร้อนระอุ แดดส่องจัดจ้ารุนแรง ราวกับแผ่นดินจะลุก เป็นไฟได้ทุกขณะ ผืนแผ่นดินแห้งแล้งจนดินแตกกระแหงไปทั่ว ภาพนี้ทำให้เข้าใจถึงความลำบาก เดือดร้อน สภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่เลวร้ายรุนแรง และความแร้นแค้นลำเค็ญของผู้คนในสังคม จากการใช้คำที่มีความหมายรุนแรง เช่น แดดเปรี้ยว ดินแตก เสียง สี ปถพี ร้อน รูก กุก ฐาตรี ไฟ เป็นต้น คำเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ให้อารมณ์ที่รุนแรงหนักหน่วง ทั้งการใช้คำตายที่มีเสียงสั้นและหนัก เช่น แดก ปถพี รูก กุก ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่โหดร้ายซึ่งให้ความรู้สึกรุนแรงนี้สอดคล้องสัมพันธ์กับ สารที่กวีต้องการสื่อให้เห็นถึงความทุกข์ยากเดือดร้อนแสนสาหัสของประชาชนในสังคมที่กำลังทิว ความรุนแรงขึ้นทุกวัน

วันนั้นวันฝนซำ	ซัดกระหน่ำทรวงหนักโหม
น้ำเซาะเซาะไชม	ประหนึ่งโถมทลายดิน
วันนั้นวันฟ้าฟาด	อลุนีบาดเมียดเมฆขม
เปรี้ยวเปรี้ยวเพียงระดม	โลกกลมทะเลวลงลาญ

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 153)

ในบทต่อมา นี้ อุษะเน็สร้างภาพภัยธรรมชาติอันแสดงถึงความเดือดร้อนลำบากแสนสาหัส อีกอย่าง คือพายุโหมกระหน่ำอย่างหนักจนเกิดอุทกภัยใหญ่หลวง ฝนตกรุนแรง จนทำให้น้ำบ่าไหล เขียวกราก สาดซัดและกัดเซาะผืนดิน ราวกับแผ่นดินจะถล่มทลายลงไป และอุษะเน็ยังพรรณนา

ท้องฟ้าที่กำลังแปรปรวนอย่างรุนแรง เกิดฟ้าร้องฟ้าผ่าเสียงสนั่นทวนโหวกเหวกไม่หยุดหย่อน รวากับจะ
ถล่มทำลายโลกให้พินาศย่อยยับลง ภาพภัยธรรมชาติที่โหดร้ายรุนแรงนี้สะท้อนภาพความทุกข์ยาก
สาหัสของผู้คนในสังคมว่ารุนแรงมากเพียงใด จากการใช้คำ เช่น ช้ำ ชัดกระหน้า หน่วงหนัก โหม
เซาะ เซาะ ไชม โถม ทลาย ฟ้าฟาด อสนีบาต เบียด ขรม เบียด ระเบิด ระเบิด ระเบิด ระเบิด ระเบิด ระเบิด ระเบิด ระเบิด
เป็นต้น คำเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคำที่มีเสียงหนัก และมีความหมายไปในทางการทำลาย หรือความ
รุนแรงโหดร้ายซึ่งสัมพันธ์อย่างยิ่งกับสารที่อุชเชนีต้องการนำเสนอ คือ ความโหดร้ายทารุณ
ความเดือดร้อนลำเค็ญ และสภาพชีวิตที่ทุกข์ยากของผู้คนในสังคมนั่นเอง

จะเห็นได้ว่าในบท "เคียงอยู่คู่ทุกข์" อุชเชนีพรรณนาภาพภัยธรรมชาติที่โหดร้ายทั้งหลายนี้
ด้วยถ้อยคำที่สั้นกระชับ ไม่ยืดเยื้อ ไซ้คำน้อย แต่คำที่ใช้กินความหมายมากและก่อให้เกิดจินตภาพ
อย่างชัดเจน เช่น ฝนช้ำชัดกระหน้าหน่วงหนัก โหม น้ำเซาะเซาะ ไชม ฟ้าฟาด อสนีบาตเบียดเมฆ
ขรม และ โลกถล่มทะเลวลาญ ภาพภัยธรรมชาติที่รุนแรงเหล่านี้ยังเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพ
ชีวิตความเป็นอยู่ที่ลำบากความทุกข์ยากแร้นแค้นของผู้คน สภาพสังคมที่มีแต่ความเดือดร้อน มี
ภัยอันตราย และความโหดร้ายรุนแรงคุกคามรอบด้าน อันเป็นการเสนอความเป็นจริงของสภาพ
สังคมปัจจุบันซึ่งสอดคล้องสัมพันธ์กับสารสำคัญที่กวีต้องการนำเสนอ

นอกจากนี้เสียงของคำในกวีนิพนธ์เป็นสิ่งที่อุชเชนีให้ความสำคัญอย่างมากเช่นกัน คำที่
อุชเชนีเลือกใช้มักเป็นเสียงที่คล้องจองสัมผัสกัน โดยเฉพาะการเล่นสัมผัสภายในวรรคทั้งสัมผัสสระ
และพยัญชนะอย่างต่อเนื่อง เพื่อทำให้เสียงของกวีนิพนธ์นั้นมีความไพเราะ ฟังรื่นหู สร้างความ
สอดคล้องกับลีลาที่อ่อนหวานนุ่มนวล และประสานกับจังหวะ อารมณ์ บรรยากาศของเรื่อง และ
นำเสียงของกวีที่เป็นอารมณ์รักอ่อนหวาน รื่นรมย์ใจ ดังที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ ตัวอย่างเช่น

เพียงเห็นเธอฉันเพื่อฝันว่าจันทร์ฉาย	สาดแสงพรายพรมพิภพสงบสันต์
ราตรีหนึ่งซึ่งว่าแหวกกลางหมันต์	สายลมฝันพัดผ่านสะท้านใจ
เพียงเห็นเธอฉันละเมอว่าค่าแล้ว	นภาแพรวดาวสรวลสรวลไส
พินน้ำเรียบเฉียบเย็นเห็นรำไร	ดาวไสวระยิบแสงแข่งฟ้าบน
เพียงเห็นเธอฉันแผลใจว่าไพรพฤษ์	พนาสิกรมรินรินสถล
ตะวันรอนอ่อนเคล้าเสาวคนธ์	ละเวงวนวาทวนสะท้านทรวง
เพียงเห็นเธอฉันคั่นถึงทุ่งกว้าง	สังคกลางใจเดใจเนนเขาหลวง
ทาบด้วยธารผ่านคล้ายสายเงินยวง	ไหลลลวงรินเรื่อยเรื่อยเยื้อยเย็น

(ขอบฟ้าลึบทอง หน้า 22)

ในบท "เพียงเห็นเธอ" อุชเชนีพรรณนาภาพธรรมชาติต่างๆ ได้อย่างงดงาม ด้วยการเลือกสรรถ้อยคำอย่างประณีตวิจิตร ทั้งภาพคำคืนในฤดูหนาวที่แสงจันทร์ส่องสว่าง ลมหนาวพัดผ่านเย็นรื้นใจภาพท้องฟ้ายามค่ำที่เต็มไปด้วยหมู่ดาวส่องแสงสุกสกาว เป็นประกายสะท้อนแสงบนผิวน้ำระยิบระยับงดงามแข่งกับดาวบนฟากฟ้า ภาพป่ายามเย็นที่รมรื่น ตะวันทอแสงอ่อนๆ คลอเคล้ากลิ่นหอมหวานระรื่นใจ และภาพทุ่งกว้างกลางหุบเขาที่เงียบสงบ มีธารน้ำใสไหลรินระเร่เยื้องผ่านทุ่งภาพเหล่านี้ล้วนเป็นภาพธรรมชาติที่งดงามราวภาพฝัน ให้บรรยากาศที่สุขสงบรื่นรมย์ ดังนั้นคำที่อุชเชนีเลือกใช้จึงล้วนเป็นคำที่ไพเราะนุ่มนวล ทั้งเสียงของคำและความหมาย เช่น เพ้อฝัน ละเมอ ผลอใจ คณิง ที่สร้างความหมายราวภาพฝัน และใช้ลีลาการประพันธ์ที่อ่อนหวานนุ่มนวล เสียงคำประพันธ์สัมผัสสระและสัมผัสอักษรระหว่างคำในวรรคอย่างต่อเนื่อง เช่น เพียง-เพ้อ-พิภพ-ฝัน-พัดผ่าน พราย-พรม เรียบ-รำไร-รม-รื้น-รื้น-รอน รอน-อ่อน-เคล้า-เสาวคนธ์ โชดเขิน-เนิน-เขาละเวง-วน-วาทวน และ ไหล-ละล่ง-รินเรื้อย-เอื้อยเอื้อย เป็นต้น เสียงสัมผัสที่ต่อเนื่องช่วยสร้างบรรยากาศที่งดงามอบอุ่นหวาน ละเมียดละไม ให้ความรื่นรมย์ และอารมณ์สุขสงบ ระรื่นใจ และจากการใช้คำ เช่น สงบสันต์ พรายพรมพิภพ ราตรี วาเทว เหมันต์ สายลม สะทันทรวง นภา แพร้ว ดาว สกาวิไล รำไรระยิบ ไสว ไพรพฤกษ์ พนา รมรื้นรื้น ตะวันรอน อ่อน เคล้า เสาวคนธ์ วาทวน คณิง ธาร ไหลละล่ง ริน เรื้อย เอื้อย เย็น เป็นต้น การใช้คำที่ไพเราะงดงามเหล่านี้สอดคล้องกับสารที่กวีต้องการนำเสนอ คือ ความงดงามของจิตใจที่เปี่ยมด้วยความรัก ความห่วงใยเอื้ออาทร ความมีน้ำใจ และมีตรมตรีที่มอบให้แก่เพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งอุชเชนีเห็นว่าสิ่งนี้มีคุณค่ายิ่งใหญ่และงดงามเหนือสิ่งใด และความรักที่มอบให้แก่กันนี้จะช่วยจรรโลงสังคมให้ดีงาม สงบสุข มีสันติภาพ ดังที่เราทุกคนปรารถนา

อุชเชนีแสดงความสามารถในการเล่นเสียงสัมผัสในแต่ละวรรคได้อย่างพิริบพิราลัย ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร ซึ่งทำให้บทพรรณนาของอุชเชนีมีความไพเราะโดดเด่นอย่างยิ่ง ดังเช่นบท "คลื่นไต้น้ำ" ที่มีการเล่นเสียงสัมผัสอย่างแพรวพราวในทุกวรรค ทำให้เกิดลีลาจังหวะที่พลิ้วไหวราวคลื่นที่ซัดสาด สอดคล้องกับภาพที่อุชเชนีพรรณนา เช่น การเล่นเสียงสัมผัสอักษร ได้แก่ คะคิก-คั่น-คลื่น-ครึกครวญ ซัดซ่า-ซ่าย-ซวดซวน-ซ่านเซ โถม-ทับ-ถึ-ถนัด ลิว-ละลอก กลอก-กลับ-กลืน-กลบ และ แน่-เนื่อง-เนื่อง-อนันต์ เป็นต้น และการเล่นเสียงสัมผัสสระ เช่น ลึก-คึก-ครึก ซ่า-ขวา-หน้า-ล่า และ หมายถึง-ปลาย-หาย-วาย เป็นต้น ดังนี้

อำสมุทรสุดลิดคะคึกครื้น
เดี่ยวดซัดซ่าเดี่ยวขวาซ้ายข้างซ้ายยัยยัก
พิศคลื่นผิวลิวละลอกดูลอกกลับ
ไร้จุดหมายปลายหวังอันยังยืน

กระแสดคลื่นครึกครวญปั่นป่วนหนัก
เดี่ยวทันหักรุกหน้าเดี่ยวล่าคืน
แรงโถมทับถึถนัดไม้ซัดขึ้น
ปรวนแปรคลื่นกลบหายไม่วายวัน

ลึกลงไปได้ผิวอันพลีผวน
คือกระแสน้ำเนื่องเนื่องอนันต์

ไม่ขาดชวนชวนเซแผ่เททัน
อันไหลอันตั้งอุสู่ทิศเดียว
(ขอบฟ้าลึบทอง หน้า 34)

กวีนิพนธ์ของอุชเชนีมีการพรรณนาธรรมชาติเพื่อแสดงคุณค่าและความงามของธรรมชาติ เพื่อให้ผู้คนทั้งหลายได้ตระหนักรับรู้ถึงคุณค่าอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ ที่ส่งผลต่อจิตใจของมนุษย์ และช่วยสร้างความประทับใจในความงดงาม ความบริสุทธิ์ของธรรมชาติ อันเป็นสารอีกประการหนึ่งที่อุชเชนีต้องการนำเสนอ ตัวอย่างเช่นกวีนิพนธ์บท "มะลิ" และ "กว่าประลัยธรณินทร"

สวนฉัตรปลูกแต่มะลิ	ยามผลิดอกบานหวานชื่น
เพลินตาพาฝันวันคืน	ไม้อื่นไม่ปองต้องชม
ขาวสวยร่ายกลิ่นไกลไกล	ยากไร้งัดได้แซมผม
ไร้หนามหยามใจให้ระทม	นิยมชมไปไม่ลืม

(ขอบฟ้าลึบทอง หน้า 14)

ในบท "มะลิ" อุชเชนีพรรณนาถึงดอกมะลิไว้อย่างน่าฟัง ว่าเป็นดอกไม้ที่มีดอกสีขาวสวยงาม ยามที่มะลิบานก็ส่งกลิ่นหอมหวานระรื่นไปทั่ว ไม่มีหนามมาทิ่มแทงให้เจ็บปวด มีแต่จะทำให้ผู้คนสุขสดชื่นแม้เป็นเพียงคนยากไร้ก็ตาม สิ่งที่อุชเชนีพรรณนาไว้นี้ล้วนแต่เป็นคุณค่าที่ยิ่งใหญ่ของธรรมชาติที่มอบให้แก่มนุษย์โดยเฉพาะคุณค่าทางจิตใจที่ประเมินค่ามิได้ กวีนิพนธ์บทนี้จึงทำให้เราเข้าใจทัศนคติต่อธรรมชาติและความรักธรรมชาติของอุชเชนีได้อย่างดี ดังที่ปรากฏอีกในกวีนิพนธ์บท "กว่าประลัยธรณินทร" ดังต่อไปนี้

ฉันเกลียดคลื่นครึนขมระงมฝั่ง	เกลียดดอกไม้ไคล่คลั่งสายลมเพลิง
เกลียดแมลงแว้งเจียนวนเวียนเริง	เกลียดกระเจิงทรายอ่อนที่เยวร้อนรำ
เกลียดเสียงนกผกพ้อเคล้าคลอคู่	เกลียดผาภูผางาดฟ้าพาดลำ
เกลียดดอกนุ้มพุ่มหญ้าบาระบ่า	เกลียดมะก้าแดงกลนหนทางเดิน
เกลียดหยอหักปีกทาตสะอาดสวย	นางนวลนวนานาदनิมอิมหาเวิน
เกลียดลมอ่อนย่อนยอกลับกลอกเกิน	กระทั่งเงินเขาเขื่อนเกลื่อนล้นทม
เกลียดแดดรูงฟูงิ้วลิวเป็นสาย	พวงรักกรายกริดก้านหวานจนชม
เกลียดแดดตกฟกแสงแรงระบม	สีเลือดชมสอดทั่วกล้วนภา
เพราะดินเนินแห่งนั้นมิทันสาง	จักกลบร่างเรารักเป็นนักหนา
กลบเพียงกายพรายพลัดแต่ศรัทธา	ดวงวิญญาณคงอยู่คู่ดวงใจ

อย่าหมายหมิ่นดินกลบจักกลบล้าง
ดินจักพุดเพื่อมนุษย์พิสุทธิไสร

ความผิดพรางพลามิตรพิสมัย
กว่าประลัยธรณินทรสิ้นโลกลาญ
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 95-96)

ในบทข้างต้นอุชเชนีได้พรรณนาธรรมชาติอย่างวิจิตรงดงามทำให้ผู้อ่านประทับใจในความงดงามของธรรมชาติและเกิดความรักธรรมชาติอย่างยิ่ง ในบทนี้อุชเชนีเล่นคำว่า "เกลียด" นำหน้าวรรคเกือบทุกวรรคแต่ไม่ได้หมายความว่าดั่งเช่นนั้น หากเป็นการแสดงความรักที่มีต่อธรรมชาติที่งดงามเป็นอย่างยิ่ง จึงสามารถพรรณนาธรรมชาติได้อย่างงดงาม ละเอียดลอบ น่าประทับใจเช่นนี้ แต่เหตุที่ต้องจำใจรู้สึกเกลียดนั้นเป็นเพราะรู้สึกเศร้าสลดใจว่า ในที่สุดธรรมชาติที่งดงามบริสุทธิ์เหล่านี้จะต้องกลายเป็นสุสานที่ฝังกลบร่างของผู้คนที่ดำเนินชีวิตเพื่ออุดมคติที่สูงส่ง ผู้มีศรัทธาเชื่อมั่น กล่าวหาญต่อสู้เพื่อความดีงาม และสร้างสรรค์จรรโลงสังคมให้มีแต่ความสงบสุขสันติ ปราศจากความเลวร้าย และเป็นไปตามสังคมนิยมคติ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง

จะเห็นว่าอุชเชนีได้พรรณนาธรรมชาติไว้อย่างงดงาม วิจิตรบรรจง และละเอียดลอบ เพื่อสร้างจินตภาพที่แจ่มชัด อีกทั้งสร้างความงดงามให้แก่กวีนิพนธ์ คำที่เลือกสรรมาใช้ล้วนแต่มีความหมายลึกซึ้งกินใจ ก่อให้เกิดภาพที่ชัดเจนขึ้นในใจผู้อ่าน และช่วยสร้างบรรยากาศของเรื่องทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกนึกคิดคล้อยตามไปกับกวี อีกทั้งถ้อยคำที่เลือกใช้ใช้นี้ยังมีเสียงไพเราะ ฟังรื่นหู เพราะส่งสัมผัสแพรวพราวแทบทุกวรรคทั้งสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ จึงทำให้บทพรรณนาธรรมชาติของอุชเชนีมีความงดงามอย่างสมบูรณ์ ทั้งในด้านเสียงที่ไพเราะและความหมายที่ลึกซึ้ง

3.1.2 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการพรรณนาในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการพรรณนามีปรากฏอยู่ค่อนข้างมากในงานของ เนาวรัตน์ โดยมากมักเป็นภาพธรรมชาติที่กวีพรรณนาไว้อย่างวิจิตรงดงามละเอียดลอบ ด้วยลีลาการประพันธ์ที่นุ่มนวล อ่อนหวาน ละมุนละไม ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกซาบซึ้ง ตื้นต่ำ และประทับใจกับความงดงามของธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งกวีเลือกใช้การพรรณนาที่ประณีตวิจิตร จากการใช้คำที่มีความหมายไพเราะ และให้รายละเอียดชัดเจนละเอียดลอบ เช่นคำว่า ชดช้อย แม่ แรเงา ระย้าบาน ลาดเนิน ไสเย็นฉ่ำชื่นใจ รี่ไหล อ้อมเกาะ เลาะแก่งธาร ชานกระเซ็น เป็นต้น จนทำให้ผู้อ่านรู้สึกราวกับว่ากำลังอยู่ท่ามกลางธรรมชาติจริงๆ ดังตัวอย่าง

ถวิลถึงเรือนไทยริมไร้วาง
รมมะค่าคู่แผ้วช่วยแรเงา

ชดช้อยวางระหวางไม้ไกลเชิงเขา
ช่อกระเช้าสีดาระย้าบาน

ลาดเนินรอบบริเวณเป็นทางน้ำ ไสเย็นฉ่ำชื่นใจรีไหลผ่าน
 เสาะเชิงกรวดอ้อมเกาะเลาะแก่งธาร แล้วตกชันกระเซ็นขึ้นเป็นควันฟอง
 (คำหยาด หน้า 176)

ในบทนี้เนาวรัตน์พรรณนาถึงภาพบ้านเรือนไทยไว้อย่างงดงาม เป็นเรือนไทยที่ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ริมไร้วางไกลเชิงเขา มีต้นมะค่าคูใหญ่ที่แผรมเงาให้แก่บ้าน ดอกกระเช้าสีดาบานระย้าที่เนินลาดรอบบริเวณบ้านมีธารน้ำใสเย็นฉ่ำไหลผ่าน มีกรวดทรายเป็นแอ่งธารให้น้ำไหลเสาะแตกกระเซ็นชันขึ้นเป็นควันฟอง

เนาวรัตน์ยังได้พรรณนาธรรมชาติอื่นๆ ไว้อย่างงดงามอีกเป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่าง

ตักแตนตำข้าวขย่าวโย่ง ดัดดอกโพรงไม้ฝุ่ฟูใบไผ่
 ตกลงดินแล้วโดดโลดกลับไป เมื่อเปลวไฟพอนพินขึ้นเรียงลาม
 (คำหยาด หน้า 159)

ในบทนี้เนาวรัตน์พรรณนาภาพธรรมชาติไว้อย่างละเอียดลออ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพตักแตนตำข้าวที่มีขย่าวคูโย่งเฝ้ากำลังติดตัวออกมาจากโพรงไม้ฝุ่ฟูพื้นดิน แล้วก็กระโดดโลดหายไป ในตอนที่เปลวไฟกำลังลุกไหม้ลามกองพิน การพรรณนาธรรมชาติอย่างละเอียดลออนี้ยังมีปรากฏอีกในบทอื่นๆ ตัวอย่างเช่น

นกระยางคอยาวค้อยก้วย่อง ย่าน้ำนองท้องนาฉ่ำฟ้าฝน
 ขาวผ่องเพียงนักพรตผู้อดทน แสงผลโพธิญาณด้วยการโง
 ปูนีมน้อยนอนนิ่งทอดทิ้งคราบ เจ้าหอยกาบแกะรอยกับหอยโข่ง
 บ้างค้อมขาดคุดคู้เหมือนอยู่โย่ง บ้างเดินโด่งตรงคัดันไปตนเดียว
 (วารีดุริยางค์ หน้า 31)

เนาวรัตน์พรรณนาสภาพชีวิตสัตว์ในธรรมชาติไว้อย่างละเอียดชัดเจน เช่น นกระยางคอยาวสีขาวผ่องที่กำลังหาปลา ค่อยๆ ก้วย่องย่าน้ำที่เจิ่งนองในท้องนาที่ชุ่มฉ่ำไปด้วยน้ำฝน ปูนีมน้อยนอนนิ่งอยู่ หอยกาบและหอยโข่งก็คลานอยู่ทั่วไปในท้องนา บางตัวก็ขุดคูอยู่ บางตัวก็เดินโด่งไปตัวเดียว ภาพเหล่านี้เป็นภาพธรรมชาติตามทุ่งนาในชนบทที่ธรรมชาติยังคงสะอาดบริสุทธิ์ซึ่งเป็นภาพที่เนาวรัตน์พบเห็นในวัยเด็กอย่างเจนตา และเป็นภาพที่เขาซาบซึ้งประทับใจอย่างยิ่งจนเขามักนำมากล่าวไว้ในกวีนิพนธ์อยู่เสมอ ได้แก่

ตะวันยอแสงระยับกับยอดไม้	ลมแผ่วไล่ระบายป่ามาอ่อนอ่อน
ใบไม้ร่วงลอยพลิวปลิวซับซ้อน	บ้างหมุนร่อนเรื่อยคว้างอยู่กลางลม
ผีเสื้อผ่นกระพือปีกอีกซ้ำซ้ำ	เกาะสง่าสงบนานกลางลานร่ม
หม่อมด่ำย่นเดินยงเดินงม	กลีบดอกส้มเกลื่อนสล้างที่กลางดิน

(คำหยาด หน้า 115)

ในบทข้างต้นเนาวรัตน์ได้สร้างจินตภาพธรรมชาติที่งดงาม ด้วยการพรรณนาอย่างประณีตละเอียดลออ จนทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจนราวกับว่ากำลังอยู่ท่ามกลางธรรมชาติเหล่านั้นจริง เนาวรัตน์ให้ความสำคัญกับธรรมชาติต่างๆ อย่างมาก แม้ว่าสิ่งเหล่านั้นจะเป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยที่คนทั่วไปอาจมองข้ามผ่าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ช่วยทำให้ผู้อ่านรับรู้เข้าใจถึงวิถีชีวิตที่แท้จริงของธรรมชาติที่สงบสุขและเรียบง่าย และซาบซึ้งประทับใจกับความงดงามอย่างบริสุทธิ์และสุขสงบของธรรมชาติ โดยกวีพรรณนาถึงภาพป่าในยามเย็น พระอาทิตย์ทอแสงอ่อนๆ สะท้อนเงาระยิบระยับอยู่บนยอดไม้ สายลมอ่อนๆ พัดระบายความอบอ้าวจากป่าออกไป ใบไม้ก็หลุดร่วงลอยพลิวปลิวหมุนไปตามแรงลม ผีเสื้อที่บินมาก็ค่อยผ่นแรง กระพือปีกอย่างซ้ำๆ บินลงมาเกาะอย่างสง่าและสงบอยู่เป็นเวลานานกลางลานกว้างร่มรื่นที่มีหม่อมด่ำเดินงมไปมากันไม่หยุด และบนพื้นดินมีกลีบดอกส้มร่วงหล่นอยู่เกลื่อนพื้น

เนาวรัตน์สามารถพรรณนาธรรมชาติได้อย่างมีชีวิตชีวา จนผู้อ่านสามารถรับรู้สภาพการเคลื่อนไหวของธรรมชาติ และกระทบผัสสะอย่างครบถ้วน ทั้งรูป กลิ่น เสียง สัมผัส อันได้แก่ ภาพธรรมชาติที่งดงาม กลิ่นดอกส้มหอมหวาน เสียงลม เสียงใบไม้ไหวปลิว และความเย็นระรื่นจากสายลมแผ่วๆ ที่พัดผ่าน ทั้งถ้อยคำภาษาที่กวีเลือกใช้ก็เป็นถ้อยคำที่เลือกสรรมาอย่างเหมาะสมเจาะลงตัว ให้ความไพเราะทั้งเสียงสัมผัสคล้องจอง และความหมายได้อย่างสอดคล้องลงตัว เช่น ตะวันยอแสงระยับ ลมแผ่วไล่ระบายป่ามาอ่อนอ่อน ใบไม้ร่วงลอยพลิวปลิวซับซ้อน บ้างหมุนร่อนเรื่อยคว้างอยู่กลางลม ผีเสื้อผ่นกระพือปีกอีกซ้ำซ้ำ และ กลีบดอกส้มเกลื่อนสล้างที่กลางดิน ลักษณะการพรรณนาที่จิตบรรจง และให้ภาพแจ่มชัดเช่นนี้ เป็นความโดดเด่นอันกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะตัวของเนาวรัตน์ ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านสามารถสร้างจินตภาพให้ปรากฏขึ้นได้อย่างแจ่มชัด เช่น

ควันไฟลอยอ้อยอิงกิ่งทิวไม้	เป็นภาพไฟอยู่หว่างกลางความเหงา
ฟ้าสีจืดขีดหม่นปนทึมเทา	ทาบทิวเขาครึมเขียวดูเดี่ยวดาย

(คำหยาด หน้า 73)

ในบทนี้ เนาวรัตน์พรรณนาภาพที่แสดงถึงอารมณ์ของกวีอันเป็นความรู้สึกที่ว่าเหว เหงา เสร้าซืม และโดดเดี่ยว ซึ่งเขาสามารถบรรยายความรู้สึกของเขาผ่านธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน โดยกล่าวถึงภาพควันทิวไฟที่ลอยอ้อยอิ่งตั้งตัวอยู่ตามแนวทิวไม้ ราวกับเป็นภาพไหวอยู่ท่ามกลาง ความเจียบเหงา ท้องฟ้าไม่สว่างสดใส หม่นมัวสลัวเป็นสีทึมเทาหม่นหมอง แลทาบทับไปกับทิวเขา เขียวครึ้ม เมื่อมองดูแล้วทำให้รู้สึกเดียวดาย กวีนิพนธ์บทนี้ทำให้ผู้อ่านรับรู้เข้าใจถึงความรู้สึกและ อารมณ์ของกวีในขณะนั้นว่ามีความเศร้าโศกหม่นหมอง ว่าเหว เจียบเหงาและเปล้าเปลี่ยวเดียวดาย จากการสร้างภาพที่สลัวมัวซัวเจียบล้งัด เสียงสัมผัสสระและอักษรที่สร้างความแน่นช้อย ละเมียด ละไมแก่เสียงคำประพันธ์ ทำให้ฟังรื่นหู และการใช้คำที่แสดงอารมณ์ว่าเหว เสร้าซืม เกล้าเปลี่ยว เช่น อ้อยอิ่ง ทิง ไหว หวาง เหงา จิต ขิด หม่น ทึมเทา เดียวดาย เป็นต้น

กวีนิพนธ์บทนี้ แสดงถึงความสามารถในการพรรณนาธรรมชาติได้อย่างงดงาม ประณีตของเนาวรัตน์ ถึงแม้ว่าเขาจะไม่ใช้ภาพพจน์ก็สามรถทำให้ผู้อ่านเห็นภาพ ธรรมชาติที่บริสุทธิ์งดงามด้วยอารมณ์อ่อนหวาน ละมุนละไม และเข้าใจความรู้สึกของกวี คือ ความรัก ความผูกพันที่เนาวรัตน์มีต่อธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง จนเขาสามารถถ่ายทอดภาพธรรมชาติ ที่งดงามในสายตาและมุมมองของเขาให้ผู้อ่านได้รับรู้เข้าใจผ่านกวีนิพนธ์ โดยการเลือกสรรถ้อยคำ และภาษาอันไพเราะเพื่อถ่ายทอดภาพที่งดงาม และความรู้สึกอันอ่อนหวานละเมียดละไมที่เขา มีต่อธรรมชาติให้ปรากฏชัดเจนในใจผู้อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ใน คำหยาด อันเป็นงานรวมบทกวีเล่มแรก มีกวีนิพนธ์หลายบทที่เขียน พรรณนาธรรมชาติโดยเฉพาะ มีความไพเราะซาบซึ้ง และมีลักษณะการพรรณนาที่ให้ รายละเอียดของธรรมชาติที่พรรณนาจนผู้อ่านเห็นภาพนั้นอย่างชัดเจนใจได้ แม้ภาพ นั้นจะภาพรวมๆ หรือเป็นเพียงบรรยายกาศและอารมณ์ร่วมของกวีที่เกิดจากการรำลึก ถึงธรรมชาติ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 80) เช่น

แพไม้ไผ่ไหลผ่านลำน้ำน้อย
ผ่านเงื่อมผางาดงำน้ำควันเกลียว
เดือนลอยทวนทิวฟ้าขึ้นมาแล้ว
ไกลแสนไกลในสายหมอกระลอกแล
ในดงดึกลึกเร้นเห็นทิวเขา
หมู่ยางยุงยิบซืมอยู่ครึ้มคล้า
หิ่งเรไรรายไม้พิโรกลอม

ระเรี่ยลอยหลามหลากจากป่าเปลี่ยว
เกาะ แก่ง เรียว เลี้ยวอ้อมค้อมคุ้งคว
ประกายแพรวพราวระยับจับกระแสด
เรือนร่างแท่งห้อยพรัอยไม้ น้ำ
เป็นเงาเงางำทับชะอับอ้า
ยะเยียบฉ่ำเจียบหนาว ณ ราวไพร
ประโลมอ้อมราตรีที่หลับไหล

นกละเมอเพื่อผวามาไกลไกล

แพไม้ไผ่ผ่านเลียบอย่างเงียบงัน

(คำพยาน หน้า 69-70)

ในบทนี้ เนาวรัตน์พรรณนาภาพแม่น้ำในยามค่ำคืนที่เขาพบจากการไปลองแพไผ่ได้อย่าง วิจิตรงดงาม และให้รายละเอียดต่างๆ ไว้อย่างละเอียดละออ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้อย่างแจ่มชัด อีกทั้งยังกระทบผัสสะของผู้อ่านอย่างครบถ้วนชัดเจน จนรู้สึกราวกับว่าได้อยู่ในเหตุการณ์ด้วยจริง เนาวรัตน์กล่าวถึงภาพแพไม้ไผ่ที่ล่องผ่านแม่น้ำเรื่อยมา จากป่าที่เงียบสงบผ่านหน้าผา ผ่านเกาะแก่งที่น้ำเชี่ยวกราก ผ่านคูด่างต่างๆ เรื่อยมา จนถึงยามค่ำคืน พระจันทร์ค่อยๆ ขึ้นสู่ท้องฟ้าส่องแสงสว่างเป็นประกายแพรวพรายสะท้อนผิวน้ำงามระยิบระยับจับตา มองไปไกลในสายหมอกสลัว ก็เห็นหิ้งห้อยส่งแสงระยิบระยับริมต้นลำพูริมน้ำ เมื่อมองไปในป่ายามดึกก็เห็นทิวเขาทอดเงาคำมิด หมู่มไม้ก็ดูมืดครึ้ม อากาศในป่าก็หนาวเย็นเยะเยือก หริตหริ่งเรไรส่งเสียงร่ำร้องราวกับจะขบกล่อมกลางคืนให้หลับไหลสนิท ในขณะที่แพก็ค่อยๆ ล่องเลียบฝั่งไปอย่างเงียบเงียบ

กวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์อีกจำนวนมากนอกเหนือจาก คำพยาน ก็มีการพรรณนาชื่นชม ความบริสุทธิ์งดงามของธรรมชาติได้อย่างน่าประทับใจและไพเราะซาบซึ้งเช่นกัน การพรรณนาธรรมชาติเช่นนี้เป็นการแสดงออกถึงความรัก ความผูกพันของกวีที่มีต่อธรรมชาติอย่างมาก และลึกซึ้ง ซึ่งทำให้เขากล่าวพรรณนาถึงธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมากในกวีนิพนธ์ ดังตัวอย่าง

ทางนกยูงระย้าเรียกลอคเคลียน้ำ แพนดอกจ๋าข่อยชอรววิจิตร
งามดั่งเปลวเพลิงป่ามานิรมิต สร้อยใสมิตถอภิมพุ่มหัวใจ
(วาริตุริยางค์ หน้า 12)

ประกายพริกกะพริบพลั้วพันทิวไม้เลื่อนมาไกลก่อนเวลาที่ฟ้าขาว
กระจ่างแจ่มประจายามวิบวามวาว นิमितคราวคอรุ่งถึงพรั่งนี้
(วาริตุริยางค์ หน้า 28)

รางระหัดพัดน้ำมาจ๋าเฉื่อย	รินรินเรื่อยไหลเย็นนองเป็นสาย
ผักนึ่งทอดยอดงามอร่ามราย	ผักแวนสายส่องน้ำทำวงแวง
ริ้วระลอกดอกดวงพวงไสน	อ่อนแอ้นโอ้ทิพย์ละอองกลีบทองแผ้ว
เริงระบำอำพันอันเพริศแพรว	ตลอดแนวคั่นนามาขายคลอง
มะขามรุ่มน้ำฝิ่งทำนบ	ทอดเงาทบทับสะแกแผ่ปกป้อง

ตรงร่มไม้ชายน้ำลำตะคอง

ลมก็ลองมารื่นกวาดพื้นลาน
(วารีดุริยางค์ หน้า 30)

ในกวีนิพนธ์ข้างต้น กวีพรรณนาภาพต้นทางนกยูงที่มีดอกดอกกระยาคลอเคลียผิวน้ำ แพนดองงดงาม สีล้วนสดใส ชวนให้ใจขึ้นบาน หรือภาพดาวประกายพริ้วที่อยู่โพนยอดไม้ ส่องแสงสุกสว่างกระจ่างตา พริบแสงวาววามอยู่บนฟากฟ้าในยามใกล้รุ่ง หรือภาพธรรมชาติริมคันนา มีระหัดวิดน้ำพัดน้ำไหลรินเรื่อยเป็นสาย ริมฝั่งน้ำมีผักบุ้งทอดยอดงาม ผักแว่นสะท้อนภาพสายไหวในน้ำ ดอกโสนเป็นพวงสีเหลืองทองพลิ้วไหวไปตามแรงลม แลดูงดงามไปตลอดคันนาจนถึงฝั่งคลอง ต้นมะขามขนาดย่อมก็ทอดเงาแผ่ไปยังริมน้ำ มีลมพัดผ่านพื้นลานเย็นระรื่นชื่นใจ ซึ่งภาพธรรมชาติเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการพรรณนาภาพธรรมชาติที่งดงามได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน

จินตภาพธรรมชาติที่งดงามที่เนาวรัตน์ได้พรรณนามาเหล่านี้แสดงถึงความสามารถในการประพันธ์อันประณีตงดงามของเนาวรัตน์ ซึ่งเห็นได้จากการเลือกใช้ถ้อยคำที่มีความงดงามทั้งเสียง คำที่สัมผัสคล้องจองและความหมายที่ลุ่มลึก เช่น งามอร่ามราย รั้วระลอก อ่อนแอ่น ทิพย์ละออง ระบายเรีย คลอเคลีย วรวิจิตร นิรมิต สร้อยโสมกิต อภิรัม กระจ่างแจ่ม นิमित รุ่ง เป็นต้น คำที่กวีเลือกใช้ล้วนแต่มีความหมาย และสามารถสร้างภาพที่งดงามให้เกิดขึ้นในใจผู้อ่านได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านซาบซึ่งประทับใจกับความงามบริสุทธิ์ของธรรมชาติ และช่วยกล่อมเกลาจิตใจมนุษย์ให้สงบสุขรื่นรมย์ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นคุณค่าที่ยิ่งใหญ่ที่ธรรมชาติมอบให้แก่มนุษย์ เนาวรัตน์เป็นกวีที่เข้าใจรับรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญเหล่านี้ และต้องการให้ทุกคนได้รับรู้เช่นกัน กวีจึงนำเสนอความคิดเหล่านี้ผ่านการพรรณนาธรรมชาติ

น้ำฟ้าหยาดหยดหยาดเพิงหมาดฟ้า ค้างใบหญ้าก็คอยหยาดด้วยหมาดฝน
 ละครีมฟ้าคำรามสิ้นคำรณ และลมบนรินระบายที่หายคลอง
 กระจิดริดนิดเดียวเจียวดอกหญ้า พยัดพยักทักท้อคราลมต้อง
 ยิ่งฝนชะตะถั่งยิ่งวังรอง ยิ่งผุดผ่องเพียงดาวแห่งแผ่นดิน

(ตากรุ่งเรื่องโพยม หน้า 100)

ในบทนี้เนาวรัตน์กล่าวถึงภาพฝนที่เพิงหยุดตกไปไม่นาน โดยใช้คำว่า น้ำฟ้าหยาด แทนฝนตกซึ่งให้ภาพที่งดงามกว่า น้ำฟ้า หรือฝนที่หล่นค้างอยู่บนใบหญ้าก็คอยหยาดรินลงสู่พื้น เสียงคำรามของฟ้าเพิงจะหยุดไป ลมเริ่มพัดผ่านไปตามริมคลอง ดอกหญ้าดอกเล็ก ๆ กระจิดริดนั้นต้องโบกสะบัดพัดไปตามแรงลม ยิ่งถูกน้ำฝนซัดสาดก็ยิ่งงามผุดผ่อง รวากับเป็นดวงดาวของแผ่นดิน ภาพที่เนาวรัตน์พรรณนาคือเป็นภาพธรรมชาติที่งดงาม อันแสดงความสามารถในการสรรคำของกวี

จากการเลือกสรรถ้อยคำที่ไพเราะ ให้ภาพและความหมายที่งดงาม เช่นคำว่า น้ำฟ้าหยาด หมาย
ฝน ฟ้าคำราม รั้งรอง เป็นต้น แม้ภาพที่กวีกล่าวมาจะเป็นเพียงภาพทุ่งหญ้าริมฝั่งคลองหลังฝนตก
แต่เนาวรัตน์ก็เห็นคุณค่าความงดงามของดอกหญ้าเล็กๆ นี้ อีกทั้งกวียังเชิดชูคุณค่าของสิ่งเล็ก
น้อยที่ผู้คนมักมองข้ามไปให้ปรากฏแก่สายตาของผู้อ่าน และทำให้เราเข้าใจถึงคุณค่าที่ยิ่งใหญ่ของ
สิ่งที่คนมักมองข้ามไป กวีเปรียบเทียบให้เห็นว่าดอกหญ้าเหล่านี้แม้จะเป็นเพียงดอกไม้เล็กๆ ไร้อำนาจ
แต่ความจริงแล้วมีคุณค่าในตัวเอง มันสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างกล้าหาญ ต่อสู้เผชิญหน้าท่าลม
พายุอย่างไม่กลัวเกรง และประดับประดาแผ่นดินให้งดงาม ความคิดนี้ทำให้เราเข้าใจถึงอุดมคติ
และคุณค่าของการดำรงชีวิต ว่าทุกชีวิตล้วนมีคุณค่า หากเรากล้าหาญต่อสู้เสียสละเพื่อสร้างความ
ดีงาม และทำประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนรวม

เนาวรัตน์ ยังได้พรรณนาถึงภาพธรรมชาติอันเป็นสภาพแวดล้อมและชีวิตแบบสังคมชนบท
ของไทย ที่เขามีความรักความผูกพัน และคุ้นเคย กวีจึงแสดงภาพธรรมชาติที่ยังคงบริสุทธิ์งดงาม
ที่ประทับตราตรึงอยู่ในใจของเขา ให้ผู้อ่านได้รับรู้ เขาพรรณนาถึงภาพสังคมชนบทของไทยที่ยัง
คงบริสุทธิ์ รมเย็น ที่มีทุ่งนากว้างใหญ่ในยามเช้า ลมทุ่งโบกโบยเย็นสบายจนใบตาลแกว่งไกวส่ง
เสียงดัง บรรยากาศหลังฝนตกที่อากาศชุ่มชื้นขึ้นเย็น ละอองฝนที่ค้างอยู่บนฟางยังส่องประกาย
สะท้อนแสงแดดแพรวพรายงดงาม และเมื่อลมในยามเช้าพัดผ่านก็พาเอาเกล็ดน้ำฝนที่ค้างอยู่บน
ใบของต้นมะม่วงร่วงหล่นลงมา เสียงไถกันต่อๆ กันในยามเช้าราวกลับจะปลุกผู้คนให้ตื่นขึ้น
พอเดาก็ปลุกลูกสาวให้ลุกขึ้นมาทำงาน ภาพเหล่านี้ล้วนเป็นภาพสังคมชนบทที่ยังบริสุทธิ์สงบ
ผู้คนเหล่านี้ยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายสงบสุข ซึ่งเนาวรัตน์พรรณนาไว้อย่างไพเราะน่าประทับใจ
อย่างยิ่ง ดังต่อไปนี้

ลมทุ่งโกรกโบกไกวใบตาลชู	เมื่อเช้าตรู่ตะวันแดงนังแดงฉาง
ฝนเมื่อคืนขึ้นลานผ่านเป็นทาง	ละอองค้างฟางขาวอยู่แพรวพราย
เจ้าไถงต้นลิ้นถลาภาภิกลู	มาหยุดอยู่ยับขันข้างคันฉาย
รับกระนั้นันตออบอยู่รอบราย	เป็นเสียงคล้ายขันปลุกทุกคร้วเรือน
เกล็ดน้ำฝนหล่นไล่ใบมะม่วง	ลมเช้ารวงกิ่งระเกะกะเคลื่อนไหว
พอเดาปลุกลูกสาวเสียงกร้าวเตือน	เจ้ายิ้มเยื่อนกระวีกระวาดอกกวาดลาน

(คำหยาด หน้า 167-168)

กวีเลือกใช้คำและสร้างคำได้อย่างไพเราะ เช่นการใช้คำว่า ลมทุ่ง ลมเช้า เกล็ดน้ำฝน และ
การใช้คำกริยาที่สื่อภาพชัดเจน เช่น โกรกโบกไกว หล่นไล่ ร่วงกิ่งระเกะกะเคลื่อนไหว เป็นต้น
นอกเหนือจากการพรรณนาธรรมชาติที่งดงามได้อย่างอ่อนหวานซาบซึ้งน่าประทับใจ อันแสดงถึง

ความรักความผูกพันที่เขามีต่อธรรมชาติแล้ว ก็ยิ่งแสดงความรักความห่วงใยธรรมชาติ ด้วยการพรรณนาธรรมชาติในสภาพที่ต่างออกไปจากธรรมชาติที่งดงาม คือ พรรณนาถึงสภาพความวิปริตเปลี่ยนแปลงผันผวนไปของธรรมชาติ ความโหดร้ายทารุณ และภัยธรรมชาติต่างๆ ที่มีสาเหตุจากการกระทำโดยน้ำมือมนุษย์ที่ทำลายธรรมชาติอย่างโหดร้ายและขาดสติยั้งคิด

การพรรณานี้ เพื่อนำให้มนุษย์ได้ตระหนักถึงภัยพิบัติ และความหายนะของธรรมชาติที่มนุษย์ได้ก่อขึ้นมา อีกทั้งเนาวรัตน์ยังต้องการให้เราทุกคนหันมาเอาใจใส่ห่วงใยดูแลธรรมชาติและช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติให้คงอยู่ในสภาพที่อุดมสมบูรณ์สืบต่อไป ตัวอย่างเช่นกวีนิพนธ์บท "สวนสัตว์(1)" "สวนสัตว์(2)" และ "สวนสัตว์(3)" ใน มุมมอง ดังต่อไปนี้

ไม้สูงทุงแลงและแหล่งน้ำ	ฝุ่นกรำฟุ้งกระจายการไล่ล่า
ลูกไฟลาไฟในทุ่งฟ้า	ทิ้งฝนฟ้าป่าประดับภู
...	...
ถิ่นร้ายไม้สูงและทุงแลง	ย้ายแหล่งล่าแหล่งไปแห่งอื่น
หันเหียนเวียนขงักขัยกยีน	สุดซิ่นสุดค่าน...การล่านี้.

(มุมมอง หน้า 45)

ทุงโลงดงทัญากลิ่นป่าแปลก	ไม้แมกแผกดินผิดถิ่นที่
ร่มร้อนผ่อนเย็นไม่เย็นดี	ไม่เย็นเหมือนพงพีที่จากมา
...	...
อภัยศกฏเมืองเขาเชิงข้าม	สัตว์ลือคำรามเขาลูกไล่
นอนดินผิดดินทุกกลิ่นไอ	ลูกนั่งระวังภัยในป่าปลอม

(มุมมอง หน้า 47)

ยิ่งใหญ่อย่างน้อยทยอยอย่าง	โผงผางครางคริมคระทิมห้อม
แตกไขลงตะโพงพรากจากโจอมจอม	ไม่พร้อมก็ต้องพร้อมต้องยอมไป
ฝนใหญ่ไล่น้ำคะนองป่า	กรากเกรี้ยวเขี้ยวกลัวภูผาไหว
อุกคลูกพลุกพล่านตรงย่านไทร	เหนียวไม้หักไม้คะมาลง
เหยียบย่ำลิ้นล้มไถลล่อง	พุ่มฟองฟัดซ้ากระหน้าส่ง
แดดส่องตองน้ำทำแวววง	ป่าดงพงแหกกระจายพราย

(มุมมอง หน้า 49)

กวีนิพนธ์ทั้งสามบทนี้ เนาวรัตน์นำเสนอเรื่องความโหดร้ายของมนุษย์ที่โล่งใจเข้ามาสัตว์ป่ามากมาย แม้ว่าจะล่าเพื่อนมาเลี้ยงไว้ในสวนสัตว์ แต่การกระทำนี้ก็ยังเป็นสิ่งโหดร้ายไร้ศีลธรรม เพราะธรรมชาติของสัตว์ป่าควรอาศัยอยู่ในป่า แต่มนุษย์กลับพยายามทำลายธรรมชาติและเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ธรรมชาติ โดยการไล่ล่า บังคับ กักขังสัตว์ไว้ในเมือง เขาจึงเขียนพรรณนาถึงสภาพธรรมชาติ และสัตว์ป่าทั้งหลายด้วยความคิดและมุมมองของเขา ซึ่งเขาไม่ต้องการให้สัตว์ป่ามาถูกกักขังจองจำในถิ่นที่ไม่ใช่ที่อยู่อาศัยของมันดังเช่นที่มนุษย์กำลังกระทำอยู่ในขณะนี้

และในบทสุดท้ายคือบท "สวนสัตว์(3)" เนาวรัตน์เขียนพรรณนาสภาพอากาศกับปฏิกิริยาของสัตว์ชนิดหนึ่งแม้ว่าเขาจะไม่ได้บอกว่าเป็นสัตว์ชนิดใด แต่ผู้อ่านก็สามารถเข้าใจได้ว่าสัตว์ที่เขากล่าวถึงคือ ช้าง โดยการสังเกตคำที่กวีได้เลือกสรรมาใช้อย่างประณีตและไม่ต้องใช้ภาพพจน์ใดเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นภาพของช้าง แต่คำที่กวีใช้พรรณนานั้นเป็นคำที่ใช่เฉพาะกับช้างเท่านั้น เช่น คำว่า "ย่าง" ที่ใช้กับการเดินหรือวิ่งของช้าง คือ "ย่างใหญ่ย่างน้อยทยอยย่าง" และคำว่า "โขลง" อันเป็นลักษณะนามของช้างหลายเชือก คือ "แตกโขลง" และคำว่า "อุกคลูกพลุกพล่าน" ซึ่งทำให้เราเห็นภาพความสับสนแตกตื่นวุ่นวายในโขลงช้างจนเกิดเสียงที่ดังกระหึ่มกึกก้องไปทั่วป่า เพราะความตื่นตระหนกกับอุทกภัยใหญ่หลวงที่กำลังเกิดขึ้นและทำลายป่าไม้อันเป็นถิ่นอาศัย อันเป็นผลจากการกระทำของมนุษย์ที่เห็นแก่ตัว ตัดไม้ทำลายป่าจนทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม สัตว์ป่าจำนวนมากไร้ที่อยู่อาศัย อีกทั้งถูกไล่ล่าจนใกล้สูญพันธุ์ เกิดความไม่สมดุลทางธรรมชาติ ทำให้เกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรงอย่างไม่หยุดหย่อน กวีต้องการเสนอให้ทราบวามมนุษย์เป็นสาเหตุหลักของปัญหาและภัยพิบัติทั้งหลายนี้ และมนุษย์ควรเลิกกระทำการเช่นนี้ แล้วมาช่วยกันดูแลอนุรักษ์ธรรมชาติให้คงความงดงามและอุดมสมบูรณ์เช่นเดิม

เนาวรัตน์ยังได้ใช้การพรรณนาธรรมชาติที่งดงาม บริสุทธิ์ เพื่อสร้างอารมณ์และบรรยากาศของกวีนิพนธ์ให้สอดคล้องกับสารที่กวีต้องการจะนำเสนอแก่ผู้อ่าน ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจและรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของกวี ดังเช่นกวีนิพนธ์บท "เสียงที่มาจากไม่ถึง"

ตะวันยอแสงระยับกับยอดไม้	ลมแผ่วไล่ระบายป่ามาอ่อนอ่อน
ใบไม้ร่วงลอยพลิ้วปลิวซับซ้อน	บ้างหมุนร่อนเรื่อยคว้างอยู่กลางลม
ผีเสื้อผ่นกระพือปีกอึกซำซำ	เกาะสง่างบนานกลางลานร่ม
หม่อมดคำย่นเดินยังเดินงม	กลีบดอกส้มเคลื่อนสล้างที่กลางดิน
นกสองตัวเกาะนั่งบนกิ่งไม้	ร้องเพลงแห่งหัวใจไม่จบสิ้น
เพื่อนท่องฟ้าทำโลกโบกโบยบิน	และเพื่อนถิ่นที่เยือนเพื่อนรังฟาง
แล้วอีกมุมละเมาะไม้เริ่มไหวแหวก	สิ่งซ่อนแทรกซึ่งพบได้ในโลกกว้าง

มือที่เอื้อมออกมาคอย่าง้าง
 แดดยอแสงสาดทอดลายอดไม้
 เสียงดังชัดฉวัดเฉียบกลบเงียบง่า

มือแห่งช่างผู้ชำนาญการก่อกรรม
 ตะวันใกล้อัสดงคล้อยลงต่ำ
 แล้วเสียงร่ำลาส่งก็วังเวง

(คำหยาด หน้า 115-116)

ในบทนี้กวีบรรยายภาพอย่างละเอียดประณีตโดยเปิดฉากด้วยภาพป่ายามเย็น แดดอ่อนแสง ลมพัดแผ่ว ไบไม้ปลิวร่วงลงสู่พื้นดิน ภาพธรรมชาติที่ค่อนข้างเศร้าเช่นนี้ ก่อให้เกิดความรู้สึกสงบนิ่งเยือกเย็น ในบทต่อมาทวีพรรณนาถึงภาพสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนและสุขสงบในธรรมชาติ ไม่มีการทำลายเบียดเบียนกัน บทถัดไปเป็นภาพของนกคูหนึ่งเกาะบนกิ่งไม้ ส่งเสียงร้องสุใจ ธรรมชาติเหล่านี้เป็นบรรยากาศที่สงบสุข แต่ในที่สุดก็มีเสียงแทรกขึ้นมาทำลายเสียงแห่งความสงบนั้น ซึ่งเสียงนั้นเป็นเสียงจากมนุษย์ เป็นเสียงแห่งการทำลาย และเสียงแห่งการฆ่ามันเอง เนาวรัตน์เปิดฉากของเรื่องลงด้วยภาพยามเย็น แดดทอแสงอ่อนๆ บนยอดไม้ เช่นเดียวกับบทเปิดเรื่อง อันเป็นการเปิดและปิดเรื่องด้วยความเศร้า และความสงบ ซึ่งสร้างความสะเทือนอารมณ์อย่างรุนแรงให้เกิดแก่ผู้อ่าน และทำให้ผู้อ่านเข้าใจสารที่กวีต้องการจะสื่อ คือความโหดร้ายทารุณของมนุษย์ที่มักเบียดเบียนและทำลายชีวิตทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะ เป็นสัตว์ หรือแม้แต่มนุษย์ด้วยกันเองก็ตาม เนาวรัตน์ต้องการให้เราทุกคนหยุดเบียดเบียนทำลายซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างความสงบและสันติสุขในทุกสังคม

นอกจากเนาวรัตน์จะพรรณนาธรรมชาติ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงความงามวิจิตรธรรมชาติ แสดงความรักความผูกพัน ความห่วงใยของเขามีสต่อธรรมชาติ และสร้างบรรยากาศ อารมณ์ให้ผู้อ่านรับรู้แล้ว เนาวรัตน์ยังใช้การพรรณนาธรรมชาติเพื่อใช้ภาพธรรมชาติเหล่านั้นเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความคิด และสารที่เขาต้องการนำเสนอแก่ผู้อ่าน ทั้งที่เป็นความคิดด้านสังคม ความคิดเชิงปรัชญา และศาสนา ด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขั้วเหยี่ยวกระหยับปีกกลางเปลวแดด
 พอไบไม้ไหวพลิกริกริกมา
 เพียงกระเพื่อมเลื่อมรับวับวับไหว

ร้อนที่แผดก็ผอนเพลาพระเวหา
 ก็รู้ว่าวันนี้มีลมมาก
 ก็รู้ว่าน้ำใสไข่กระจก

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 31)

กวีนิพนธ์ข้างต้นเป็นการพรรณนาธรรมชาติเพื่อใช้แสดงความคิดด้านสังคม การเมือง และการปกครองของกวี ในบท 'เพียงความเคลื่อนไหว' กวีได้แสดงภาพธรรมชาติที่มีอาการเคลื่อนไหว ไม่ว่าจะเป็นเหยี่ยวที่กำลังขยับปีกบนท้องฟ้า ภาพลมพัดไบไม้ไหว หรือภาพการเคลื่อนไหวของผิว

น้ำ กวีนำภาพการเคลื่อนไหวเหล่านี้มาเปรียบเทียบกับ การเคลื่อนไหวของประชาชนชาวไทย ในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิความชอบธรรม และประชาธิปไตยให้กลับคืนสู่สังคม แม้การเคลื่อนไหวเหล่านี้ดูเป็นเพียงการเคลื่อนไหวที่เล็กน้อย ไม่ยิ่งใหญ่ เสมือนเป็นเพียงแคใบไม้ไหว หรือผิวน้ำที่ไหวไปตามแรงลมแต่เนาวรัตน์กลับถือว่าเป็นการเคลื่อนไหวที่สำคัญยิ่ง เพราะประชาชนไม่เคยลุกขึ้นต่อสู้เรียกร้องสิทธิอันเป็นของตนเองเลย ดังนั้นเมื่อมีการเคลื่อนไหวเพื่อมวลชนและเพื่อสังคมเกิดขึ้นแล้ว แม้จะเพียงน้อยแต่มันก็เป็นสัญญาณแห่งการเริ่มต้นของระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ในบท "เพลงขลุ่ยผิว (28)" เนาวรัตน์พรรณนาภาพธรรมชาติเพื่อแสดงความคิดเรื่องความมุ่งมั่น เข้มแข็ง สามัคคี ไว้ดังต่อไปนี้

ในป่าเปลี่ยว	พายุโหมเขียวกระชั้นข่ม
ไม้เล็กหักรานอยู่ชานชม	ไม้ใหญ่เรียงระดมรมรายบัง
ยืนหยัดทะมัดมั่นกันซบซอน	ลดทอนกำลังลมสมสั่ง
เหยียดรากยึดกระหวัดรั้ง	ลำต้นตรงตั้งตลอดมา
นางงน	ต้นไม้ตั้งต้นอยู่เต็มป่า
พายุโหมกระหน่ำอยู่เต็มลำ	ต้นไม้แน่นหนาพนาไพร

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 60)

เนาวรัตน์นำภาพของป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ใหญ่เรียงรายมากมาย เป็นปรากฏการณ์แข็งแกร่งในการกีดกันต้านพายุรุนแรงที่โหมกระหน่ำเข้ามาได้อย่างมีประสิทธิภาพ กวีพรรณนาภาพต้นไม้ใหญ่ในป่าเหล่านี้ เพื่อแสดงความคิดเรื่องความสามัคคีกลมเกลียว คือ ถ้าเราทุกคนมีความสามัคคีมุ่งมั่น ร่วมแรงร่วมใจกัน ไม่ว่าปัญหาผองภัยหรืออุปสรรคใดก็ไม่สามารถทำลายหรือเอาชนะความแข็งแกร่ง และความสามัคคีอันยิ่งใหญ่นี้ลงได้

นอกจากนี้เนาวรัตน์ได้ใช้จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติอันจากการพรรณนาเพื่อแสดงความคิดทางศาสนาหรือความคิดแนวพุทธปรัชญาไว้ในกวีนิพนธ์ชุด เพลงขลุ่ยผิว อีกด้วย ดังคำกล่าว

ใน เพลงขลุ่ยผิว อันเป็นหนังสือกวีนิพนธ์รวมเล่มที่รู้จักกันมากอีกเล่มหนึ่งของเนาวรัตน์ เราจะได้เห็นการใช้ธรรมชาติมาเป็นสื่อวรรณศิลป์อย่างหลากหลาย เพราะงานเล่มนี้เป็นการใช้กวีนิพนธ์ "บรรยายภาพ" คือ มีภาพธรรมชาติอันงดงามยิ่งไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ ดอกไม้ ท้องฟ้า กลุ่มเมฆ หรือ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ อาจกล่าว

ได้ว่าภาพอังกดงามของธรรมชาติเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของ "สาร" ทางอารมณ์ที่กวีต้องการจะสื่อ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 87-88)

เดือนแหว่งแล้วเต็มวง	ไม่คงมืดให้หม่นแสง
ฟ้าดำแล้วฟ้าแดง	ประดับดาวเมื่อคราวคืน
หวังวายไข่หมายหมด	มีรันทนมืดขึ้น
รวมใจให้หยัดเย็น	อยู่คงที่ย่อมมีหวัง
ดาวตกลงทุกคืน	ยิ่งดึกตื่นยิ่งประดัง
เต็มฟ้าทุกคราครั้ง	ไม่เคยหมดเลยหนอดาว
มีลมแล้วมีลูก	มีโศกสุขมีสับสน
จงก้าวที่ละก้าว	ละก้าวไปถึงปลายทาง

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 22)

ในบทข้างต้น เนาวรัตน์ได้กล่าวถึงพรรณนาถึงภาพของดวงจันทร์และดวงดาวที่เปลี่ยนไปตลอดเวลา คือ ดวงจันทร์มีทั้งข้างขึ้นข้างแรม จากเดือนเต็มค่อยๆ เปลี่ยนเป็นเดือนมืด และจากเดือนมืดก็กลายเป็นเดือนเต็ม วนเวียนเป็นวัฏจักรเช่นนี้อยู่เรื่อยไป ดวงดาวก็เช่นกันแม้ดาวจะตกจากฟากฟ้าในทุกค่ำคืนแต่ก็ยังคงมีดวงดาวอีกมากมายที่ส่องแสงสว่างไสวอยู่เต็มฟ้า เปรียบได้ดั่งชีวิตมนุษย์ที่มีความผันแปร เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีทั้งทุกข์สุข เศร้าโศกทะเลาะกันกันไป ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน แต่ถ้าหากเรามีจิตใจที่เข้มแข็ง มีความหวังกำลังใจ ไม่ย่อท้อ ต่อสู้ต่อไป เราก็จะสามารถก้าวเดินไปจนถึงจุดหมายในที่สุด

จากบทพรรณนาธรรมชาติที่ประณีตวิจิตร ละเอียดลอบ และก่อให้เกิดจินตภาพชัดเจน ทำให้เห็นได้ว่าเนาวรัตน์มีความรักและความผูกพันต่อธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง จนสามารถถ่ายทอดภาพธรรมชาติที่งดงามได้อย่างประณีต ละเอียดลอบ อันทำให้ผู้อ่านประทับใจและซาบซึ้งกับความงาม ความสำคัญ และคุณค่าอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติที่มอบให้แก่มนุษย์ และสามารถรับรู้เข้าใจความรู้สึก อารมณ์ ความคิดและสารต่างๆ ที่กวีต้องการนำเสนอแก่ผู้อ่านได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนอีกด้วย

3.1.3 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการพรรณนาในกวีนิพนธ์ของไพโรรินทร์ ขาวงาม

ไพโรรินทร์ ขาวงาม เป็นกวีอีกคนหนึ่งที่มีความรักผูกพันต่อธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง เช่นเดียวกับเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ไพโรรินทร์แสดงถึงความรักและความผูกพันนี้ไว้ในผลงานของเขา

เรื่อยมาโดยตลอดและสม่ำเสมอ ตั้งแต่รวมกวีนิพนธ์ชุดแรกจนถึงปัจจุบัน ผลงานกวีนิพนธ์จำนวนมากของเขาจึงมีการพรรณนาธรรมชาติไว้อย่างงดงาม น่าประทับใจเช่นกัน ตัวอย่างเช่น

ดินจ้าวสันต์จตุสวาท	ธรรมชาติประพรมลง
ธารอิมก็อิมระริก ณ วง-	กระเพื่อมไหวมิรู้วัน
พฤษภอ่าวสันต์พฤษภอิม	ดุจอุ้มฤดีฝัน
ทฎาพลักก็พลัวมิละนิรันดร	มิละวันมิลิมคืน
มาลีจะบานและก็จะร่วง	ละลิว่วงถูกกักกลืน
ในวันวสันต์จะขลิบพื้น	พสุธาให้คายหอม
ใบไม้สีร่วงลักษณะเห็น	ละลายเป็นธูลีตรอม
ไม้ออนก็เริ่มจะผลิและพร้อม	ปะทะลมและฝนแรง

(ลำนำวเนจร หน้า 76)

ในบทข้างต้นไพวรินทร์พรรณนาภาพธรรมชาติได้อย่างงดงาม ละเอียดลออจนทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพธรรมชาติที่เขาสร้างขึ้นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นภาพผืนแผ่นดินและผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ ชุ่มชื้นฉ่ำเย็นจากสายฝน มีธารน้ำกระเพื่อมไหวไหลริน ดอกไม้ต้นไม้ใบหญ้าต่างๆ ล้วนสดชื่นและผลิดอกออกยอดพร้อมที่จะเจริญเติบโตขึ้นเพื่อต่อสู้กับลมพายุทั้งหลาย ใบไม้ดอกไม้ที่ร่วงโรยก็จะย่อยสลายกลายเป็นผืนดินอันอุดมให้แก่ชีวิตใหม่อีกต่อไป และชีวิตใหม่เหล่านี้ก็พร้อมที่จะผลิบานเพื่อเผชิญหน้าต่อสู้กับลม พายุฝน และอุปสรรคต่างๆ ต่อไป จินตภาพธรรมชาติที่ไพวรินทร์สร้างขึ้นนี้เป็นภาพที่เกิดจากการพรรณนาได้อย่างงดงาม อีกทั้งยังมีเนื้อหาที่ลึกซึ้งกินใจ และมีนัยความหมายในเชิงสัญลักษณ์ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดนี้ในหัวข้อจินตภาพธรรมชาติที่เป็นสัญลักษณ์

ไพวรินทร์สามารถพรรณนาภาพธรรมชาติได้อย่างละเอียดแจ่มชัดในใจผู้อ่าน และกระทบผัสสะของผู้อ่านได้อย่างครบถ้วน จากการเลือกใช้ถ้อยคำอันทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงสภาพบรรยากาศของธรรมชาติ เช่นคำ "มีตมิต" บอกแสง "อับ" "อุตุอุ" "แล้ง" "หนาว" บอกสภาพอากาศ และ "ล่อง" "คลุ้ง" "เคว้งคว่าง" "วอน" บอกความเคลื่อนไหว เป็นต้น อีกทั้งยังสามารถรับรู้เข้าใจสภาพจิตใจอารมณ์และความรู้สึกต่างๆ ของกวี นอกเหนือไปจากการรับรู้ภาพทางสายตาเพียงเท่านั้น ดังเช่น

ราตรีนี้มีตมิตใจน	ดาวลับดับไฟน้กฝน
ลมอับล้าแรงโรมรัน	อุตุอุอับอันโอดโอย

(มังกานกล้วย หน้า 95)

หนาวลมล่องท่องทุ่งทุ่งฝุ่นแล้ง ดอกจานแดงแข่งตะวันยังสิ้นหนาว
 เหลืองตอซังยังสดปรากฏคราว ฤดูกาลเกี่ยวข้าวเพิ่งผ่านไป
 (มัจฉานกกลอย หน้า 47)

ลมแล้งแล้งพัดฝุ่นคลุ้งทุ่งกว้าง หอบเศษหญ้าเศษฟางเคว้งคว้างว่อน
 แกวตาดูทุกแกวตาฉายอาหาร เปลวแดดร้อนทั้งแผ่นดินทั้งหัวใจ
 (คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 130)

กวีนิพนธ์ทั้งสามบทข้างต้นนั้น ล้วนแต่เป็นการพรรณนาธรรมชาติที่หม่นหมอง แห้งแล้ง มีดมมไร้ความชุ่มชื้น จินตภาพในกวีนิพนธ์บทแรกเป็นการพรรณนาภาพคืนที่มีมิดมิดไร้สีนแสงเดือน แสงดาว ทั้งเดือนดาวก็พากันลับหายไปจากฟากฟ้า แลดูหดหู่สิ้นไร้พลังแห่งความคิดฝัน และความหวัง สายลมก็พากันสงบนิ่งไม่พัดผ่าน ทำให้บรรยากาศรอบตัวอับอ้าวอุดูและอึดอัดอย่างทรมาน

ในบทต่อมาเขาพรรณนาภาพท้องทุ่งนาในหน้าหนาวที่แห้งแล้ง ลมหนาวที่พัดผ่านหอบฝุ่นดินให้ฟุ้งกระจายไปทั่วเช่นเดียวกับความอดอยากยากแค้นที่ชาวบ้านได้รับกันถ้วนหน้า ดอกไม้สีแดงในจานสังกะสีของชาวบ้านก็ส่งสีสว่างสดใสราวกับจะแข่งกับแสงอาทิตย์ที่ร้อนแรง เพราะจานเหล่านั้นว่างเปล่า ชาวบ้านไม่มีข้าวปลาอาหารจะมาใส่จานกิน ท้องทุ่งที่เหลืองอร่ามก็ไม่ใช่เพราะรวงข้าวสีทอง แต่เป็นสีของตอซังข้าวที่แห้งแล้งอยู่กลางทุ่งเพราะฤดูเก็บเกี่ยวข้าวเพิ่งจะผ่านไป แต่ผู้คนก็ไม่มีข้าวจะกินเสียแล้ว

ภาพในกวีนิพนธ์บทสุดท้ายนั้นคล้ายคลึงกับในบทที่แล้ว คือภาพท้องทุ่งที่แห้งแล้ง สายลมในหน้าแล้งที่พัดพาเอาความแห้งแล้งเข้ามายังท้องทุ่ง พัดพาฝุ่นคลุ้ง หอบเศษหญ้าเศษฟางปลิวว่อนกระจายไปทั่วทุ่งกว้าง แดดที่ร้อนระอุราวกับเปลวไฟก็แผดเผาทั่วผืนแผ่นดิน รวมไปถึงในหัวใจของประชากรให้ต้องร้อนรุ่ม เดือดเนื้อร้อนใจ และยากแค้นลำเค็ญกันถ้วนหน้า ดังที่เห็นได้จากแกวตาของผู้คนที่ฉายแกวเศร้าโศกออกมาจากผู้คน

จินตภาพธรรมชาติจากการพรรณนาทั้งสามบทนี้แสดงให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกของกวีที่เป็นทุกข์สิ้นหวัง เศร้าหมอง สลดหดหู่ เมื่อต้องรับรู้สภาพความทุกข์ยาก เดือดร้อนของชาวบ้านทั้งหลาย ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาและบรรยากาศของกวีนิพนธ์ ที่เป็นการกล่าวถึงความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนของ ประชาชน และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันที่ทำให้ประชาชนทุกข์ร้อนกันถ้วนหน้า อารมณ์ที่ผู้อ่านได้รับจากกวีนิพนธ์บทนี้จะแตกต่างจากอารมณ์ที่ผู้อ่านได้รับจากบทถัดไป อันเป็นบทพรรณนาภาพธรรมชาติที่งดงาม เพื่อบอกเล่าถึงภาพความทรงจำที่แสนสุขสดชื่นในวัย

เยาว์ ดังนั้นอารมณ์และความรู้สึกที่ผู้อ่านจะได้รับจากบทพรรณานาบทนี้ จึงเป็นภาพความสุขสดชื่น รื่นรมย์ใจ ความอบอุ่นงดงาม และความอ่อนหวานซาบซึ้งอันน่าประทับใจ ดังต่อไปนี้

ความทรงจำสีขาวพรราวดอกหญ้า อบอุ่นซับแสงทิวารุ่งฟ้าใส
ลมแม่น้ำพรมรำเพยแผยกลิ่นไพร แกมกลิ่นฝันแห่งวันวัยที่เบิกบาน
(คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 63)

ไพโรรินทร์พรรณนาธรรมชาติได้อย่างละเอียดลออ ซึ่งภาพนั้นเป็นภาพในความทรงจำของเขา คือภาพทุ่งหญ้ากว้างใหญ่เต็มไปด้วยดอกหญ้าสีขาวจนทุ่งหญ้านี้กลายเป็นสีขาวพรราวพร่างตา อากาศอบอุ่นสบาย ท้องฟ้าสว่างสดใส แสงแดดอ่อนในยามเช้าก็ทอประกาย ให้ความอบอุ่นแก่ผืนแผ่นดิน สายลมที่พัดผ่านแม่น้ำก็พัดพาเอากลิ่นหอมสดชื่นของป่าใหญ่มาด้วย บรรยากาศที่รื่นรมย์เช่นนี้ เป็นบรรยากาศของความฝันที่แสนสุขในวัยเยาว์อันเป็นวัยแห่งความสดใสเบิกบาน ภาพเหล่านี้ไพโรรินทร์พรรณนาไว้อย่างประณีตวิจิตร เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกซาบซึ้งประทับใจกับคุณค่าและภาพความงดงามของธรรมชาติ การพรรณนาอย่างละเอียดนี้ยังไปกระทบผัสสะทั้งหลายของผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนอารมณ์ จนเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของกวี และเข้าใจบรรยากาศและอารมณ์ของกวีนิพนธ์บทนั้นๆ ได้อย่างแจ่มแจ้งลึกซึ้ง

นอกเหนือไปจากนี้ ไพโรรินทร์ยังพรรณนาธรรมชาติอย่างละเอียดเพื่อแสดงความคิดเห็นต่างๆ ของเขาอีกเช่นกัน เช่น แสดงความรักความห่วงใยธรรมชาติ ต้องการให้ผู้คนเลิกทำลายธรรมชาติ และร่วมมือกันอนุรักษ์ธรรมชาติให้สะอาดบริสุทธิ์และคงอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ดังเดิม ดังเช่นในบท "ผีเสื้อขยะ" ที่กวีใช้ "ผีเสื้อ" เป็นตัวแทนของธรรมชาติ เพื่อมาพรรณนาถึงสภาพบ้านเมืองและสิ่งแวดล้อมที่ผีเสื้อตัวหนึ่งได้บินผ่านมาพบเจอว่าเป็นสภาพเมืองที่สกปรกเต็มไปด้วยขยะและมลพิษต่างๆ มากมายและไม่เหลือธรรมชาติที่สวยงามดังก่อน ไพโรรินทร์พรรณนาภาพเช่นนี้เพื่อเสนอความคิดเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ปัญหาธรรมชาติและสภาพแวดล้อมถูกทำลาย และการแก้ปัญหาเหล่านี้ หรือเราอาจตีความว่า ผีเสื้อ ที่กวีพรรณนานั้น เป็นสัญลักษณ์แทนผู้คนที่เดินทางเข้ามายังเมืองใหญ่ ด้วยความหวังความฝันว่าในเมืองนั้นยังสะอาดงดงาม และเป็นดินแดนแห่งความสุขดังเช่นในอดีต ซึ่งความเป็นจริงในปัจจุบันภาพเช่นนั้นได้ถูกทำลายลงไปหมดแล้วจากการกระทำและน้ำมือของมนุษย์ ที่ได้ทำลายธรรมชาติที่สะอาดงดงามและอุดมสมบูรณ์ให้หมดสิ้นไปจนเหลือแต่เพียงความเสื่อมโทรม สกปรก ดังตัวอย่าง

หนึ่งปีก โบกบินแลลิลิบ แสนปีก จักขลิบให้ฟ้าคลี
หนึ่งปีก พลัดมาทำรวี ทำลมฝนที่กระหน่ำแรง

น้อยหรือแผลใจเจ้าไผ่ผืน
 หวังรุ่งผืนรอยในรอยแล้ง
 พลัดทุ่งดอกไม้ไกลทุ่งหญ้า
 เสียงร้อง เสียงร่ำคำรามคราง
 เหนื่อยปีกเจ้าอ่อนลงซ่อนซบ
 ซากดอกไม้ ทมนเศร้า เจ้าร้าวรอน
 เจ้าเจ็บจากปีกที่ฉีกกราง
 กองขยะ ผีเสื้อ แมลงวัน

ทั้งร่างน้อยปีกนั้นปล้นไทยแท้
 หมอกควันฝังแฝงในปีกบาง
 เห็นฟ้าเป็นฟ้าแต่พร่าพร่าง
 เอ็ดอึ้งระหว่างมหานคร
 กองขยะท้าวทบซากซบซ่อน
 กำเนิดเจ้าหลังจระจกแจกัน
 เจ้าเจ็บจากทางที่กว้างขวัญ
 เจ็บนั้นยอมเจ้าผีเสื้อน้อย

(ลำนาวเนจร หน้า 90-91)

ในบทนี้ ไพรวิมลใช้กลวิธีการนำเสนอที่คล้ายคลึงกันกับกวีนิพนธ์บทที่ 13 ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ใน เพลงขลุ่ยผิว ที่กวีใช้ 'แมลงปอ' เป็นตัวแทนของธรรมชาติ ป่าวประกาศให้มนุษย์ รับรู้ว่าได้ทำลายธรรมชาติที่สะอาดงดงามไปจนใกล้หมดสิ้นแล้ว มนุษย์ทั้งหลายควรตระหนักรู้ถึง ปัญหานี้และร่วมมือกันฟื้นฟู อนุรักษ์ธรรมชาติให้สะอาดงดงามดังเช่นเดิม ดังนี้

ฉันทคือแมลงปอ
 ปีกใสดูจอยแมงมุม
 ที่บึงหญ้าป่าใหญ่
 ที่ฉันทเคยบินถึง
 เรือรทหกไหม้ไปแล้ว
 วนทุกรอบขอบคัน
 ใครทำปีกใสฉันทขาด
 ทางไปทุกทางปิด

ถักทอสีแดงแต่งเสื้อคลุม
 โบายบินสู่ฟุ่มบัวบึง
 สงัดใสลิขึ่ง
 เทียวอวนวนอยู่ทั้งวัน
 ไม่เหลือแหวเหมือนวันนั้น
 สารพันล้วนสารพิษ
 เสื้อคลุมสะอาดดำมืดมิด
 โปรดช่วยชีวิตฉันทไว้ที

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 13)

นอกจากการกล่าวเสนอปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อมในธรรมชาติแล้ว ไพรวิมลยังได้ กล่าวพรรณนาธรรมชาติ เพื่อแสดงให้ผู้อ่านรับรู้และช่วยกันแก้ไขปัญหาคำคัญอีกประการในสังคม ไทยคือ ปัญหายาเสพติดซึ่งประเทศไทยเป็นหนึ่งในแหล่งผลิตยาเสพติดแหล่งใหญ่ของโลก และกวี ได้กล่าวถึงพ่อค้ายาเสพติดรายใหญ่คือ ขุนสา ผู้ส่งยาเสพติดออกขายไปทั่วโลก ไพรวิมลนำเสนอ ปัญหานี้โดยการพรรณนาสภาพธรรมชาติ ขอบฟ้า ขุนเขา และดอกไม้ คือ ดอกผืน ซึ่งเป็นวัตถุดิบ สำคัญในการผลิตยาเสพติด แล้วโยงเข้าสู่ปัญหาเสพติดในสังคม ดังตัวอย่างเช่น

ขอบฟ้าแรขอบแถม	ขุนเขา
ดอกฝิ่นผลิดอกกราย	รอบนั้น
ดอกสวดยพิษขี้มเซา	ขุนสำ
ขุนศึกพ่อค้าขั้น	ต่างเชิง

(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 46)

จากการศึกษาลักษณะจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของ ไพวรินทร์ ขาวงาม พบว่าจินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการพรรณนามีอยู่ไม่มากนัก จินตภาพธรรมชาติที่ปรากฏโดยมากมักเกิดจากกลวิธีการใช้ภาพพจน์ต่างๆ เช่น อุปมา อุปลักษณ์ ปุคลาธิฐาน อติพจน์ ฯลฯ และมักมีนัยที่ลึกซึ้งเป็นสัญลักษณ์ มากกว่าที่จะเป็นการพรรณนาธรรมชาติอย่างละเอียดลออ โดยไม่ใช้ภาพพจน์ ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงจินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์ และจินตภาพธรรมชาติที่เป็นสัญลักษณ์โดยละเอียดในหัวข้อต่อไป

3.2 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์ (Figures of Speech) คือ คำ หรือ กลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำ เพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจผู้อ่านและผู้ฟัง คำสามารถสื่อภาพให้เห็นได้ แต่คำที่สื่อภาพเหล่านี้ไม่เรียกว่า ภาพพจน์ เพราะภาพพจน์เป็นผลของการใช้คำอย่างมีศิลปะ โดยกลวิธีการเปรียบเทียบซึ่งมีต่างกัน ภาพพจน์มีหลายประเภท ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ อนุนามนัย อธินามนัย ปุคลาธิฐาน อติพจน์ สัทพจน์ วิภาษ และ อรรถวิภาษ (รายละเอียดดูใน กาญจนา นาคสกุล และคณะ, 2521: 240.1-240.4)

จากการศึกษาลักษณะจินตภาพธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุษเชนี, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพวรินทร์ ขาวงาม พบว่าจินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์เป็นจินตภาพที่โดดเด่นและมีปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากในกวีนิพนธ์ของกวีทั้งสาม ลักษณะของจินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์มีเนื้อหาและรายละเอียดดังที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

3.2.1 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์ในกวีนิพนธ์ของอุษเชนี

การใช้ภาพพจน์มีปรากฏเป็นจำนวนมากในกวีนิพนธ์ของอุษเชนี เนื่องจากภาพพจน์เป็นกลวิธีการเปรียบเทียบซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างจินตภาพ เพราะการใช้ภาพพจน์จะช่วยให้เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจผู้อ่านและผู้ฟัง ด้วยเหตุนี้อุษเชนีจึงใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างภาพ

ธรรมชาติในกวีนิพนธ์ ภาพพจน์ธรรมชาติเหล่านั้นล้วนแต่เป็นภาพที่วิจิตรงดงามและสอดคล้องกลมกลืนกันอย่างเหมาะเจาะลงตัว

อุชเชนีได้รับการยกย่องว่า สามารถสร้างภาพพจน์อันงดงามหลากหลายสอดร้อยประสานกันอย่างมีเอกภาพ อุชเชนีมักสร้างภาพพจน์โดยเปรียบเทียบหรืออ้างถึงสิ่งที้งดงาม เช่น แสงดาว แสงรุ่ง สายธาร หยาดน้ำค้าง ดอกไม้ สายลม และเพลงพิน (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 122)

อุชเชนีนำภาพพจน์ต่าง ๆ หลากหลายแบบมาใช้ทั้งอุปมา อุปลักษณ์ ปุคลาธิษฐาน อติพจน์ ฯลฯ เพื่อสร้างภาพธรรมชาติที่วิจิตรงดงาม และทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้อย่างชัดเจนลึกซึ้ง อีกทั้งเข้าใจความรู้สึก อารมณ์ และความคิดของกวี ตัวอย่างของจินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์ในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี ได้แก่

สนละเมียดเสียดยอดขึ้นกอดฟ้า	ไกวกิ่งท่าลมระทวยระวยสาย
ผกาเอียงแก้มล่อพอพระพาย	น้ำค้างคายหยาดแก้วแพรวระเนง
ข้าวระเนนเอนพลิ้วลวลมลู	แจกคลื่นตรูสมุททองรังรองแสง
สะท้อนวับริบสีสุรีย์แรง	ประลองแข่งทองเข้มเต็มฟ้าไกล

(ขอบฟ้าชลิตทอง หน้า 100)

ในบทนี้อุชเชนีใช้ภาพพจน์ปุคลาธิษฐาน ได้แก่ สนละเมียดเสียดยอดขึ้นกอดฟ้า และ ผกาเอียงแก้มล่อพอพระพาย ภาพพจน์อุปลักษณ์ ได้แก่ น้ำค้างคายหยาดแก้ว และภาพพจน์อุปมา ได้แก่ ข้าวระเนนเอนพลิ้วลวลมลู แจกคลื่นตรูสมุททองรังรองแสง ภาพพจน์เหล่านี้สร้างภาพธรรมชาติที่งดงามราวกับมีชีวิต เช่น ภาพต้นสนที่สูงละลิบลิว เสียดยอดพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าราวกับจะขึ้นไปกอดท้องฟ้า ยอดสนแกว่งไกวสะบัดไปมาท้าทายแรงลมที่พัดผ่าน เช่นเดียวกับดอกไม้ต่างๆ ก็พากันพลิ้วไหวเอนลู่ล่อราวหยอกล้อกับสายลม หยาดน้ำค้างที่เกาะตามใบไม้ใบหญ้าก็งดงามเรืองรองราวหยาดแก้วที่ส่องประกายแพรวพรายไปทั่ว น้ำข้าวสีทองอร่ามที่ต้นข้าวเอนพลิ้วไปตามแรงลม ดูงดงามเป็นประกายระยิบระยับเรืองรองดังคลื่นในมหาสมุทรสีทองที่ส่องสะท้อนแสงแข่งประกายกับแสงสีทองของดวงตะวันที่สาดส่องกว้างไกลเต็มท้องฟ้า จินตภาพธรรมชาติที่วิจิตรงดงามเช่นนี้ยังพบในกวีนิพนธ์บทอื่นๆ อีก เช่น

เหมือนดาวน้อยผลอยพรากมาจากฟ้า	แล่นถลาลัดเลาะละเมาะพุ่ม
จุดเพชรพราววาวระลอกทุกซอกมุม	ภูทาบชุ่มสววยวาวเพียงอวาทลอย

ตมมีตมิตติดลละเล็อมกระเพื่อมแก้ว
กระต้อบร้างปร่างปานพิมานลอย

น้ำครำแพรวเพริศฟองดังทองฝอย
น้ำตาย้อยหยาดปลั่งดังมุกดา
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 127)

ในบทนี้ อุชเชนีพรรณนาภาพสลัม หรือกระต้อบแก้วครำครากกลางน้ำครำ ให้ดูวิจิตรงดงามราวกับวิมานในแดนสวรรค์ ด้วยการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบอย่างโดดเด่น โดยเฉพาะภาพพจน์อุปมา ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านรับรู้ภาพที่งดงามได้อย่างแจ่มชัดลึกซึ้ง อุชเชนีพรรณนาเปรียบเทียบอย่างละเอียดลออ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่ห้อยส่องแสงงามดังดาวดวงน้อยที่ร่วงหล่นลงมาจากฟากฟ้า เมื่อบินไปมาทั่วพุ่มไม้ก็ส่องแสงแพรวพราราวกับแสงเพชรที่ส่องประกายระยิบระยับแวววาวไปทั่วทั้งสวน และทำให้ชุ่มต้นกุหลาบนั้นงดงามวิบวับแวววาราวกับประดับเพชรพลอย หิ่งห้อยที่งามเหล่านี้ยังช่วยตกแต่งสภาพแวดล้อมที่สกปรกให้ดูสวยงาม แม้แต่โคลนตมที่ดำมืดก็แพรวพราระยิบระยับดังประดับประดาด้วยแก้วมณี น้ำครำดำสกปรกก็สวยงามราวกับเกล็ดทอง กระต้อบร้างหลังแก้วก็งดงามราวกับวิมานในแดนสวรรค์ แม้น้ำตาที่กำลังไหลบนใบหน้าของผู้คนยากจนในบ้านนั้นก็ยังคงงดงามเปล่งปลั่งประหนึ่งดังมุกดา ภาพที่งดงามที่อุชเชนีพรรณนาทำให้ผู้พบเห็นรู้สึกซาบซึ้งประทับใจกับความงาม แม้ความเป็นจริงภาพนั้นเป็นภาพแห่งความทุกข์ยากก็ตาม

อุชเชนีใช้ภาพพจน์หลากหลายลักษณะคละเคล้ากันไป ทำให้ผู้อ่านไม่รู้สึกเบื่อ และไม่ทำให้งานดูซ้ำซากจำเจ อีกทั้งรูปแบบและภาพพจน์ที่หลากหลายยังส่งผลให้ผู้อ่านได้รับรู้อารมณ์ความรู้สึกที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของภาพพจน์ที่เลือกใช้ แม้ว่าอุชเชนีจะเลือกใช้ภาพพจน์ต่างๆ อย่างหลากหลายคละเคล้ากันไป แต่ภาพพจน์ที่ปรากฏมากในงานของอุชเชนี ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ และสัทพจน์

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ อุปมา เช่น

เหมือนสายแก้วแวววับระยิบเยื้อง ข้อยท่าเลื่องชมอุษาคราฉายแสง
พูนน้ำหนึ่งผุดพุ่งรุ่งแรง ตั้งรุ่งแปลงแปลงฟ้าลงมาดิน
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 38)

ในบทนี้ อุชเชนีพรรณนาภาพสายน้ำพุที่พุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าว่าส่องประกายสะท้อนแสงแวววาวระยิบระยับงดงาม ราวกับสายแก้วที่พุ่งขึ้นขึ้นชมแสงตะวันในยามเช้า น้ำพุที่ผุดพุ่งขึ้นนี้ดูงดงามเรื่องรองราวกับสายรุ้งจากฟากฟ้าลงมาปรากฏอยู่บนพื้นดิน

เพียงพบนางกลางมรรคาพาโพ้นเหมือนดาวร่วงช่วงไขนสู่ใจฉัน
 ราวรีกลายพรายพรางดังกลางวัน แม้ความฝันร้ายยังกลายดี
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 44)

อุชเชนีพรรณนาความรู้สึกเมื่อได้พบกับนางผู้เป็นที่รักไว้อย่างไพเราะว่า การได้พบนางนั้นก่อให้เกิดความรู้สึกปลาบปลื้มปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง ราวกับดวงดาวที่สุกสว่างได้ร่วงลงมาอยู่ในใจ คำคืนที่มีมิติก็พลอยสว่างไสวพรางพรายดังกลางวัน แม้แต่ฝันร้ายก็กลับกลายเป็นฝันดีได้ในที่สุด

นอกจากภาพพจน์ธรรมชาติที่งดงามดังที่ได้กล่าวถึง อุชเชนียังใช้ภาพพจน์ธรรมชาติที่น่ากลัว โหดร้าย ความแปรปรวน ในการพรรณนาถึงสภาพความเลวร้าย ความโหดร้ายทารุณของสังคม และความชั่วร้ายที่ครอบงำจิตใจผู้คนอีกด้วย ตัวอย่างเช่น

สยามรัฐขาดเห็นเขนสมุทร โคนแรงรูดซัดสาดนาหวาดเสียว
 กระแทกกระทั้นแรงกลางแปรงเปรี้ยว เดี่ยวหลีกเลี้ยวหลบลอเดี่ยววอรา
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 34)

ในบทนี้อุชเชนีกล่าวเปรียบเทียบเพื่อแสดงถึงสารที่กวีต้องการสื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ คือ นำเสนอสภาพการเมืองการปกครองของไทยที่ไร้เสถียรภาพ ขาดความมั่นคง และแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะการณ์ต่างๆ อยู่เรื่อยไป โดยเปรียบเทียบกับมหาสมุทรที่มีคลื่นลมแปรปรวนรุนแรง คอยแต่จะถูกคลื่นใหม่เกลียวกระแทกกระทั้นสาดซัดให้แปรปรวนไปอยู่เสมอ

มีดมิด - - - ดวงจิตดุจดั่งดำเหลือ
 ทางออกชอกชู่คลุมเครือ โทนเหนือไหนได้ไปรู้
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 145)

อุชเชนีใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อกล่าวถึงสภาพจิตใจของผู้คนที่โหดร้าย ไร้ความรัก ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันว่าเป็นสิ่งที่เลวร้าย โดยอุชเชนีเปรียบเทียบจิตใจของผู้คนว่าเลวร้าย และมีดำราวกับถ้ำที่มีดมิด ไร้เส้นแสงสว่างใดๆ จนไม่อาจมองเห็นหนทางเพื่อจะหาทางออก หรือแม้แต่จะคาดหวังความช่วยเหลือ หรือสิ่งใดๆ จากดวงใจที่มีมดบอด ไร้ศีลธรรมของผู้คนในสังคม ซึ่งสิ่งนี้ทำให้สังคมย่ำแย่และเสื่อมโทรมลงทุกวัน

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ อุปลักษณ์ เช่น

ฉันมองคลื่นรืนเร่เข้าเห่ฝั่ง พร้าฝากฝั่งภักดีไม่มีสอง
มองดาวเพ็ญเยี่ยมพักตร์ลักษณ์ล้ำยอง จากคันทองขลาลัยใสสะอาด
(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 62)

อุชเชนีใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อสร้างจินตภาพได้อย่างงดงามว่า "คันทองขลาลัย" ที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพทะเลที่มีน้ำใสสะอาดราวกับกระจก สะท้อนให้เห็นภาพดวงดาวที่กำลังส่องสว่าง ทอประกายระยิบระยับงดงาม

มีเคียวโค้งคว่างกลางทาว พรายพราวพร่างพลีสีโสม
ธัญฐานวานเคียวเกี่ยวโคม พระโยมประทับศรัทธา
(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 80)

"เคียวโค้ง" ที่ลอยคว่างส่องแสงสุกสว่างอยู่กลางฟ้า อุชเชนีกล่าวเปรียบเทียบถึงพระจันทร์เสี้ยวที่มีรูปร่างโค้งดั่งเคียวที่เป็นเครื่องมือประกอบอาชีพของชาวนา กวีได้ธัญฐานต่อดวงจันทร์ที่งดงามนี้ให้ دلใจให้ผู้คนทั้งหลายยังคงมีความเชื่อมั่น ศรัทธาในความรัก ความดีงามตลอดไป

ภาพพจน์อุปลักษณ์ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี โดยมากใช้เพื่อจุดประสงค์สร้างภาพที่แจ่มชัด กินความลึกซึ้ง และนำไปสู่ความเข้าใจสาระสำคัญ เช่นเดียวกับการใช้ภาพพจน์อุปมา

เมื่อขอบฟ้าพร้าพราวหลาวทองทาบ พุงปลายปลาบทะเลวงดินทมิฬถอย
ความมืดแมกแหลกเรือไม่เหลือรอย อุทัยพร้อยแสงพร่างสว่างพราย
(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 84)

"หลาวทอง" บนท้องฟ้า ที่พุงปลายทำลายความมืดมิด ในกวีนิพนธ์บทนี้ คือ แสงสว่างหรือแสงอาทิตย์ในยามเช้าที่ส่องลำแสงสว่าง ราวกับหลาวทองที่พุงปลายเข้าทำลายความมืดมิดให้สิ้นไป และ"หลาวทอง" ของอุชเชนีในบทนี้ ยังเป็นสัญลักษณ์แทนพลังแห่งความดีงามที่จะทำลายล้างความชั่วร้ายความสกปรกมืดดำในจิตใจผู้คนในสังคมอีกด้วย

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ ปุคลาธิษฐาน เช่น

สายน้ำแจ้วแววแจ่มเยะแจ่มยิ้ม รับลมพริ้มทอดระทวยอวยอ่อนไหว
 อรชรเพียงขอผกาไพร ที่ลมไกวกิ่งกลมถนอมกัน
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 153)

การใช้ภาพพจน์ปุคลาธิษฐานในกวีนิพนธ์บทนี้ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่งดงามของสายน้ำในลำธารที่ใสสะอาดบริสุทธิ์สะท้อนแสงแดดแวววับราวกับรอยยิ้มที่เปล่งประกายงดงาม ก่อความสุขสดชื่นใจ สายลมอ่อนที่พัดโชยมาอย่างแผ่วเบาสร้างความรู้สึกอ่อนหวาน ระทวยระทวย จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์ปุคลาธิษฐาน มีส่วนช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพธรรมชาติที่มีอาการเคลื่อนไหวได้อย่างแจ่มชัด และเข้าใจรับรู้บรรยากาศในกวีนิพนธ์ที่กวีต้องการนำเสนอได้อย่างถูกต้องชัดเจน

เนินนันทุนพูนนุ่มระอุเมิบ เรียวทัญญาเนิบชุกยอดพลอดเมฆขาว
 น้ำระริกกระซิกไหลหยดใสวาว แดดผ่านพรายสวยพรายเพียงสายเงิน
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 93)

ในบทนี้อุชเชนีใช้ภาพพจน์ปุคลาธิษฐานเพื่อพรรณนาภาพธรรมชาติที่งดงาม ทั้งภาพเนินหญ้าอ่อนนุ่มละมุนเขียวระอุเมิบ ยอดทัญญาเรียวก็ชุกตัวราวกับกำลังพรวดหยอกล้ออยู่กับเมฆขาว สายน้ำใสสะอาดที่ไหลระริกริน เมื่อแสงแดดส่องผ่านก็เกิดประกายแพรวพรายงามพริ้งพราวราวกับสายเงินภาพธรรมชาติที่งดงามเช่นนี้ช่วยสร้างบรรยากาศที่อ่อนหวาน นุ่มนวล ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดที่กวีต้องการสื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ผ่านกวีนิพนธ์นั่นเอง

ฉันมองคลื่นรื่นเรเจ้าเห่ฝั่ง พร้าฝักฝักกักดีไม่มีสอง
 มองดาวเพ็ญเย็บปักถักรักขณคล้ายอง จากคันฉ่องชลาลัยใสสะอาด
 ฉันมองไม้ดอกขาวพราวทัญญา จันรรจาเอียงอายสายลมสาง
 มองนกน้อยจ้อยแผ่แข่งน้ำค้าง สดุดีฟ้ากว้างพร่างตะวัน
 (ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 62)

ในกวีนิพนธ์บทนี้ อุชเชนีพรรณนาภาพธรรมชาติได้อย่างวิจิตรงดงามและมีชีวิตชีวาราวกับว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีชีวิต และความรู้สึกเช่นเดียวกับมนุษย์ ด้วยการใช้ภาพพจน์ปุคลาธิษฐาน อันเป็นภาพพจน์ที่โดดเด่นมากในบทนี้ การพรรณนาธรรมชาติที่งดงามราวกับมีชีวิตในบทนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้อ่านซาบซึ้งประทับใจในความงามบริสุทธิ์ของธรรมชาติ และรับรู้คุณค่าของ

ธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ ที่ช่วยปลอบประโลมใจ และกล่อมเกลาจิตใจผู้คนที่อ่อนโยนดีงาม เพื่อให้มนุษย์จะไม่ทำลายธรรมชาติเหล่านั้นให้พินาศย่อยยับลงดังที่กระทำอยู่ขณะนี้

การใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน เป็นการพรรณนาธรรมชาติที่ทำให้ธรรมชาตินั้นมีชีวิต และแสดงออกปฏิกิริยาทำทางเช่นเดียวกับมนุษย์ ซึ่งการพรรณนาเช่นนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกของกวีที่มีต่อธรรมชาติและ ความหมายของธรรมชาติที่กวีนำมาใช้ในกวีนิพนธ์ ว่าแท้ที่จริงแล้วนั้น กวีไม่ได้มองธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพียงสิ่งธรรมชาติทั่วไปและธรรมชาติที่กวีกล่าวถึงในกวีนิพนธ์นั้นอาจไม่ได้ใช้ในความหมายโดยตรงที่หมายความถึงธรรมชาติแต่เพียงเท่านั้น แต่ธรรมชาติเหล่านั้นอาจมีคุณค่า และมีความหมายแทนสิ่งอื่น หรืออาจนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่กวีต้องการสื่อให้ผู้อ่านรับรู้ได้เช่นกัน

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ อติพจน์ เช่น

<u>เพียงยลนางยางเยื้องขำเลื่องเหลือว</u>	<u>ซีกเดือนเสี้ยวซีดแรงสิ้นแสงสี</u>
ยังงามล้นกลสำเภาเคลานที	สีเงินคลี่โบโลเล่นไต้ลม
<u>เพียงผวนนางทางตัวขำมือเอื่อม</u>	สนับย่นเลื่อมเหลือบระยับวันผสม
<u>โยแมลงทะแยงสวนสุมาลย์ชม</u>	<u>ยังขำคมเยื้องขำยเพชรพราวพรรณ</u>

(ขอบฟ้าชลิตทอง หน้า 44)

การใช้ภาพพจน์อติพจน์เป็นการใช้ความเปรียบเกินจริงซึ่งแสดงออกถึงความคิดความรู้สึกที่กวีมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างเด่นชัด แม้ว่าเกินจริง แต่ความเกินจริงนี้จะช่วยให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกที่รุนแรงของกวีได้อย่างรวดเร็ว ดังเช่นบทข้างต้นที่อุชเชนีพรรณนาความรู้สึกอันเข้มขันรุนแรงที่มีต่อคนรักว่า เพียงเธอขำเลื่องมองกึ่งดงามจนทำให้เดือนเสี้ยวสิ้นแสงไปทันที หรือเพียงได้สบตากับเธอต่างๆ ก็จะทำให้เห็นว่าตาของเธอนั้นเป็นประกายระยิบระยับงดงาม แม้แต่เพียงโยแมลงมุมก็ทำให้ดูงดงามมีค่าราวกับขำยเพชรทีเดียว

อุชเชนียังใช้ภาพพจน์อติพจน์ เพื่อแสดงออกถึงความรักที่มีต่อธรรมชาติอย่างยิ่ง ไว้ดังนี้

<u>เอาเรื่องรุ่งปรุ่งป่ายสายน้ำตก</u>	ผอยอุทกแตกซ่าทำฝนหา
<u>เอาแสงแดดแสดแดงระเนงพราว</u>	พรมเพรียวขาวผ่องผาดระดาดทอง
<u>เอาवलโสมโสมละลายสายน้ำฝั่ง</u>	วาดกลีบกลิ้งมะลิกรายคลายความหอม

เอาความพริ้งเพลงเพริศเลิศทำนอง ละเลงล่องหล้าล้วนสำรวลรมย์
(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 103)

การใช้ภาพพจน์อดีตพจน์เป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกของกวีได้อย่างเด่นชัด เช่น การพรรณนาภาพธรรมชาติที่งดงามราวกับแดนสวรรค์เป็นการแสดงความคิดที่กวีมีต่อธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งใหญ่ มีความงามบริสุทธิ์และช่วยจรรโลงใจ กล่อมเกลาจิตใจผู้คนให้ตั้งงามอ่อนโยนเทียบได้กับสรวงสวรรค์ สิ่งที่อยู่เหนือกว่ามานี้เป็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติที่กวีให้ความสำคัญอย่างยิ่ง และกวีต้องการให้ผู้อ่านได้เข้าใจรับรู้และมีความคิดเห็นเช่นเดียวกัน ดังนั้นการใช้ภาพพจน์อดีตพจน์จึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจและเกิดความคิดคล้อยตามกวีได้อย่างรวดเร็ว

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ สัทพจน์ เช่น

วันนั้นวันฟ้าฟาด	อสันบาตเบียดเมฆขรม
เปรี้ยงเปรี้ยงเพียงระดม	โลกกลมทะเลวงลาญ

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 153)

การใช้ภาพพจน์สัทพจน์ในกวีนิพนธ์บทนี้ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพที่ชัดเจนว่าเป็นพายุกรรโชกรุนแรง มีฟ้าร้องฟ้าผ่าเสียงสนั่นราวกับโลกจะกลมกลาย เพียงคำ "เปรี้ยงเปรี้ยง" ก็ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพที่เด่นชัดขึ้นในใจได้แล้ว นอกจากนี้ยังมีกวีนิพนธ์อื่นๆ ที่มีการใช้ภาพพจน์สัทพจน์อย่างโดดเด่น ตัวอย่างเช่น

ลึบลึบเห็นขลิบเมฆ	แรจรีเราเพียงเลขา
รองรองตั้งทองทา	ทาบฟ้าอรัมงามแสงอรุณ
ไหวไหวใจไทยระทึก	ยามร่ำระลึกลความผันละมุน
รอนรอนถอนฤทัยกรุ่น	อุ้นอกอะคร้าวหนอคราวนี้
เพรียกเพรียกเรียกแสงสว่าง	สายทองสล้างสาตปถพี
หลัดหลัดจรัสศรีมี	มีอันเป็นเช่นใดหรือ?
ตึงตึงอึงคะนึงโหม	ลมใดตระโบมตระบัดบันลือ
ทววมทววมยามพายุฮือ	อ้อเมฆคลุมหุ้มพสุธา
เรื่องเรื่องเหลือองเพียงอุไร	ดังละเลงไล่ด้วยหมึกหนา
หลัวหลัวมีดมีวอูรา	หุระทห่อท้อจริงเขี้ยว

จ้าวดวงอาทิตย์แจ้ง
คอยคอยละห้อยใจเหี่ยว

เจ้าสิ้นแรงฤาμιแลเหลือว
เสี้ยวแสงวับดับหวังไทย?

(ขอบฟ้าลึบทอง หน้า 135)

เราจะเห็นได้ว่า การใช้ภาพพจน์สัทพจน์ในกวีนิพนธ์บทนี้มีความโดดเด่นมาก อุชเชนีเลือกใช้และจัดวางตำแหน่งของสัทพจน์อย่างเป็นระบบ คือวางในตำแหน่งแรกหรือหน้าวรรค ทุกวรรคที่ 1 และ 3 ราวกับเป็นกลบท ซึ่งการใช้สัทพจน์จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจอารมณ์ของเรื่อง และเห็นภาพที่กวีสร้างขึ้นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เช่นคำ "ลิลิลิ" ทำให้เห็นภาพเมฆที่ลอยอยู่ไกล ๆ ดูดงามราวกับภาพวาด "รองรอง" ทำให้เห็นภาพแสงตะวันสีทองเรืองรองเป็นประกายบนท้องฟ้า "ไหวไหว" แสดงความรู้สึกหวั่นไหว ไม่แน่ใจ ไม่มั่นคงของชาวไทย "รอนรอน" แสดงความเศร้าสร้อย โศกสลด ท้อแท้ "เพรียกเพรียก" แสดงอาการเรียกร้องต้องการมีความหวังที่เรืองรอง "หลัดหลัด" ทำให้เห็นภาพแสงสว่างที่เพิ่งจะลับหายไป "ตึงตึง" เป็นเสียงพายุนรุนแรงที่โหมกระหน่ำ เสียงลมพัดสนั่นครั่นครั่นไปทั่ว เมฆดำก็บดบังให้ฟ้ามืดมนทั่ว สร้างความหวาดกลัวแก่ผู้คน ดังคำว่า "หวามหวาม" แสงสีทอง "เรืองเรือง" ที่ส่องไปทั่วท้องฟ้าก็พากันลับหาย "หลัวหลัว" ให้ภาพท้องฟ้ามืดมัวสลัวลงราวกับมีหมึกดำมาละเลงไล่ ทำให้จิตใจหม่นหมอง หดหู่ท้อแท้ สิ้นหวัง "คอยคอย" แสดงอาการแผ่วรอคอยแสงตะวันที่จะส่องสว่าง "จ้ำจ้ำ" ซึ่งผู้คนก็เฝ้าคอยกันจนท้อแท้ใจ

จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์สัทพจน์ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจ และเกิดจินตภาพที่แจ่มชัดตรงตามที่กวีต้องการแม้ว่าจะใช้คำน้อยก็ตาม

3.2.2 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์ในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

จินตภาพธรรมชาติจำนวนมากในกวีนิพนธ์ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นจินตภาพที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์ต่างๆ ได้อย่างประสานกลมกลืนและมีเอกภาพ จากการศึกษาบทกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ พบว่าเนาวรัตน์ให้ความสำคัญกับการใช้ภาพพจน์ในกวีนิพนธ์อย่างมาก ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ ได้แก่

สักประเดี้ยวเกิดนะฝนจะมา
ทะเลคลื่นเคลื่อนเคลื่อนเหมือนหมึกมน
ขุนเขาจะหนาวขดขยดตน
ลมจะโกวเปลทะเลให้โยนลอย
ฝนจะแต่งตัวใหม่ให้หาดทราย

ดูสีฟ้าครึ้มคล้ำเป็นมานหม่น
รองรอยบนพื้นทรายจะสิ้นรอย
ผ้าหมฝนจะหมฟ้าด้วยผ้าฝอย
กว่าจะคอยคอยหลับสงบลง
ตั้งเรียบขาวขายไร้ฝ้าผง

นกจะร่อนพ่อนฉวัดเฉวียนวง
 ลักประเดี๋ยวจิตนะฝนจะมา
 ค่อยไปเก็บรวงรวงประกาย

คลื่นก็คงคลื่นเกลียวกันอีกครั้ง
 ดอกน้ำฝนพราวพร่าบานสะพรั่ง
 ที่ชายฝั่งความฝัน...ฉันกับเธอ

(มุมมอง หน้า 38)

กวีนิพนธ์ที่มีความโดดเด่นในการนำภาพพจน์มาใช้สร้างจินตภาพได้อย่างประสานกลมกลืน ทั้งภาพพจน์อุปมา อันได้แก่ "ทะเลคลื่นคลื่นเคลื่อนเหมือนหมึกมน" ภาพพจน์อุปลักษณ์ ได้แก่ "ฟ้าครึ้มคล้ำเป็นม่านหม่น" "ผ้าห่มฝนจะห่มฟ้าด้วยผ้าผอย" "เปลทะเล" "ดอกน้ำฝนพราวพร่าบานสะพรั่ง" "รวงรวงประกาย" "ชายฝั่งความฝัน" และภาพพจน์บุคลาธิษฐาน ได้แก่ "ขุนเขาจะหนาวขดขยดตน" "ลมจะไกวเปลทะเลให้โยนลอย กว่าจะค่อยค่อยหลับสงบลง" และ "ฝนจะแต่งตัวใหม่ให้หาดทราย" เป็นต้น

ภาพพจน์ที่โดดเด่นทั้งหลายนี้ ล้วนเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพที่กวีสร้างขึ้นได้อย่างแจ่มชัด ในบทนี้เป็นภาพชายทะเลยามเมื่อฝนใกล้จะตก ท้องฟ้าเริ่มมืดครึ้มคล้ำลงเพราะเมฆฝนดูราวกับมีม่านสีหม่นมาบดบัง คลื่นซัดสาดเข้ากระทบฝั่งจนร่องรอยต่างๆ บนผืนทรายลบเลือน ท้องทะเลมืดหม่นและคลื่นลมแรง ลมฝนพัดหนาวเย็น จนแม้แต่ขุนเขาที่อยู่รายรอบก็พลอยเห็นหนาวขดตัวไปตามกัน เมฆฝนปกคลุมท้องฟ้าจนมืดสลัว ลมแรงพัดคลื่นในทะเลสาดซัดราวกับเป็นเปลที่โยนแกว่งไปมาแล้วก็ค่อยๆ สงบลง ฝนที่กำลังจะตกลงมากก็จะตกแต่งหาดทรายใหม่ให้เรียบเนียนขาวผ่อง นกบินร่อนฉวัดเฉวียนบนฟากฟ้า และคลื่นก็เริ่มซัดอีกครั้ง อีกไม่นานเมื่อฝนตกเม็ดฝนที่ตกกระทบผืนทรายแล้วกระเซ็นดูราวกับเป็นดอกไม้หรือดอกน้ำฝนก็จะบานพร่างพราวไปทั่วหาดทราย ภาพที่งดงามราวภาพฝันนี้เกิดจากความสามารถของเนาวรัตน์ในการใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพ ซึ่งพบในกวีนิพนธ์อื่นๆ อีกหลายบท เช่น

ลมไม่พัดพองมายังปานี้
 ฝนดอกไม้มีหยาดเรี่ยลงเคลียดลอ
 สงบเพียงภูผาสงาขี้มี้
 ตะวันเรืองแฉดดรอนลงอ่อนราย
 หมุ่มง่ามทำงานอย่างเงียบเงียบ
 บรรจงวาดบทกวีแห่งชีวิต
 เลื้อยเสียดคฤมรมหมใบไม้
 เป็นลายดอกดวงประดับระยับระยง

ไผ่ไม้สี่ซอรับกับขลุ่ยอ้อ
 นกไม่ล่อล่านำดำเนินทราย
 และรมครึ้มเงามะค่าค้อยขำฉาย
 แตมดอกปรางประพินขึ้นเจ้าดิน
 เขียนรอยเลียบเลาะแถวอ้อมแนวหิน
 กว่าจะสิ้นเส้นสุดท้ายที่ปลายทาง
 สีม่วงซ่อนจะอ่อนไหวในระหว่าง
 ทั้งทามกลางกว้างไกลสุดสายตา

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 106)

เนาวรัตน์พรรณนาภาพที่งดงามได้อย่างแจ่มแจ้งเด่นชัดด้วยการใช้ภาพพจน์อุปมา ได้แก่ "สงบเพียงภูผาส่ง่าขรึม" ภาพพจน์อุปลักษณ์ ได้แก่ "ขลุ่ยอ้อ" "ฝนดอกไม้" "เสื้อสีเขียวคลุมร่มหมอบไม้" และภาพพจน์บุคลาธิษฐาน ได้แก่ "ไผ่ไผ่สีชอรับกับขลุ่ยอ้อ" เป็นต้น ภาพในกวีนิพนธ์บทนี้ เป็นภาพป่าที่เงียบสงบ ไม่มีลมพัด จึงไม่มีเสียงจากต้นไม้และต้นไม้ที่โผล่เพราะดังเสียงชอและเสียงขลุ่ย ดอกไม้ไม่ร่วงโปรยปรายลงมาเป็นฝนดอกไม้ นกต่างๆ ก็ไม่ส่งเสียงร้อง ป่าสงบดังภูผาที่งามสง่าเงียบขรึม ร่มเงาใต้ต้นไม้ใหญ่ก็ค่อยๆ มีแสงแดดส่องฉายมา ตะวันทองแสงอ่อนทาบทับประปรายบนพื้นดินดูดังดอกไม้ที่บานบนผืนดินที่ชื้นฉ่ำ หมู่มดงามเดินทางกันเงียบๆ เป็นแถวดูเป็นเส้นที่เขียนไปตามแนวหินดังเป็นการวาดบทกวีแห่งชีวิตซึ่งจะจบสิ้นลงที่ปลายทาง ต้นไม้มีใบสีเขียวปกแผ่ให้ร่มเงา และแต่งแต้มประดับประดาด้วยดอกไม้สีม่วงเป็นลวดลายอ่อนหวานงดงามมองดูกว้างไกลสุดสายตา

แนวคิดที่ลึกซึ้งที่กวีเสนอผ่านจินตภาพนี้ คือ แสดงสัจธรรมจากธรรมชาติ คือความงดงาม ความสุขสงบในความบริสุทธิ์เรียบง่าย เนื่องจากภาพที่กวีพรรณนาทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงบรรยากาศที่ร่มรื่นสุขสงบ จากวิถีชีวิตของธรรมชาติทั้งหลายที่เรียบง่าย ดำเนินไปตามวัฏจักร ตามความเป็นไปของธรรมชาติอันเป็นภาพที่งดงาม ไม่ว่าจะเป็นชีวิตเล็กๆ อย่างมด นก หรือชีวิตที่ยิ่งใหญ่ เช่น ต้นไม้ต่างๆ ก็ล้วนแต่มีแนวทางการดำเนินชีวิต มีวิถีชีวิตที่สงบเรียบง่าย ซึ่งทำให้เรารับรู้เข้าใจ ความเรียบง่าย ความบริสุทธิ์ ไม่ปรุงแต่ง ไม่ยึดติดกับสิ่งใดๆ เป็นวิถีแห่งธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความสงบและสันติสุขอย่างแท้จริง

งานในยุคแรกๆ ของเนาวรัตน์ คือ กวีนิพนธ์ที่รวมอยู่ใน คำหยาด จะมี การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ตามขนบค่อนข้างมาก คือ การใช้อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และสัทพจน์ อย่างประสานกลมกลืนกัน โดยเฉพาะในการพรรณนา ความงามของธรรมชาติ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 131)

มานวันคลี่สีเทาเฝ้าอากาศ	ตะแบกพาดไผ่แดงดูแดงทลาม
หักคะโครมครั้นครั้นละลันตาม	ตะวันวามลอยวาดลงลาดเนิน
เพลงขาวไรเริ่มประสานสัญญาณคำ	นกบินต่ำตระเวนลอยคล้อยไขเดเงิน
ดาววระแวมแต้มเลื่อนเหมือนเกล็ดเงิน	ดังจะเข้ญเดือนฉายขึ้นชายฟ้า
แสงรอนรอนอ่อนละไมในดวงรัก	น้ำป่าสักกระซิบแผ่วกับแนวป่า
การท่องเที่ยวและหน้าที่ซึ่งมีมา	อีกอนาคตอันนิรันดร

(คำหยาด หน้า 159-160)

ในบทกวีนิพนธ์ข้างต้นนี้ เนาวรัตน์ใช้ภาพพจน์อย่างหลากหลาย ทั้งอุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และสัทพจน์ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพเด่นชัดอันเป็นภาพทิวทัศน์และบรรยากาศตาม ชนบทในยามเย็น ตะวันคล้อยต่ำมองเห็นอยู่ใกล้ๆ เนินเขา มีควันไฟสีเทาลอยอ้อยอิ่งปกคลุมทั่ว บริเวณนั้นราวกับเป็นม่านสีเทา ต้นตะแบกเอนลงพาดกอไผ่ขนาดใหญ่เป็นแผงสีแดง จนทำให้หัด โคนลงเกิดเสียงสนั่นลั่นดังโครมคราม เสียงเพลงของชาวไร่ที่ร้องประสานกันแว่วดังกังวานไปทั่ว เป็นสัญญาณบอกเวลาค่ำ ผู่นกบินต่ำเลียบเขา แสงดาวกระพริบวิบวับแต่งแต้มท้องฟ้าดังเกล็ด เงิน ราวกับจะเป็นการเชื้อเชิญดวงจันทร์ ให้ลอยขึ้นสู่ฟ้า แสงอ่อนๆ ละมุนละไมส่องไปในดงต้นรัก เสียงน้ำไหลในแม่น้ำป่าสักราวกับเป็นเสียงกระซิบแผ่วๆ กับแนวป่า ภาพที่งดงามเช่นนี้แสดงถึง ความรักความผูกพันที่กวีมีต่อธรรมชาติอย่างมาก ความซาบซึ้งความประทับใจที่กวีมีต่อธรรมชาติ ที่งดงาม อีกทั้งยังแสดงถึงคุณค่าของธรรมชาติที่ทรงอิทธิพลยิ่งต่อจิตใจมนุษย์ ภาพที่กวีพรรณนา เป็นภาพจากความทรงจำที่คอยประโลมหล่อเลี้ยงจิตใจของกวีให้เอิบอิ่มเป็นสุข

<u>ลมหนาวเริ่มลองมาจากฟ้าแล้ว</u>	<u>พรมจูแผ่วเจ้าพระยาโรยผ้าผัน</u>
<u>คลี่คลื่นแก้วเกลียวม้วนกับนวลจันทร์</u>	<u>กระซิบสิ้นซานกระเซ็นเป็นลำนำ</u>
<u>เงาพระปรางค์จางไกลในม่านหมอก</u>	<u>ละอองออกไอควันอันขึ้นฉ่ำ</u>
<u>โอ้ปรางค์องค์ทรงศักดิ์เป็นหลักธรรม</u>	<u>จะประจำลอบใจไออุ่นเจือ</u>
<u>ราตรีอันจันทร์ระจางอยู่กลางฟ้า</u>	<u>เจ้าพระยาก็ยิ้มรับกับดาวเหนือ</u>
<u>ลมหนาวเคลี่ยคลื่นแก้วแผ่วแผ่วเครือ</u>	<u>เหมือนเพลงเรือโลเท่เร่ลอยมา</u>
<u>แม่ ปิง วัง ยม น่าน ผสานสาย</u>	<u>ระลอกร้ายคล้ายเพลงบรรเลงหล้า</u>
<u>คอยไหลหลากจากเมืองเอื้องจำปา</u>	<u>จนผ่านหน้าทำน้ำรมจำปี</u>

(คำหยาด หน้า 146-147)

จินตภาพในบทนี้เป็นการพรรณนาทัศนียภาพที่งดงาม ริมแม่น้ำเจ้าพระยาคำในฤดูหนาว เนาวรัตน์ใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานพรรณนาถึงลมหนาวที่เริ่มลองจากฟากฟ้ามายังแม่น้ำ เจ้าพระยาแล้วค่อยพรมจูแผ่วๆ กับสายน้ำ คลื่นในแม่น้ำซัดสาดเป็นเกลียวสะท้อนแสงจันทร์ราว แก้ว ส่งเสียงแผ่วไพเราะดังเสียงกระซิบบทลำนำ ภาพพระปรางค์เห็นเป็นเงาเลือนกลางไกลในสาย หมอกที่ปกคลุมดั่งม่าน ละอองหมอกเป็นไอเย็นขึ้นฉ่ำ คำคืนที่พระจันทร์ส่องแสงสว่างกลางฟ้า แม่น้ำเจ้าพระยาก็ยิ้มแย้มกับดาวเหนือที่สุกสกาว เนาวรัตน์ใช้ภาพพจน์อุปมาพรรณนา ลมหนาวที่พัดโชยแผ่ว พาคลื่นที่สะท้อนแสงระยิบพริบพราวราวแก้วให้เกิดเสียงเบาๆ เหมือนเสียง เพลงเรือที่ลอยมาตามสายลม และเสียงระลอกคลื่นในลำน้ำก็ไพเราะราวเพลงที่บรรเลงกลมผืน แผ่นดิน ภาพที่งดงามเหล่านี้พราเลือนดูจวน จินตภาพที่อ่อนหวานงดงามละเมียดละไมนี้ ทำให้ ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกอันอ่อนหวานเคลิบเคลิ้มชวนฝัน เนาวรัตน์สร้างบรรยากาศเช่นนี้เพื่อ

แสดงอารมณ์ที่ซาบซึ้งดื่มด่ำไปกับธรรมชาติที่รื่นรมย์ ซึ่งประสานกลมกลืนกับเนื้อหาของบทกวีที่ต้องการแสดงอารมณ์เงียบเหงา ว่าเหว เดียวดาย เพราะขาดคนรัก

เนาวรัตน์ใช้ภาพพจน์จำนวนมาก แต่ภาพพจน์ที่ปรากฏมากในการสร้างสรรค์จินตภาพธรรมชาติ ได้แก่ ภาพพจน์อุปมา อุปลักษณ์ และบุคคลาธิษฐาน ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ มีดังต่อไปนี้

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ อุปมา ได้แก่

น้ำค้าง	หยาดลงกลางกลีบแก้วดูแพรวพราว
<u>แนววิเชียรเจกจันพวรรณผกา</u>	<u>งามเหมือนตาเธอฉายประกายวาว</u>
	(คำหยาด หน้า 33)

เนาวรัตน์เปรียบดวงตาที่เป็นประกายแวววาวของนางผู้เป็นที่รักว่างดงามเหมือนน้ำค้างที่หยดหยาดลงบนกลีบดอกแก้วดูสวยงามแพรวพราวราวแก้วมณี ภาพพจน์อุปมาในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ในยุคแรกยังคงค่อนข้างเป็นไปตามขนบวรรณคดีไทยที่ใช้สืบทอดกันมา เนื่องจากกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีไทยเป็นอย่างมาก เช่น การเปรียบนางผู้เป็นที่รักว่ามีค่าราวกับแก้วมณีมีค่าควรเมือง หรือชมว่าตาของนางงามเป็นประกายดั่งน้ำฝนที่ใสบริสุทธิ์ดุจเพชรยามเมื่อสายฝนตกลงมาชะโลมผืนดินให้ชุ่มฉ่ำ ก็เหมือนกับนางที่ช่วยชะโลมจิตใจให้ชะลอคความตายไปได้ หรือชมผู้หญิงว่างดงามดั่งดวงจันทร์ ดังตัวอย่าง

<u>แก้วพี่ราวผกายรุ่งแก้วกรุงศรี</u>	งามมณีเนตรจำเพชรน้ำฝน
รินระยับหยาดฟ้ามณฑล	เหมือนช่วยขนมพี่ข้าเวลาวาย
โองามพัศตร์ผองละไมประไพพริ้ม	<u>ยามเมื่อยิ้มแย้มเหมือนงามเดือนหงาย</u>
โถ้ละหนอหนารักมีพักคลาย	คอยเดือนฉายชมสว่างอุ้งกลางทรวง
	(คำหยาด หน้า 15)

นอกจากความเปรียบตามขนบวรรณคดีที่มีปรากฏมากในงานยุคแรกของเนาวรัตน์แล้ว กวียังใช้ภาพพจน์ความเปรียบที่งดงามไพเราะ มีความหมายกว้างลึกซึ้ง อีกทั้งช่วยสื่อความอันเป็นเนื้อหาสาระสำคัญที่เขาต้องการนำเสนอให้อ่านรับรู้ไว้อีกเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น

ขอกายเจ้าจงเป็นเช่นต้นไม้	ยืนอยู่ได้โดยภพสงบนิ่ง
เพื่อแผ่ร่มและเป็นหลักให้พื้พื้ง	แต่งดอกพริ้งผลัดฤดูอยู่ชั่วนิรันดร์
และใจเจ้าจงเป็นเช่นสายน้ำ	ไหลเย็นฉ่ำชื่นแล้วไหลแผ้วแผ่
เพื่อเลี้ยงชีพขลิบโลมโลให้เบิกบาน	เพียงพองพานผิวแผ้วแล้วผ่านเลย

(วารีดุริยางค์ หน้า 20-22)

เนาวรัตน์ใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบให้มนุษย์มีร่างกายดุจดั่งต้นไม้ เพราะต้นไม้ดำรงชีวิตอยู่อย่างนิ่ง สงบ เป็นร่มเงา เป็นหลักให้แก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลายได้พักพิงพึ่งพา ทั้งยังมีดอกงดงาม ตกแต่งประดับประดาเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูต่างๆ เรื่อยไป ซึ่งหมายถึงเขาต้องการให้คนทุกคนมีชีวิตที่ดำรงอยู่ในความสงบ มีสติ ปฏิบัติตนให้มีคุณค่า เสียสละทำประโยชน์ต่อผู้อื่น และสังคมส่วนรวมและสร้างสรรค์สังคมให้งดงามสงบสุข เนาวรัตน์ยังเปรียบเทียบจิตใจของมนุษย์ว่าขอให้เป็นดั่งสายน้ำไหลเย็นฉ่ำชื่นที่ไหลผ่านที่ใดก็ให้แต่ความรื่นเย็นชื่นฉ่ำ คอยหล่อเลี้ยงและประโลมโลให้ ความสดชื่นเย็นสบายแก่ปวงชีวิต ก็คือเนาวรัตน์ต้องการให้ผู้คนมีจิตใจที่บริสุทธิ์สะอาดงดงาม ปราศจากมลทินและความชั่วร้าย ให้มีจิตใจที่ดีงาม มีเมตตากรุณา รวากับสายน้ำใสสะอาดที่ไหลผ่านไปก็ให้แต่ความสุขใจ และประโลมโล้จิตใจผู้คนทั้งหลายให้เบิกบานคลายทุกข์โศก

ตั้งอาทิตยที่ผันเพิ่มวันใหม่	เหมือนต้นไม้ตายนิ่งเพียงกิ่งก้าน
พิชความคิดมิเคยดับไปกับกาล	วันจะหวานวันอกสืบท่อไป

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 102)

เนาวรัตน์เปรียบเทียบความคิดของคนเราว่าไม่เคยหยุดนิ่ง คนเราจะมีความคิดใหม่ๆ เกิดขึ้นอยู่ตลอด เหมือนดวงอาทิตย์ที่ขึ้นพร้อมกับรุ่งอรุณวันใหม่ที่เพิ่มขึ้น เหมือนต้นไม้ที่กิ่งก้านดูเหมือนว่าตาย แต่จริงๆ แล้วยังคงมีชีวิตอยู่ ความคิดนี้สอดคล้องกับสารสำคัญที่เป็นการกล่าวปลุกเร้าผู้คนให้ลุกขึ้นมาต่อสู้กับความโหดร้ายความอยุติธรรมในสังคม โดยต่อสู้ด้วยปัญญาใช้ความคิดเพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม และกวียังกระตุ้นให้ทุกคนรับรู้ว่ามีมนุษย์ไม่เคยหยุดนิ่ง และมีความคิดใหม่เกิดขึ้นตลอด ดังนั้นจงใช้ความคิดและนำความคิดนั้นมาพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ อุปลักษณ์ ได้แก่

ลมประเลงร่ำร้ายจากชายป่า
เพลงไม้ซอ้ออออดพลอดพิไร

ไกวชิงช้าเงาวัลย์กระชั้นไหว
ฝนดอกไม้พรุพรั่งลงกลางดิน

(คำหยาด หน้า 177)

ในบทนี้จะเห็นได้ว่า เนาวรัตน์ใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ได้อย่างโดดเด่นและมากถึงสามแห่ง ได้แก่ "ชิงช้าเกววัลย์" "เพลงไผ่ซอ" และ "ฝนดอกไม้" การใช้อุปลักษณ์ทั้งสามนี้สร้างจินตภาพได้อย่างแจ่มชัด และทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการที่กว้างไกลตามไปได้ทั้งที่ใช้คำเพียงเล็กน้อย ดังเช่น "ไกวชิงช้าเกววัลย์" ทำให้เราเห็นภาพเกววัลย์ที่เลื้อยยาวลงมาจนดูเหมือนชิงช้า ยามเมื่อลมพัดมา ชิงช้านี้ก็แกว่งไกวไปตามแรงลม "เพลงไผ่ซออ้ออดพลอดพิโร" ผู้อ่านจะได้ยินเสียงของต้นไผ่ใบไผ่ที่แกว่งไกวไปตามแรงลมอันเป็นเสียงที่ไพเราะดังเสียงซอที่พ้อพลอดอ่อนหวาน และ "ฝนดอกไม้พรั่งลงกลางดิน" ให้ภาพดอกไม้ที่ร่วงหล่นพรั่งพรั่งลงสู่พื้นดินราวกับสายฝนเมื่อยามที่ลมพัดผ่าน

เนาวรัตน์ยังสร้างจินตภาพธรรมชาติที่งดงามด้วยภาพพจน์อุปลักษณ์อีกมาก ดังตัวอย่าง

แววบทเพลงใบไผ่ในหน้าแล้ง ดนตรีแห่งท้องนาเมื่อหน้าฝน
มานสายหมอกเมื่อหนาวครวเยือนยล คอยเป็นมนต์มาเดือนทุกเดือนปี
 (คำหยาด หน้า 72)

เพชรน้ำค้างพรางหล่นบนใบไผ่ เจียรระโนนพรัตน์จรัสแสง
ระบัดใบเบิกกรมบังลมแรง ระวังแวงวารุ่งรุ่งดวงดาว
 (คำหยาด หน้า 144)

ในบทแรกที่กล่าวว่า "แววบทเพลงใบไผ่ในหน้าแล้ง" ทำให้ผู้อ่านแวยยินเสียงใบไผ่แห้งที่โบกพัดไปตามแรงลมหน้าแล้งอันเป็นเสียงที่ไพเราะราวกับบทเพลง และ "ดนตรีแห่งท้องนาเมื่อหน้าฝน" เป็นการเปรียบเทียบเสียงสัตว์ เสียงฝน และเสียงธรรมชาติต่างๆ ในฤดูฝน ว่าไพเราะดังเป็นเสียงดนตรีแห่งท้องนา และ "มานสายหมอกเมื่อหนาวครวเยือนยล" ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพสายหมอกที่ปกคลุมหนาที่บป๋ไปทั่วในฤดูหนาวดูเหมือนมานที่มากปกคลุมไปทั่วทิศ

ในบทถัดมา "เพชรน้ำค้างพรางหล่นบนใบไผ่ เจียรระโนนพรัตน์จรัสแสง" ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพน้ำค้างที่ใสบริสุทธิ์เป็นประกายงดงามราวเพชรที่ติดพรางพราวอยู่บนใบไผ่ และส่องประกายแพรวพราวระยิบระยับดังมณีพรัตน์ที่เจียรระโนให้สะท้อนแสงเจิดจรัสพรางพราว และ "รุ่งดวงดาว" ก็ให้ภาพหมู่ดาวที่ทอแสงระยิบระยับงดงามเป็นทางยาวราวสายรุ้ง

นอกจากเนาวรัตน์จะใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ ในการสร้างจินตภาพธรรมชาติที่งดงามเพริศพรั่งได้อย่างไพเราะแล้ว เขายังใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อสื่อความหมายที่ลึกซึ้งเป็นสัญลักษณ์ได้อย่างงดงามอีกเช่นกัน ดังตัวอย่างเช่น

เธอตายเพื่อจะปลุกให้คนตื่น เธอตายเพื่อผู้อื่นอีกหมื่นแสน
 เธอคือดินก้อนเดียวในดินแดน แต่จะหนักและจะแน่นเต็มแผ่นดิน
 (เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 37)

ในบทนี้เนาวรัตน์เปรียบกรรมกรหญิงที่ถูกลอบสังหารอย่างทารุณ ในการประท้วงของกรรมกรที่กระห่มแบนว่าเธอมีความหนักแน่นมั่นคง มีความเสียสละอย่างใหญ่หลวง และเป็นขุมพลังแห่งศรัทธาในการต่อสู้เพื่อความถูกต้องและความยุติธรรมในสังคม เพื่อกำจัดอำนาจและอิทธิพลมืดของพวกนายทุนให้หมดไปจากสังคม แม้ว่าเธอจะเป็นผู้หญิงตัวเล็กๆเพียงคนเดียว แต่ความหนักแน่นเสียสละอย่างยิ่งใหญ่ของเธอจะยังคงประทับตราตรึงเต็มแผ่นดินนี้ไปตลอด

ใจเราคือเดือน คือดาวพราวเกลือนแกลไกล
 คือเมฆเรียงำไฟ อยู่ในม่านดำค่าคืน
 (เพลงขลุ่ยผิว หน้า 19)

ในบทนี้เนาวรัตน์เปรียบเทียบจิตใจของมนุษย์ว่าเป็นดวงเดือนที่ส่องสว่าง เป็นดวงดาวที่พร่างพราวสุกสกาว และเป็นเมฆที่เรียงรองอำไพอยู่ในความมืดมิดของค่าคืน นอกจากอุปลักษณ์ในบทนี้จะช่วยสร้างจินตภาพที่งดงามเด่นชัดแล้ว ยังสื่อความหมายที่ลึกซึ้งสัมพันธ์กับสารในเรื่องด้วย คือ จิตใจของมนุษย์เรานั้นมีความดีงามและงดงาม แม้จะอยู่ในสภาพที่เลวร้ายเพียงใด จิตใจที่ตั้งมั่นในความดีงามก็จะงดงามมั่นคงเช่นนั้นเสมอ

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ ปุคลาธิษฐาน ได้แก่

จักจั่นจ๊ะเจ็ยเรื่อร็อง	ขั้บกร็องค้ำกล็อนอ็อนทวาน
เรโรร็ายกัพยขั้บกานท	บร็รसानซอไผสายนลม
ระบ้ำไบทญักระยั้บ	พ็อนรับเงารายไม้ร็ม
ดอกมวงไม้ป่าอาคม	พรั้มเพราบนพรมสั้บคราม
ธิดาดอกไม้ยัยแย้ม	ชั้อยแ่่มช้อไบ๊ทวอวาม
น้ำค้ำเคล็ยแก้มแวมวาม	ทยอกล็อพ็อดม่น้ำชั้ก

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 127-129)

ในบทนี้เนาวรัตน์พรรณนาภาพที่งามวิจิตรราวภาพนิมิต ให้บรรยากาศที่อ่อนหวานเรีงรื่น ชื่นใจผู้อ่านจะได้ยินเสียงจักจั่นเรโรร็ยแจ้วร็าร็องราวเสียงขั้บลำนำค้ำกล็อนที่อ่อนหวานไพเราะ

ประสานกับเสียงสายลมที่พัดผ่านกอไม้ทำให้เกิดเสียงดุจเสียงซอ ใบหญ้าที่ส่ายไหวไปตามแรงลม ดุจเรไรระบำรำฟ้อนรับร่มเงาไม้ที่ทอดเรียงราย ดอกไม้ป่าสีม่วงงามพริ้มอยู่บนพรมใบไม้แห้งสีส้มครามแห่งผืนป่า เทพธิดาดอกไม้แย้มยิ้มซอຍแจ่มอยู่ตามซอใบไม้ที่ส่ายไหว หยาดน้ำค้างแวววามที่คลอเคลียแก้มก็หยอกล้อกับเทพธิดาผู้งดงามนั้น เนาวรัตน์พรรณนาภาพที่งดงามเช่นนี้ได้โดยใช้ถ้อยคำที่สั้นกระชับ เนื่องจากใช้ภาพพจน์บุคคลิษฐานเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ผู้อ่านเข้าใจรับรู้ถึงอากัปกริยาต่างๆ ของธรรมชาติได้อย่างซาบซึ้ง

นอกจากเนาวรัตน์จะใช้ภาพพจน์บุคคลิษฐานเพื่อพรรณนาสร้างจินตภาพที่แจ่มชัดแล้ว เขายังใช้ภาพพจน์บุคคลิษฐานในการสื่อความหมายที่ลุ่มลึกให้ผู้อ่านรับรู้ได้อย่างลึกซึ้ง ละเมียดละไมด้วย ดังตัวอย่างเช่น

ภูหนาว	หมผ้าสีขาวอยู่เสมอ
โอบป้องประคองเปรอ	หมให้ทายหนาว
มือหนึ่งหยิบดวงเดือน	มือหนึ่งเลื่อนดวงดาว
ซีกผ้าสีขาว	คลี่ป้องเปลวตะวัน
ทะเลหนาว	หมผ้าสีขาวเหมือนกัน
เทกลมถนอมขวัญ	อย่าว่าเหวไหว
คอยหนอยนะมิ่งขวัญ	ตะวันยังไม่จุดไฟ
ทนหนาวหนอยได้ไหม	จะรุ่งแล้วอีกไม่นาน

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 38)

ภาพพจน์บุคคลิษฐานในบทนี้ ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่เด่นชัดไปตามที่กวีต้องการได้อย่างรวดเร็วโดยใช้คำไม่มาก ภาพแรกเป็นภาพภูสูงอากาศเหน็บหนาว มีเมฆหนาปกคลุมเหมือนผ้าหมสีขาวที่หมป้องภูเขาไม่ให้หนาวเย็น แล้วเลื่อนเอาดวงเดือน ดวงดาว ก้อนเมฆมาบังดวงอาทิตย์ไว้ในยามค่ำคืน ทะเลที่เหน็บหนาวก็มีฟองคลื่นสีขาวอยู่บนผิวน้ำเหมือนหมผ้าสีขาวเช่นกัน เสียงคลื่นที่ซัดสาดก็คอยเทกลมทะเลไม่ให้ว่าเหว และให้รอคอยยามเช้าที่อาทิตย์จะส่องแสงสว่างดังจุดไฟให้อบอุ่นขึ้นในอีกไม่นาน จินตภาพในบทนี้นอกจากจะมีความงดงามแล้วยังสื่อความหมายที่ลึกซึ้งด้วย คือปลอบประโลมใจผู้ท้อแท้สิ้นหวัง มีความทุกข์ ใฝ่มีกำลังใจต่อสู้กับความทุกข์ยากเลวร้ายนั้น และสร้างความหวัง ให้รอคอยวันเวลาแห่งความสุขที่จะต้องมาถึงในอีกไม่นาน

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ อติพจน์ ได้แก่

หาคทรายน้มีพิมพใจใครคนหนึ่ง คนผู้ซึ่งแสนรักเธอหนักหนา
 ทุกเม็ดทรายคือทุกคำจำรรจจว หนักกว่าฟ้าหนักกว่าน้ำล้ำแผ่นดิน
 (คำหยาด หน้า 42)

จะกอดแกวด้วยกลอนขจรกรุ่น เป็นอกหนุนอุ้นเนื้อเมื่อนอนหนาว
 แล้วรอยดาวเรียงดวงเป็นรวงดาว สวางพราวกระพริบพริ้มชมฉิมพลี
 (คำหยาด หน้า 65)

การใช้ภาพพจน์อติพจน์เป็นการกล่าวเปรียบเทียบแบบเกินจริง ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกของกวีที่รุนแรงท่วมท้น โดยที่กวีไม่ต้องพรับพรรณนาจนยึดเยื้อ ดังเช่นในบทกวีสองบทข้างต้น บทแรกเนาวรัตน์แสดงความรักที่มีต่อนางอันเป็นที่รักว่ามีมากมายเกินกว่าที่จะพูดออกมาได้ เพราะคำพูดนั้นมีมากมายเท่ากับเม็ดทรายทุกเม็ดในหาคทราย ยิ่งใหญ่กว่าท้องฟ้า ลึกกว่าแผ่นดิน และมากกว่าผืนแผ่นดิน ในบทที่สองเขาแสดงความรักโดยกล่าวว่า จะกอดนางด้วยบทกลอนที่ไพเราะอ่อนหวาน จะให้ออกอุ้นของเขาเป็นที่พักพิงอิงแอบให้ความอบอุ่นแก่นางเมื่อยามหนาว แล้วจะนำดวงดาวมาร้อยเรียงเป็นรวงดาวที่สุกสว่างพริบพริ้วพร่างพร่างดงามราวแดนฉิมพลี เพื่อให้ให้นางมีความสุขรื่นรมย์อย่างยิ่ง

นอกจากเนาวรัตน์ใช้ภาพพจน์อติพจน์เพื่อพรรณนาความรู้สึก หรือความรักที่เปี่ยมล้นแล้ว เขายังใช้อติพจน์ในการนำเสนอความคิดต่างๆ อีกด้วย เช่น

สัมผัสดินสัมผัสน้ำคล้ายุ้นไล สัมผัสลม สัมผัสไฟ ใสสว่าง
 ตะขอมเดือน ขอบดาว พรานนางค์ เทียบเบื้องล่าง ขวางใจ ไปเบื้องบน
 (วาริตุริยางค์ หน้า 45)

ในบทนี้เขาแสดงความคิดเรื่องจิตของมนุษย์ว่ามีความยิ่งใหญ่ เราสามารถฝึกจิตให้มีสมาธิ มีพลังที่สูงส่งจนอาจไปสัมผัสและทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่ลึกซึ่งสูงส่งในจักรวาลก็ย่อมได้

สรรพสิ่งเกี่ยวพันกันหมด น้ำหยดกระเทือนเวหา
 เด็ดไม้กระเทือนดาวธา ยอดหญ้าหยั่งถึงสมุทรไท
 (เพลงขลุ่ยผิว หน้า 79)

ในบทนี้เขาพรรณนาถึงเอกภาพในจักรวาล สรรพสิ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน อย่างลึกซึ้ง ความคิดที่เนาวรัตน์นำเสนอนี้ดูเหมือนจะเกินจริง แต่ความจริงแล้วเป็นสัจธรรมที่ทุกคนพึงเข้าใจเพราะสรรพสิ่งในโลกนี้มีความสัมพันธ์แนบแน่น หากเราทำลายสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นๆ เป็นวัฏจักรเรื่อยไป ดังเช่นที่กวีได้กล่าวไว้ว่า น้ำหยดสะท้อนถึงท้องฟ้า เต็ดดอกไม้สะท้อนถึงดวงดาว และยอดหญ้านั้นสามารถหยั่งลึกถึงมหาสมุทรได้

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ สัทพจน์ ได้แก่

ไม้ช่ออ้อเยียดเบียดออด	ลมลอดแล่นเลียวเรียวไม่
ออดแอดแอดออดยออดไกว	แพใบไล่น้ำลำคลอง
...	...
ลิ่วเจียนเลื่อนฉิวฉิวน้ำ	ระบำใบไผ่ผวา
นกน้อยจับจับลิบลาก	วายุฟ้าฟ้อนคว้างห่างไป

(คำหยาด หน้า 164)

แอดออดออดแอดแอดออด	ไม้สอดพลอดซอพ้อส่ง
นิยาน้ำค้างร่วงคง	เศษผงใบไผ่ไปปลิว

(คำหยาด หน้า 164)

มานควันคลี่สีเทาผาอากาศ	ตะแบกพาดไผ่แดงดูแดงทลาม
หัทคะโครมครั้นครั้นละลั่นตาม	ตะวันวามลอยวาดลงลาดเนิน

(คำหยาด หน้า 159)

ไม้สีซอสอดออดแอด	ดวงแดดดับไหวส่ายต้อง
จำชายสายน้ำทำนอง	ลมพองจิ้งหะพะพริ้ง

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 53)

การใช้ภาพพจน์สัทพจน์ หรือ เสียงเสียงธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ มีจุดประสงค์ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่เด่นชัดยิ่งขึ้นไม่เพียงแต่ผู้อ่านเห็นภาพอกับกิจกรรมการเคลื่อนไหวต่างๆ หากจินตภาพเหล่านั้นยังกระทบผัสสะของผู้อ่านอย่างแจ่มชัดครบถ้วน คือ ทั้งเห็นภาพและได้ยินเสียง เช่น เสียงกอไผ่แกว่งไกวไปตามลมเกิดเสียงดังแอดออดออดแอดแอดออด หรือเสียงนกร้อง

ดังจับจับ หรือเสียงต้นไม้หักดังลั่นโครมคราม การเลียนเสียงธรรมชาติต่างๆ จะช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ได้รับความรู้สึกที่แจ่มชัดราวกับเป็นประสบการณ์ตรง หรือได้อยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วยเอง

นอกจากนี้ เนาวรัตน์ยังใช้ภาพพจน์ลีลาพจน์เพื่อแสดงให้เห็นภาพความเคลื่อนไหวของสัตว์ที่วิ่งไวให้เด่นชัดยิ่งขึ้น เช่น ภาพจิ้งจกตัวดลันเข้าออกเพื่อจับแมลงกิน หรือภาพแมลงต่างๆ ที่บินว่อนไปเล่นไฟอยู่ไปมาทั่วกองไฟ ทำให้เห็นวับๆ ไปมาอย่างรวดเร็ว ดังตัวอย่าง

ผลบผลบผลบลิ้นจก	จับแมลง
ขยอกขยอกกลอกกลืนแซยง	แซยชะย้า
ผลบผลบผลบลิ้นแดง	ผลบผลบ
ฟุงป่องย่องย่องซ้า	ซุ่มซุ่มประตุแฝง
แมงเล็กแมงน้อยว่อน	วนไฟ
ทู่ทู่วับวับไหว	ฉวัดท้วง
เรื่องเรื่องเรื่อเรื่องไร	เริงเลน
เล่นโรจนเรื่องโรจนรื่อง	ร่าร่องคะนองแสง

(ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 206)

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ อรรถวิภาษ์ ได้แก่

ประมาณตนรู้ตนจันทนได้	ประมาณใจรู้ใจให้จันทน
กายสงบแต่ใจไม่สงบ	เหมือนไฟสว่างแรงได้แองน้ำ

(คำหยาด หน้า 55)

ในบทนี้เนาวรัตน์สร้างจินตภาพที่มีความขัดแย้งแตงดงาม ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกที่กวีต้องการถ่ายทอดให้ผู้อ่านรับรู้ได้อย่างแจ่มชัด เขาสร้างภาพเปลวไฟที่ลุกวามเรืองรองอยู่ภายใต้แองน้ำที่สงบนิ่งเยือกเย็น ความเปรียบนี้ทำให้เราเข้าใจสภาวะอารมณ์ที่กวีกล่าวถึง คือ ความรุ่มร้อนรอนรน ภายใต้ทำที่ที่ดูสงบนิ่ง เยือกเย็น นั่นเอง

ความไม่มีของจันนั้นมีมาก	มีจนปากจำปิดสนิทเฉย
จึงไม่เหมือนคนที่มีจนเคย	คนที่เอ่ยอย่างใดได้อย่างนั้น

(คำหยาด หน้า 54)

การใช้วรรณวิภาษ เป็นการใช้อรรถาธิบายที่นำเสนอภาพหรือความหมายที่ชัดเจน แต่เมื่อผู้อ่านใช้ความคิดวิจารณ์อย่างลึกซึ้ง ก็พบว่าสิ่งที่เขากล่าวถึงนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เช่นกัน ดังเช่นในบทข้างต้นที่กล่าวถึงความไม่มี ความขาดแคลนสิ่งต่างๆ ที่เขามีมากเกินไป หรือในบทถัดไปที่กล่าวถึงเสียงน้ำที่แผ่วเบาจนราวเสียงกระซิบที่ปราศจากเสียง และเสนอภาพที่ปกติแล้วเราไม่เคยคิด แต่ก็เป็นความจริงคือภาพจักรวาลที่ยิ่งใหญ่วุ่นวาย แต่ความวุ่นวายนั่นกลับสงบเงียบ ปราศจากเสียงใดๆ

แทบฝังธารที่เราเฝ้าฝันถึง	เสียงน้ำซึ่งกระซิบสาดปราศจากเสียง
จักรวาลวุ่นวายไร้สำเนียง	โลกนี้เพียงผ่านภาพสงบเย็น

(วารีดุริยางค์ หน้า 11)

ในบทต่อมา เนาวรัตน์กล่าวถึงความแข็งแกร่งที่อยู่ในความอ่อนไหวและความละมุนละไม ในความแข็งแกร่งว่า เป็นสิ่งธรรมชาติที่พบเห็นเป็นสัจธรรม และปรากฏทั่วไปให้เราเห็น เช่น ในพุ่มพงหนามที่แข็งแกร่งแหลมคม ก็มีความละมุนละไมอยู่ในที่เช่นกัน ดังที่ว่า

แข็งแกร่งในทามความอ่อนไหว	ละมุนละไมในพุ่มพงหนาม
ปกป้องในทุกทุกยาม	ติดตามทุกก้าวก้าวไป

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 51)

เนาวรัตน์เลือกใช้ภาพพจน์หลากหลายลักษณะคละเคล้ากันไป เพื่อไม่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่างานมีความซ้ำซากจำเจ อีกทั้งรูปแบบที่มากมายหลากหลายยังส่งผลให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของภาพพจน์ และจินตภาพธรรมชาติที่กวีเลือกใช้ ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ในการสร้างจินตภาพธรรมชาติ เพื่อสร้างอารมณ์และบรรยากาศที่สอดคล้องกับเนื้อหาของกวีนิพนธ์ ได้แก่

มาเกิดหนาหนานวลอย่าดวนหนี	มาฟังพี่ร้ายเพลงเป็นเพลงพริ้ว
เพลงขลุ่ยผิวใบไม้ไหวพึมพำ	เพลงสายลมพัดคร่ำว่าเพยลม
ดอกผักตบช้อยดั่งกิ่งผักแตง	จิงหวะแทรกสอดประสานปานประสม
ดอกหญ้าดาวแผ่นดินถิ่นอุดม	คอยสายขอให้ชมเมื่อลมชาย
ที่กอซังข้างซุ้มสะแกสอง	ชะม้ายมองเมียงเมินสะเท็นหมาย
จะเอยออกก็กระอักกระอวนอาย	ได้แต่สายตาสบก็ลึกซึ้ง

(ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 38)

จักจั่นจีเจ้อยเรื่อยรอง
 เไรรายกาพย์ขับถานท์
 ระบายใบหญ้าระยับ
 ดอกม่วงไม้ป่าอาคม
 จิตาดอกไม้ยายแยม
 น้ำค้างเคลือบแก้วแววมว
 วงน้ำจ้ำขายพรายพลิว
 แยมยวนชวนหมายทายทัก
 สายลมบอกเล่าราวเรื่อง
 กรองเมฆทอมาบ่านโย
 แดดอ่อนดินอุ่นกรุ่นอบ
 สดชื่นคืนวันนานยาว

ขับกรองค้ำกลอนอ่อนหวาน
 บรรสานซอไผ่สายลม
 ฟ้อนรับเงารายไม้ร่ม
 พริ้มเพราบนพรมสัสมคราม
 ซ้อยแฉ่มซอใบไหวหวิว
 ทยอกล่อพ้อถามน้ำซัก
 เหมือนควิดคนผู้จัก
 พักย้วยยิ้มเย็นใจ
 ผืนเฟื่องถึงฟ้าปราไส
 ทมไทนางฟ้าดาวดาว
 ตรลบลมแผ้วแผ้วหนาว
 เหมือนขาวความรักจักมา

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 127-129)

กวีนิพนธ์ข้างต้นทั้งสองบทมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องความรัก อันเป็นรักที่อบอุ่น อ่อนหวาน ชื่น
 ฉ่ำใจ ให้ความหวังปลั่งใจ ก่อให้เกิดอารมณ์อันเป็นสุข สดชื่น และซาบซึ้งดีมีค่า ดังนั้นจินตภาพ
 ธรรมชาติที่เนาวรัตน์พรธนาถึงจึงเป็นภาพธรรมชาติที่งดงามน่ารักรมเย็น ให้ความรู้สึกสดชื่น
 รื่นเริงใจ สุขใจ เช่น ภาพดอกไม้ ดอกหญ้าพลิ้วไหวไปตามสายลมที่พัดผ่าน มีเสียงลม เสียงใบไม้
 ไหว เสียงจักจั่นเรไรร้องบรรเลงเพลงธรรมชาติอย่างไพเราะ อากาศอบอุ่น สายลมพัดเย็นสบาย
 ธรรมชาติที่กวีพรรณนามาทั้งหมดนี้ล้วนทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความรู้สึกอ่อนหวาน ซาบซึ้งดีมีค่า และ
 สุขสดชื่นใจ ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาของกวีนิพนธ์ที่เป็นเรื่องของความรักที่อบอุ่น อ่อนหวานนั่นเอง

ในบท "เพลงขลุ่ยผิว(13)" เนาวรัตน์ใช้ภาพพจน์สร้างจินตภาพธรรมชาติเพื่อแสดงความ
 คิดด้านธรรมชาติ โดยการเปรียบเทียบตนเองเป็นแมลงปอ ซึ่งเป็นตัวแทนของธรรมชาติที่ต้องการ
 ป่าวร้องประกาศให้รู้โดยทั่วกันว่า มนุษย์ได้ทำลายสภาพแวดล้อม และธรรมชาติอย่างรุนแรงและ
 ยังคงสร้างมลภาวะทั้งหลายในโลกอย่างไม่หยุดยั้ง การที่ต้องประกาศให้ทุกคนรับรู้ก็เพื่อที่จะให้
 มนุษย์ได้ฉุกคิดถึงการกระทำต่างๆ ที่เป็นการทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อมนี้เป็นความคิด
 ของเนาวรัตน์ ที่ต้องการให้มนุษย์หยุดการกระทำทั้งหลายที่เป็นการทำลายธรรมชาติ และร่วมมือ
 ร่วมใจช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติให้งดงามสะอาดบริสุทธิ์ดังเช่นเดิม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฉันคือแมลงปอ
 ปีกใสดูโยแมงมุม

ถักทอสีแดงแดงเลือดลม
 โบายบินสู่ฟุ้งบึงบัว

ที่บึงหญ้าป่าใหญ่	ส่งดิสเล็กซิ่ง
ที่ฉันเคยบินถึง	เที่ยวว่อนนอนอยู่ทั้งวัน
เรือรอกหมกไหม้ไปแล้ว	ไม่เหลือแฉวเหมือนวันนั้น
วนทุกรอบขอบคัน	สารพันลวนสารพิษ
ใครทำปีกใส่งั้นขาด	เสียดลุมสะอาดดำมืดมิด
ทางไปทุกทางปิด	โปรดช่วยชีวิตฉันไว้ที

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 30)

นอกจากเนาวรัตน์จะใช้จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์ เพื่อแสดงความคิดเห็นด้านธรรมชาติ เขายังใช้จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์เหล่านี้ในการนำเสนอความคิดอื่นๆ อีกมากมาย เช่น ความคิดด้านสังคม และความคิดด้านการเมืองการปกครอง อันเป็นความคิดสำคัญอีกประการในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ ตัวอย่างเช่น

<u>ย้อมโลกเป็นสีส้ม</u>	<u>สีเทาอมชมพูเผย</u>
สีครามแลบลามเลย	แล้วตัดเส้นเป็นภูเขา
ย้อมใยเงินยวงผ่อง	เป็นเมฆฟุ้งอยู่บางเบา
โลกสวยด้วยมือเรา	ระยับย้อมระยาสี
เขียนคนด้วยคนใหม่	เขียนหัวใจด้วยไมตรี
เขียนปากด้วยพิจ	สุจริตจ่านรรจา
เขียนสมองและสองมือ	ด้วยชื่อสัตย์และศรัทธา
มุ่งมั่นและปัญญา	มาเกิดมามาช่วยกัน

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 42)

ในบทนี้ เนาวรัตน์แสดงความคิดเห็นด้านสังคมไว้ว่า เราทุกคนจะช่วยให้สังคมดั่งงามดังอุดมคติที่ทุกคนปรารถนาได้ด้วยความร่วมมือร่วมใจของทุกคน สังคมจะดั่งงามได้ก็ด้วยการกระทำของทุกคนโดยเราจะต้องมีความมุ่งมั่น กล้าหาญ ศรัทธาในความดั่งงาม ความซื่อสัตย์สุจริต มีน้ำใจ ไมตรี มีความรักให้แก่ชีวิตทุกชีวิต และที่สำคัญคือ เราทุกคนต้องใช้ความคิดสติปัญญาในการช่วยกันสร้างสรรค์พัฒนาสังคมให้ดั่งงามและเจริญก้าวหน้า หากเราทุกคนเชื่อมั่นและร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติดังนี้อย่างพร้อมเพรียง เราก็จะสามารถพัฒนาสังคมได้สำเร็จลุล่วงไปอย่างงดงาม

การใช้ธรรมชาติเป็นความเปรียบเพื่อแสดงความคิดเห็นด้านศาสนา และความคิดเชิงพุทธปรัชญาของเนาวรัตน์นั้นมีปรากฏอยู่มากในกวีนิพนธ์ โดยเฉพาะในบทกวีนิพนธ์ชุด เพลงขลุ่ยผิว

ซึ่งมีการใช้ภาพพจน์ความเปรียบเพื่อแสดงความคิดทางศาสนาลักษณะนี้อยู่อย่างโดดเด่นในหลายบท ดังเช่นในบทที่ 40 และบทที่ 15 เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อย่าทำน้ำไหว	ฉันอยากเห็นความใสไม่สุดสิ้น
หยิ่งลึกไปถึงไหนที่ไหลริน	ลึกถึงจินตนาการประมาณกัน
ลึกจนถึงขอบฟ้า	หรือลึกกว่านัยน์ตาฉัน
ที่แจกวาไปไม่ไหวตะวัน	เพลงขลุ่ยผิวแผ่วผันผวจใจ
จึงใจน้อยเจ้าอย่ามาจีจ้ำ	อย่านะ อย่าทำน้ำไหว
ลมอย่าพองตองน้อยแม้นรอยโร	ฉันจะได้ดื่มด่ำกับความคิด
ใครทำน้ำไหว	ห้วนแล้วหรือไรเจ้าดวงจิต
กระจำงจับกลับจางทุกทางทิศ	โอชีวิตห้วนไหวดังสายน้ำ

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 84)

กำหนดดินหินผายาให้เคลื่อน	กำหนดเดือนดาวตะวันให้ผันผัน
กำหนดน้ำจ้ำไหลในแกงจืด	กำหนดไม้ไต่บ้านตามฤดู
กระทั่งดินหินผาไม่คลาเคลื่อน	กระทั่งเดือนดาวตะวันผันผ่านอยู่
กระทั่งน้ำจ้ำไหลในคลองคู	กระทั่งไม้ถึงฤดูก็รู้บ้าน
ใครกำหนดใครกันกระนั้นหรือ	จิตเราคือตัวกำหนดกฎประสาน
หรือสิ่งนั้นมันกำหนดตามกฎกาล	จิตพลอยพาลรู้เห็นตามเป็นไป
ที่แท้ต่างตั้งกฎกำหนดกัน	สิ่งนั้นนั่นกำหนดจิตรู้คิดได้
จิตรู้ปรับสรรพสิ่งตามจริงไป	ต่างปรับแปรแก้ไขให้แก่กัน

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 34)

กวีนิพนธ์สองบทข้างต้นนี้ นำเสนอความคิดทางศาสนาเชิงพุทธปรัชญาเกี่ยวกับเรื่อง "จิต" เนาวรัตน์กล่าวแสดงความคิดเรื่องนี้ไว้ตามหลักพุทธธรรมว่า "จิต" เป็นตัวกำหนดการกระทำของแต่ละคน เนื่องจากความคิดของเราเกิดจากการที่จิตปรุงแต่งขึ้น อาจปรุงแต่งไปตามมายาดังนั้นจิตของเราจึงเปลี่ยนแปลงและหวั่นไหวเรื่อยไปตามสิ่งที่มีกระทบ ราวกับผิวน้ำที่ไหวไปตามสิ่งที่เคลื่อนไหว เช่น สายลม แผลง และอื่นๆ จิตจึงฟุ้งซ่าน ไม่สงบและทำให้เราเกิดความทุกข์ ความเศร้าหมอง หรือกิเลส จนไม่อาจพบความสุขสงบ เมื่อเราเข้าใจแล้วเช่นนี้ เราจึงควรตั้งมั่น กำหนดจิตให้มั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามมายาหรือสิ่งภายนอกที่เข้ามากระทบ ไม่ปรุงแต่งจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยก็จะทำให้เรารู้สึกสงบ เข้าใจสัจธรรมอย่างลึกซึ้ง และเป็นสุข

3.2.3 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์ในกวีนิพนธ์ของไพวรินทร์ ขาวงาม

ไพวรินทร์เป็นกวีที่นิยมใช้ภาพพจน์ในกวีนิพนธ์ จะพบว่าในกวีนิพนธ์ของไพวรินทร์มีภาพพจน์ความเปรียบต่างๆ ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่างเช่น

<p>ยิ้มเด็กคือยิ้มโลก ฝั้นเด็กดังตะวัน</p>	<p>บรรเทาไศกด้วยยิ้มฝั้น สาดแสงงามยามอรุณ (ม้านกกล้วย หน้า 69)</p>
--	--

ในกวีนิพนธ์บทนี้ไพวรินทร์ใช้ภาพพจน์สองประเภท คือ ภาพพจน์อุปมา ได้แก่ "ฝั้นเด็กดังตะวัน สาดแสงงามยามอรุณ" และภาพพจน์อุปลักษณ์ ได้แก่ "ยิ้มเด็กคือยิ้มโลก" กวีใช้ภาพพจน์ต่างๆ เพื่อพรรณนาให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพว่า รอยยิ้มของเด็กก็คือรอยยิ้มของโลกเพราะเมื่อเด็ก ๆ มีความสุข ก็จะทำให้โลกของเราเปี่ยมไปด้วยความสุขเช่นกัน เด็กจะมีแต่ความฝัน ความหวังที่งดงามเป็นสุข เป็นความฝันที่เปี่ยมไปด้วยรอยยิ้มและเสียงหัวเราะ ความฝันของเด็กจึงเป็นสิ่งที่งดงามและมีค่ายิ่งดุจอาทิตย์ที่ฉายแสงสว่างไสวในยามรุ่งอรุณ จินตภาพเหล่านี้จะช่วยนำไปสู่ความเข้าใจความหมายหรือสารที่กวีต้องการนำเสนอ คือ เด็กเป็นความหวังที่งดงาม เป็นอนาคตของสังคมที่จะช่วยพัฒนาสังคมให้เจริญ เราทุกคนจึงควรอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เป็นคนดี ทำให้เด็กทั้งหลายมีความสุข ไม่ควรปฏิบัติต่อกันอย่างทารุณโหดร้าย เพราะสังคมในปัจจุบันโดยเฉพาะในสังคมเมืองมีปัญหาการใช้แรงงานเด็ก และปัญหาการทารุณกรรมเด็กในรูปแบบต่างๆ เป็นจำนวนมาก กวีจึงต้องการให้ทุกคนรับรู้และแก้ไขปัญหา เพื่อช่วยกันทำให้เด็กของเราทุกคนมีความสุขและไม่ต้องประสบชะตากรรมที่โหดร้ายอย่างเช่นในทุกวันนี้

ในบทถัดไป ไพวรินทร์พรรณนาภาพความงดงามบริสุทธิ์ของธรรมชาติว่าเป็นความงามที่วิจิตรบรรจงดังศิลปกรรมที่งดงามน่าทึ่งจากช่างฝีมือที่ยิ่งใหญ่จากแดนสวรรค์ ดังนี้

<p>ระบัดใบบังใบเป็นม่านใบ ดูจัดเจนบรรจงวิจิตรแมน ช่างฝีมือธรรมชาติเก่งกาจนัก แฝงความดี ความจริง เป็นมิ่งมนต์</p>	<p>หยาดน้ำใสเกาะใสช่างใสแสน ช่างฝีมือจากแดนสวรรค์ดล วาดความงาม ความรัก ไว้ทุกหน มนุษย์ลแล้วสยบนบดวงใจ (คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 41)</p>
--	--

ด้วยการใช้ภาพพจน์ต่างๆ ทั้งภาพพจน์อุปมา ได้แก่ การเปรียบเทียบธรรมชาติว่างดงาม วิจิตรบรรจงราวกับเป็นงานศิลปะของช่างฝีมือจากสวรรค์ ภาพพจน์อุปลักษณ์ ได้แก่ การเปรียบเทียบธรรมชาติเป็นช่างฝีมือที่เก่งกาจ ที่ว่า "ช่างฝีมือธรรมชาติเก่งกาจนัก" และภาพพจน์บุคลาธิษฐาน ดังที่กล่าวว่าธรรมชาตินั้น "วาดความงาม ความรัก ไว้ทุกหน" จินตภาพธรรมชาติที่งดงามที่กวีพรรณนามานี้ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจรับรู้ถึงความคิดของกวีที่ยกย่องชื่นชมบูชาธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งใหญ่ เป็นศิลปกรรมที่งดงามบริสุทธิ์ราวกับงานของช่างฝีมือจากสวรรค์ วิจิตรบรรจงเกินกว่าที่มนุษย์คนใดจะสร้างสรรค์ขึ้นได้ และเมื่อใครได้เห็นก็ต้องยอมสยบให้กับธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่นี้ ธรรมชาติยังสร้างสรรค์ความงดงาม และก่อความรักให้เกิดขึ้นในจิตใจมนุษย์ คุณค่าสำคัญของธรรมชาติที่มอบให้แก่มนุษย์ทุกคน คือ ธรรมชาติทั้งหลายแฝงสังขาร ความดีงามแห่งชีวิตไว้เพื่อให้มนุษย์ได้คิด อีกทั้งยังเป็นครุฑต้นแบบให้มนุษย์สร้างสรรค์ศิลปะที่งดงามตามอย่างที่ธรรมชาติได้สร้างสรรค์ไว้อีกด้วย

จากกวีนิพนธ์ข้างต้น เห็นได้ว่าไพวรินทร์ใช้ภาพพจน์ในการสร้างจินตภาพธรรมชาติได้อย่างงดงามไพเราะด้วยลีลาที่อ่อนหวานนุ่มนวล ทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงอารมณ์อันประณีตละเอียดอ่อนของกวีและรับรู้ถึงความผูกพันที่กวีมีต่อธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ซึ่งทำให้กวีสามารถถ่ายทอดภาพธรรมชาติได้ราวกับว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีชีวิตและมีความรู้สึกนึกคิดเช่นเดียวกับมนุษย์ ด้วยการใช้อุปมาอุปมา อุปลักษณ์ และบุคลาธิษฐาน จินตภาพธรรมชาติเหล่านี้ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความสำคัญของธรรมชาติที่งดงามว่ามีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ เนื่องจากความงดงามของธรรมชาตินี้ทำให้กวีเกิดแรงบันดาลใจที่จะถ่ายทอดภาพความงดงามที่ได้พบเห็น และประทับใจตราตรึงอยู่ในใจออกมาให้ผู้อื่นได้รับรู้โดยถ่ายทอดผ่านกวีนิพนธ์นั่นเอง

ไพวรินทร์เลือกใช้ภาพพจน์ความเปรียบต่างๆ อย่างหลากหลายผสมผสานคละเคล้ากันไป ทั้งภาพพจน์อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ สัทพจน์ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ อุปมา ได้แก่

เมื่อตึกนี้มีเธอเสมอเพื่อน
เมื่อวันนี้มีเธอเสนอน

จึงตั้งได้ดาวเดือนแก่เลื่อนเวท
จึงเป็นการเริ่มต้นที่มั่นใจ

(สำนวนเนจร หน้า 27)

ไพวรินทร์เปรียบเทียบการที่มีเพื่อนร่วมอุดมคติ มีความคิดฝันร่วมกันว่าทำให้มีความสุขใจ
อบอุ่นใจ ราวกับได้ดวงเดือนดวงดาวที่มีมากมายเต็มท้องฟ้า และทำให้มีความมั่นใจเต็มเปี่ยมใน
การเริ่มต้นเดินทางแสวงหาจุดหมายของชีวิตและบรรลุความหวังความใฝ่ฝันนั้น

เธอเปรียบดังดอกไม้กลางสายหมอก ผลิดอกออกช่อลลอมหนาว
ใบขอมพุ่มพวงลวดวงดาว ทรนงอย่างแกร่งกร้าวลือราวฟ้า
(ลำนำนเนจร หน้า 64)

ในบทนี้ไพวรินทร์ใช้จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพจน์อุปมาเพื่อแสดงความคิด
ของเขา โดยเปรียบเทียบผู้มีอุดมคติสูงส่ง มีความใฝ่ฝัน มีศรัทธาในความดีงามความรักและหาญ
กล้าที่จะเผชิญหน้าท้าทายต่อความเลวร้าย ความโหดร้ายในสังคมอย่างเด็ดเดี่ยวทรนง เพื่อสร้าง
สรรค์จรโลงสังคมและสานต่อความฝันนั้นให้สำเร็จลุล่วง บุคคลเหล่านี้เป็นเสมือนดอกไม้ที่ผลิ
ดอกชูช่อดงามอยู่ท่ามกลางสายหมอกสลัว และยืนหยัดต่อสู้ขู่ท้าลมหนาวอย่างกล้าแกร่งทรนง
ราวจะล่อกับท้องฟ้า ใบเขียวขมู่งามดังจะหยอกลวดวงดาว ไพวรินทร์เปรียบเทียบบุคคลเช่นนี้กับ
ดอกไม้งามเพื่อแสดงความชื่นชมต่อความดีงาม และแสดงทัศนคติที่ดีที่กวีมีต่อผู้มีอุดมคตินั้นเอง

นอกจากนี้เขายังนำเสนอปัญหาต่างๆในสังคม โดยเฉพาะปัญหาการเมือง สภาพบ้านเมือง
ที่ย่ำแย่เลวร้าย โดยการเปรียบเทียบกับสภาพดินฟ้าอากาศ ดังบทต่อไปนี้

วันนี้ ณ ขอบฟ้าของประเทศ ดังอาคารพูนเทวมืดคล้ำทมน
ยิ่งแหงนหน้ามองฟ้าประชาชน เหมือนเมฆฝนครึ้มฟ้ามามีदनัก
(ฤติกาล หน้า 61)

ในบทนี้ ไพวรินทร์เปรียบเทียบสภาพการณ์ในสังคมไทยที่ประชาชนมีแต่ความทุกข์ยาก
เดือดร้อน เพราะสังคมที่โหดร้าย ผู้คนขาดจริยธรรม ว่าเป็นเสมือนดังขอบฟ้าของประเทศไทยที่
ท้องฟ้ามืดครึ้มคล้ำทมนดูน่าเศร้าใจยิ่งนัก เมื่อมองหน้าไฟฟ้าประชาชนก็เห็นแต่ใบหน้าที่โศก
เศร้าอมทุกข์ ราวกับเมฆฝนที่มืดดำมาปกคลุมจนท้องฟ้ามืดครึ้มไปทั่ว ไพวรินทร์เปรียบเทียบไว้ได้
อย่างมีเอกภาพ โดยให้สภาพบ้านเมืองเป็นเสมือนท้องฟ้า ส่วนประชาชนก็เป็นเหมือนเมฆที่ลอยอยู่
ในท้องฟ้า หากฟ้าสว่างสดใสก็เพราะเมฆขาวกระจ่างก็เปรียบดังสังคมที่สงบสุข ประชาชนก็
สดชื่น มีความสุขกันถ้วนหน้า หากท้องฟ้ามืดครึ้ม อากาศเริ่มแปรปรวน เกิดฝนฟ้าคะนอง
ก็เปรียบดังสภาพสังคมที่เลวร้าย ไม่สงบสุข ผู้คนประชาชนต่างก็มีความทุกข์ หน้าตาทุกข์เศร้า
หมองทมน ดังเมฆฝนที่มืดดำนั่นเอง

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ อุปลักษณ์ ได้แก่

ลมชะตา พายุกรรม กระทบน้ำซัด ต้องซึ้นพ่นอยพลอยพลัดพลาดถล่ม
 จากตำบลชนบทระทดกรรม เรมารำเมรัยในนาคร
 (คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 70)

ในบทนี้ ไพวรินทร์ใช้ปรากฏการณ์ธรรมชาติมาเปรียบเทียบกับชะตากรรมของผู้คนชาวชนบทที่มาใช้ชีวิตในเมืองใหญ่ว่าต้องประสบกับความลำบากยากแค้น ดังที่กล่าวไว้ว่า "ลมชะตา พายุกรรม กระทบน้ำซัด" ไพวรินทร์นำสภาพปรากฏการณ์ธรรมชาติที่แปรปรวน รุนแรง เลวร้าย เช่น ลม พายุ มาใช้เปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงชะตากรรมที่แปรปรวน ความเลวร้าย ความโหดร้าย รุนแรงที่กระทบน้ำซัดเต็มให้ต้องเดือดร้อนทนทุกข์ยากลำบากอย่างไม่สิ้นสุด การใช้อุปลักษณ์เปรียบเทียบเช่นนี้จึงช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจความหมายที่กวีต้องการนำเสนอได้อย่างรวดเร็ว

นอกจากไพวรินทร์จะใช้อุปลักษณ์ ในการเปรียบเทียบลักษณะต่างๆให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายที่กวีต้องการบอกกล่าวได้อย่างแจ่มชัด ไพวรินทร์ยังใช้อุปลักษณ์เป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารสำคัญและถ่ายทอดความคิดให้ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น

ลูกกลายเป็นคนเมือง ครุ่นคิดเรื่องเฟื่องลับสน
 ปลุกข้าวกวีนิพนธ์ ในท้องทุ่งจินตนาการ
 (ฤดีกาล หน้า 99)

ในบท "ลูกชายของชาวนา" ไพวรินทร์ใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เปรียบเทียบให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่งดงามด้วยแนวคิดและมุมมองของชาวชนบทผู้เป็นลูกชาวนา คือ ภาพท้องทุ่งนา และการปลุกข้าว ดังที่ว่า "ปลุกข้าวกวีนิพนธ์ ในท้องทุ่งจินตนาการ" จินตภาพทั้งสองนี้ทำให้เห็นว่าเขายังคงยึดมั่นกับสถานภาพแห่งชาวนาและกวีอันเป็นอาชีพที่ต้องเสียสละ ทำงานหนักเพื่อสร้างคุณธรรม สมบูรณ์ ความเอิบอ้อม และความสุขให้แก่ผู้คน ซึ่งชาวนาจะปลุกข้าวในทุ่งนาเพื่อผลิตข้าวเป็นอาหารกายทำให้ผู้คนอ้อมท้อง มีความสุขกาย ในขณะที่กวีปลุกข้าวกวีนิพนธ์ ในท้องทุ่งจินตนาการคือสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ที่มีค่า เพื่อให้ผู้คนได้เสพกวีนิพนธ์เป็นอาหารใจ ให้ความเอิบอ้อมความสุขใจ เต็มเต็มจิตใจผู้คนให้สมบูรณ์ การสร้างสรรค์กวีนิพนธ์จึงเทียบได้กับการปลุกข้าว เพราะกวีต้องใช้จินตนาการมากมายดัง ท้องทุ่งจินตนาการ เพื่อนำมาสร้างกวีนิพนธ์ที่มีคุณค่า ดังข้าวที่เกิดขึ้นจากท้องทุ่งนา กวีนิพนธ์ก็เกิดจากจินตนาการเช่นกัน จินตภาพในบทนี้จึงแสดงความคิดของไพวรินทร์ที่เห็นว่า สถานภาพของกวีไทยและชาวนาไทยมีความคล้ายคลึงกัน คือมีความสำคัญยิ่งต่อสังคม

เพราะทั้งกวีและชาวนาต้องเสียสละอดทนทำงานหนักเพื่อให้ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมมีความสุข แต่กลับถูกคนมองข้าม ไม่มีใครสนใจ เห็นคุณค่า ให้ความสำคัญ โดยเฉพาะผู้คนในสังคมเมืองและสังคมทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับวัตถุและเงินตรา จนกวีและชาวนาไทยมีสถานภาพที่ย่ำแย่ และต้องประสบกับสภาพที่แร้นแค้นเลวร้ายเรื่อยมาดังเช่นทุกวันนี้

ในบทต่อไป กวีได้นำจินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากภาพพจน์อุปลักษณมาใช้เป็นสัญลักษณ์เปรียบเทียบเพื่อสื่อความหมายที่ลึกซึ้งเป็นเอกภาพและนำไปสู่ความเข้าใจสาระสำคัญของกวีนิพนธ์

ฉันคือเมล็ดข้าว	ที่เธอคดมาใส่จาน
คือดวงดอกไม้บาน	ที่เธอเด็ดมาดมดม
ฉันคือมวลเม็ดย่น	ที่เธอพร้อมให้พรางพรม
คือไถกระแสดม	ที่เธอจำเริญสบาย
ฉันคือทุกสายน้ำ	ที่เธอตีมัดบดกระหาย
คือแดดอันแผดพราย	ที่เธออบได้อุ่นอวล

(ลำนาวเนจร หน้า 40)

ไพโรรินทร์นำจินตภาพธรรมชาติ เช่น เมล็ดข้าว ดอกไม้ สายฝน กระแสดม สายน้ำ และแสงแดด มาใช้เปรียบเทียบให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งจากการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ้อย่างเป็นระบบหรือเป็นชุดความเปรียบ จินตภาพธรรมชาติเหล่านี้ยังถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อแทนความหมายที่ลึกซึ้งที่ผู้อ่านจะต้องตีความจึงจะเข้าใจสาระที่กวีต้องการนำเสนออย่างแท้จริง

ไพโรรินทร์ใช้ภาพพจน์อุปลักษณได้อย่างโดดเด่นในกวีนิพนธ์บทนี้ เขากล่าวถึงภาระหน้าที่ของกวีนิพนธ์และกวีที่มีต่อสังคม กวีต้องเสียสละเพื่อสังคม ยึดมั่นในอุดมคติที่สูงส่งดั่งงาม ศรัทธาในความรักและกล้าเผชิญหน้าต่อสู้กับความเลวร้าย เพื่อสร้างสรรค์จรรโลงสังคมให้ดั่งงามโดยผ่านกวีนิพนธ์ กวีจึงเปรียบเทียบกวีนิพนธ์และกวีกับเมล็ดข้าวที่เป็นอาหารที่ทุกคนรับประทานเพราะกวีนิพนธ์จะสร้างความเอิบอิมใจแก่มวลมนุษยดั่งข้าวที่ทำให้ผู้คนอิมท้อง กวีนิพนธ์จะสร้างความอภิรมย์ความสุขสดชื่นใจให้แก่ผู้คนดั่งดอกไม้บานที่หอมระรื่นชื่นใจ กวีนิพนธ์จะสร้างความชุ่มฉ่ำเย็นใจดั่งสายฝนที่พรางพรมลงสู่พื้นดิน กวีนิพนธ์จะปลอบประโลมใจให้ผู้ทุกข์ยากเดือดร้อนให้คลายทุกข์ร้อนใจสร้างความเย็นชื่นใจดั่งกระแสดมที่เย็นฉ่ำ และสายน้ำที่ดับความกระหาย กวีนิพนธ์มีพลังที่จะขจัดความเลวร้าย ทำให้สังคมสงบสุขดั่งงาม ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่นใจและสงบสุขดั่งแสงแดดที่ส่องแสงสว่างสร้างความอบอุ่นไปทั่วพื้นโลกนั่นเอง

เถาตำลึงริมรั้วยั่วยั่ว
 มะรุมรวมมะละกอก็รูดคอย
 ลมลอดกอไผ่เป็นเพลงล่อง
 มาเอ่ยออกชำระที่กรำ

กระถินฝักดอกแคก็แย้มค้อย
 ใบหม่อนไหมน้อยก็ตื่นตัว
 ดงกล้วยใบตองก็ไกวทั่ว
 กลากล้ากลั่วกลั่วไม่รู้แล้ว
 (μάกานกล้วย หน้า 25)

ในบทนี้ไพรวรินทร์ใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานพรรณนาภาพธรรมชาติในชนบทที่เป็นบ้านเกิดของเขาได้อย่างมีชีวิตชีวา เป็นภาพเถาตำลึงริมรั้วยั่วยั่วหักทลาย ฝักกระถินและดอกแคก็แย้มแย้มยินดี มะรุมและมะละกอก็เฝ้ารูดคอยเขากลับมา ใบหม่อนหนอนไหมก็ตื่นตัวที่เขากลับมา สายลมพัดผ่านกอไผ่เป็นเสียงเพลงล่องมา ใบตองที่ดงกล้วยก็แกว่งไกวทั่วตงจะแสดงความดีใจ ด้วยการใชภาพพจน์บุคลาธิษฐานพรรณนาธรรมชาติให้แสดงอาการปฏิกิริยาดุจดังผู้คนที่เฝ้ารูดคอย และรู้สึกยินดีต่อการเดินทาง กลับมาของเขา ชาวชนบทผู้เข้ามาเผชิญโชคในเมือง เมื่อเขารู้สึกท้อแท้สิ้นหวังจึงต้องการกำลังใจ เพื่อจะกลับไปต่อสู้กับโชคชะตาในเมืองใหญ่ที่มีแต่ปัญหาบีบคั้นรุมเร้าบ้านเกิดของเขาจึงเป็นสถานที่ที่ให้ความสุขและปลอบประโลมใจให้คลายทุกข์โศก แต่เขาก็ยังรู้สึกไม่แน่ใจและกลัว ๆ กลัว ๆ ที่จะกลับบ้าน ด้วยเหตุนี้จินตภาพที่กวีพรรณนาไว้จึงเป็นภาพธรรมชาติในชนบทที่งดงาม แสดงอาการที่เปี่ยมไปด้วยความรัก ความห่วงใยเอื้ออาทร ดุจการต้อนรับการกลับบ้านที่แสนอบอุ่นและเป็นสุข

ไพรวรินทร์ได้นำภาพพจน์บุคลาธิษฐานมาใช้ในกวีนิพนธ์ค่อนข้างมาก ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น การใชภาพพจน์บุคลาธิษฐานนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพธรรมชาติที่งดงาม มีชีวิตชีวา ดุจมีชีวิตจริง และทำให้ผู้อ่านซาบซึ้งประทับใจกับความงดงามอันประณีตบริสุทธิ์ของธรรมชาติซึ่งมีอิทธิพลยิ่งใหญ่ต่อกวีและเป็นแรงบันดาลใจให้กวีสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ที่ไพเราะงดงามทรงคุณค่าได้อีกด้วย

ตัวอย่างการใชภาพพจน์ อติพจน์ ได้แก่

กำสรวลครวญคร่ำฟ้อง	ร้องฝัน
เรียมรำนน้ำตาจันทร์	ทวมฟ้า
เวียงเมฆวิเวกอนันต์	ในทุกข์
เวียงอภิวโยควนัว	หวาดว่างแสงใด

(ฤดีกาล หน้า 17)

ในบทนี้ ภาพพจน์ที่ไพโรรินทร์ใช้เป็นภาพพจน์อดีตพจน์ที่แสดงถึงความทุกข์ใหญ่หลวงของ กวีที่มีมากมาย เพราะผู้คนในปัจจุบันไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของกวีนิพนธ์อีกต่อไป กวีจึง ออกมาร่ำร้องครวญถึงความทุกข์โศกนี้ให้ผู้คนได้รับรู้ ซึ่งผู้อ่านจะรับรู้ได้อย่างรวดเร็วว่ากวีมีความทุกข์ใหญ่หลวงเพียงใดได้จากอดีตพจน์ที่ใช้ คือ "เรียมรำน่านตาจันทร์ ท่วมฟ้า" การใช้อดีตพจน์เช่นนี้ เป็นการสะท้อน(echo) ถึงวรรณคดีเอกของไทยคือ กำสรวลศรีปราชญ์ ในบทที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ

เรียมรำน่านเนตรถ้าม	ถึงพรหม
พาหมูส์ตัวจอมจุม	ชีพม้วย
พระสุเมรุเปื่อยเป็นตม	ทบทาว ลงนา
หากอกนิษฐ์พรหมฉวย	พีโว่จึ่งคง

(กำสรวลศรีปราชญ์)

จินตภาพในกวีนิพนธ์ทั้งสองบทนี้เกิดจากการใช้ภาพพจน์อดีตพจน์ในลักษณะเดียวกัน คือ การพรรณนาความทุกข์โศกของกวีแต่เป็นการแสดงความทุกข์จากเหตุที่แตกต่างกัน ใน กำสรวลศรีปราชญ์ เป็นการพรรณนาคร่ำครวญแสดงความทุกข์ที่ต้องจากนางผู้เป็นที่รัก แต่ในบทกำสรวล กวีนิพนธ์ ของไพโรรินทร์ เป็นการพรรณนาความทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะผู้คนพากันละทิ้ง ไม่ใส่ใจ และไม่เห็นคุณค่าของกวีนิพนธ์อีกต่อไป ซึ่งเป็นสิ่งที่เขายอมรับไม่ได้ เขาจึงเลือกใช้ภาพพจน์อดีตพจน์พรรณนาความทุกข์ที่ยิ่งใหญ่นี้เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้ได้อย่างรวดเร็วและเข้าใจสารที่กวีนำเสนอ คือ ให้เราตระหนักถึงคุณค่าของกวีนิพนธ์และยกย่องเชิดชูกวีนิพนธ์ อีกทั้งศึกษาทำความเข้าใจ และอนุรักษ์กวีนิพนธ์ให้คงอยู่สืบทอดต่อไป ไม่ละทิ้งดังเช่นในขณะนี้

ในบทต่อไป ไพโรรินทร์ใช้ภาพพจน์อดีตพจน์เพื่อแสดงถึงความเลวร้าย ความโหดร้ายรุนแรง ในสังคมปัจจุบันอันเกิดจากความเสื่อมโทรมทางจิตใจของมนุษย์ ผู้คนไร้ศีลธรรมจรรยาไม่เชื่อมั่นศรัทธาในความดีงามอีกต่อไป ต่างเช่นฆ่าทำลายล้างพวกเดียวกัน สภาพที่ตกต่ำเลวร้ายเช่นนี้ทำให้สันติภาพในสังคมโลกหมดไป และทำให้พระอาทิตย์ที่ยิ่งใหญ่มั่นคงต้องสิ้นคลอน พระจันทร์ปริ้ว ดวงดาวที่มากมายเต็มฟากฟ้าก็สูญสิ้นคุณค่า กลายเป็นเพียงกรวดหินดินทราย ภาพพจน์ที่เกินจริงเช่นนี้ ช่วยให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความรุนแรง และผลกระทบที่เลวร้ายอย่างใหญ่หลวงจากความเสื่อมโทรมตกต่ำของจิตใจมนุษย์ว่าทำให้สังคมโลกของเราเสื่อมโทรม ขาดความมั่นคง และสูญสิ้นคุณค่าความดีงามไปมากเพียงใด ทั้งที่ไพโรรินทร์พรรณนาไว้เพียงสั้น ๆ เท่านั้น ดังนี้

อาทิตย์ไหวสั่น	พระจันทร์ปริ้ว
ดาษดินดวงดาว	ดั่งหินดินทราย

(ลำนาวเนจร หน้า 46)

การนำปรากฏการณ์ธรรมชาติที่รุนแรงมาใช้เพื่อสื่อถึงสภาพความทุกข์ยาก ความเลวร้าย และความเดือดร้อนของบ้านเมืองและผู้คนเช่นนี้เป็นการนำความคิดความเชื่อโบราณเรื่อง อาเพศ มาใช้ เนื่องจากความเชื่อเรื่องอาเพศ เป็นคติความเชื่อเดิมของไทยที่ว่าจะเกิดสิ่งไม่ดี และเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติที่รุนแรงเลวร้ายขึ้นเมื่อวันสิ้นโลก หรือเมื่อถึงกาลกัลยาณที่ผู้คนเสื่อมศีลธรรม

ในบทต่อมา ไพวรินทร์พรรณนาภาพธรรมชาติที่เหนือจริงไว้อย่างวิจิตรบรรจง ดังนี้

ทะเลไหลเคลื่อนคลื่นขึ้น ภูเขา	
ภูมลงต่ำเห็น	แหงห้วย
โคลนจรเรื่อนเนา	นภาภาค
เมฆต่ำรำไห้ด้วย	เดียดตาล ฯ

(ฤดีกาล หน้า 55)

ในบทนี้ไพวรินทร์ใช้ภาพพจน์อดีตพจน์สร้างจินตภาพธรรมชาติอันเป็นภาพที่เกินความจริง เป็นภาพทะเลที่เคลื่อนตัวพัดพาคคลื่นขึ้นไปเป็นภูเขา ส่วนภูเขากับทลายลงต่ำเตี้ยจนมองเห็นหนอง น้ำบนพื้นราบ โคลนเลนก็เร่บรินร้อนขึ้นไปในท้องฟ้า และเมฆทั้งหลายกลับลดตัวลงสู่เบื้องต่ำแทน เราจะได้เห็นว่าจินตภาพที่วิจิตรเหนือความจริงเช่นนี้เป็นอิทธิพลที่ไพวรินทร์รับจากงานของอังคาร กัลยาณพงศ์ จินตภาพเช่นนี้คล้ายคลึงกับที่อังคารได้พรรณนาไว้ในบท "จินตนาการ" ดังต่อไปนี้

ทะเลหลากท่วมเว้ง	หนทาว
ลุ่ม ลิวจมดาวหนาว	แหลงหลา
ปุม หินเปื่อยเบาราว	ปุยนุ่น
ปู ไต่เมฆข้ามฟ้า	เที่ยวพันกินสวรรค์ ฯ

(กวีนิพนธ์ ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ หน้า 74)

อังคาร และไพวรินทร์ จงใจสร้างจินตภาพที่รุนแรงเกินความจริงเช่นนี้ เพื่อแสดงให้เห็นมนุษย์รับรู้ถึงความเลวร้ายของตน สภาพจิตใจของผู้คนตกต่ำลง ศีลธรรมเสื่อมโทรม ทำให้สังคมในเลวร้ายลงมาก และด้วยจิตใจที่ต่ำช้าของมนุษย์เช่นนี้ก็จะทำให้สังคมมีสภาพเลวร้าย ดังจินตภาพที่กวีทั้งสองได้พรรณนาไว้ แม้ว่าจะเป็นจินตภาพเหล่านั้นจะดูเหมือนเกินจริงไปมาก แต่ถ้าเราคิดไตร่ตรองอย่างลึกซึ้ง ก็จะเข้าใจความหมายที่แท้จริงว่าสิ่งที่กวีพูดนั้นแสดงถึงความเลวร้ายในจิตใจของมนุษย์ที่กำลังกัดกร่อนทำลายสังคมของเราให้ผุพังลงไปทุกวัน ดังที่กวีกล่าวถึงในบทกวีนั้นเอง

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์ สัทพจน์ ได้แก่

เมฆแห่งคิมหันตฤดูทวน จู่ครืนครืนครวญ
 รัญจวนหยาดน้ำเมฆมา
 (มุก้านกล้วย หน้า 78)

ไพรวรินทร์ใช้ภาพพจน์สัทพจน์ หรือการเลียนเสียงธรรมชาติ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่ชัดเจนได้แม้ว่าเขาจะพรรณนาไว้เพียงสั้นๆ เท่านั้นว่า เมฆแห่งฤดูร้อนส่งเสียงดังครืนครืน แล้วเกิดเป็นหยาดน้ำในก้อนเมฆ ซึ่งก็คือฝนตก ด้วยการเลียนเสียงฟ้าคำรามครืนครืนเช่นนี้ จะทำให้ผู้อ่านสามารถนึกภาพท้องฟ้าที่มีดลลว ครึ้มฟ้าครึ้มฝนก่อนที่ฝนจะตก ก็จะเกิดครืนครืนขึ้นเช่นนั้นนั่นเอง ถึงแม้ว่ากวีจะพรรณนาไว้เพียงสั้นๆ แต่ผู้อ่านก็สามารถทำความเข้าใจ และเกิดจินตภาพได้อย่างแจ่มชัดและรวดเร็วจากการใช้ภาพพจน์สัทพจน์ ลักษณะเช่นนี้ยังปรากฏในกวีนิพนธ์พยางค์อื่นอีกด้วย ดังตัวอย่างเช่น

ฟ้าโปรยโรยฝนหลนไหล แลอาจฟาดไฟ ฟาดเปรี้ยงเสียงร้องก้องขรม
 (ลำนาวเนจร หน้า 31)

การใช้ภาพพจน์สัทพจน์ในบทนี้ ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพพายุฝนที่กำลังโหมกระหน่ำรุนแรง เกิดฟ้าร้อง ฟ้าผ่าเสียงสนั่นดังลั่นไปทั่ว จากคำว่า "ฟาดเปรี้ยงเสียงร้องก้องขรม" ทำให้ผู้อ่านได้ยินเสียงฟ้าผ่าสนั่นรุนแรงดังเปรี้ยง ซึ่งแสดงถึงความรุนแรงเลวร้ายอย่างหนักของพายุฝนให้ผู้อ่านรับรู้ได้แม้กวีจะไม่ได้พรรณนาไว้ยืดยาวก็ตาม

บ่อนภาพฝูงมุก้านกล้วย เขียวสดก้านสวยทรงเสน่ห์
 ภูบกับ ภูบกับ ขยับเฮ
 ฮาเร่เร่เล่นตระเวนทาง
 (มุก้านกล้วย หน้า 28)

ในบทนี้ไพรวรินทร์ใช้ภาพพจน์สัทพจน์เลียนเสียงวิ่งของมุก้านที่ดัง ภูบกับ ภูบกับ ซึ่งเสียงนี้ทำให้เห็นอกกับปฏิกิริยาของมุก้าน จากเสียงวิ่ง ภูบกับ ภูบกับ นี้เอง ทำให้ผู้อ่านเข้าใจอารมณ์ของฝูงมุก้าน และรับรู้ได้ว่าฝูงมุก้านเหล่านั้นกำลังวิ่งโลดไปอย่างรวดเร็วด้วยความตื่นเต้นและคึกคักจนทำให้เกือกมุก้านกระทบพื้นส่งเสียงดังสนั่นทั่ว จินตภาพที่แจ่มชัดนี้มีความสัมพันธ์ได้จากการใช้สัทพจน์นั่นเอง กวีจึงไม่ต้องพรรณนาลักษณะอาการของมุก้านให้ผู้อ่านอีกจนทำให้บทประพันธ์ยืดยาวเยิ่นเย้อ

จากตัวอย่างการใช้ภาพจนล้นทพจนในการพรรณนาภาพธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าล้นทพจนช่วยให้ผู้อ่านรับรู้จินตภาพได้อย่างแจ่มชัดครบถ้วน และจินตภาพนั้นจะกระทบผัสสะผู้อ่านได้มากขึ้น คือ ทั้งเกิดภาพที่ชัดเจน และได้ยินเสียงต่างๆ รวากับได้อยู่ร่วมในเหตุการณ์ ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่แจ่มชัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว สั้นกระชับและไม่เยิ่นเย้อ

จากการศึกษาจินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจนในกวีนิพนธ์ของไพโรวรินทร์ พบว่าการใช้ภาพพจนเป็นกลวิธีสำคัญอันแยบยลในการสร้างภาพทั้งงดงาม แจ่มชัด สร้างบรรยากาศที่สอดคล้องสัมพันธ์กับเนื้อหาของกวีนิพนธ์ อีกทั้งยังใช้เพื่อสื่อความหมายที่ลึกซึ้งซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจสารสำคัญของกวีนิพนธ์ที่กวีต้องการนำเสนอแกผู้อ่าน ลักษณะเช่นนี้นอกจากจะปรากฏในกวีนิพนธ์ของไพโรวรินทร์แล้ว ยังคงปรากฏในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี และเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงไว้แล้วในตอนต้น

3.3 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้สัญลักษณ์

การกล่าวพรรณนาธรรมชาติ เป็นส่วนประกอบสำคัญที่ปรากฏในการประพันธ์กวีนิพนธ์ไทยแทบทุกยุคทุกสมัย ภาพธรรมชาติที่กวีกล่าวถึงในกวีนิพนธ์ไม่ได้เป็นเพียงฉาก หรือสภาพธรรมชาติจริง หากภาพธรรมชาติเหล่านี้ยังช่วยในการสื่อบรรยากาศ อารมณ์ ความคิด และสารสำคัญของเรื่องอีกด้วย ธรรมชาติจึงไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบทั่วไปในกวีนิพนธ์ แต่ยังเป็นสิ่งสำคัญในการสื่อความหมายที่ลึกซึ้ง หรือเป็นสัญลักษณ์ใช้สื่อถึงนัยที่ซ่อนอยู่ในภาพธรรมชาตินั้น อีกทั้งยังช่วยเสนอสารสำคัญของเรื่อง

จินตภาพธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพโรวรินทร์ ชาวงามมีปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก และมีความหลากหลาย แตกต่างกันออกไปตามกลวิธีทางวรรณศิลป์แบบต่างๆ ที่กวีเลือกใช้ ถึงแม้ว่าจินตภาพธรรมชาติที่กวีได้พรรณนาไว้ในกวีนิพนธ์จะมีความวิจิตรงดงามประณีตละเอียดลออ ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพในใจได้อย่างชัดเจน แต่จุดประสงค์ของการใช้จินตภาพธรรมชาตินั้นไม่ได้มุ่งเพียงเพื่อสร้างภาพธรรมชาติ แต่กวีใช้ธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการนำเสนอความคิด เนื้อหาสาระ หรือ "สาร" ที่กวีต้องการให้ผู้อ่านได้รับรู้ ดังนั้นจินตภาพธรรมชาติโดยมากในกวีนิพนธ์ที่ศึกษาในงานวิจัยฉบับนี้จึงมีความหลากหลาย มีทั้งธรรมชาติที่เป็นธรรมชาติแท้จริงตามความหมายของคำในพจนานุกรม และธรรมชาติที่ไม่ได้เป็นแค่เพียงภาพธรรมชาติจริงแต่ใช้ยังเป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมาย หรือสารที่กวีไม่ได้กล่าวถึงโดยตรงอีกด้วย

สัญลักษณ์ ในงานวิจัยฉบับนี้ใช้ในความหมายเช่นเดียวกับที่ ลัดดา ปานุกัย (2520: 19) ได้นิยามความหมายไว้ดังนี้

สัญลักษณ์ คือ สิ่งที่ใช้แสดงออกแทนสิ่งอื่น เพื่อสื่อความหมาย หรือทำให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น นิยมใช้รูปธรรมเป็นสัญลักษณ์แทนนามธรรม สิ่งที่น่ามาเข้าใจเป็นสัญลักษณ์จะมีส่วนสัมพันธ์กับความหมายของสัญลักษณ์อย่างใกล้ชิด คือจะมีส่วนเหมือนหรือคล้ายกันในรูปทรง หรือในคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง สัญลักษณ์กับความหมายของมัน (สิ่งที่มันใช้แทน) เป็นความจริงที่เหมือนกันบางส่วน หรือนับว่าเป็นนัยระหว่างกันอยู่ด้วย

สัญลักษณ์นั้นมีความเป็นอิสระในตัวเอง แม้ว่าจะนำมาใช้ในความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วก็ได้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเท่านั้น อาจจะใช้ในความหมายดั้งเดิมเป็นสัญลักษณ์ตามแบบแผน หรือใช้ในความหมายใหม่ ใช้แทนสิ่งอื่นในคุณสมบัติเด่นอย่างอื่นก็ได้

จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้สัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ของกวีทั้งสาม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.3.1 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้สัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี

สัญลักษณ์ที่อุชเชนีใช้ในกวีนิพนธ์โดยมากมักเป็นสิ่งธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ อันเป็นสัญลักษณ์ที่อุชเชนีใช้อยู่เป็นประจำ เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาว ดอกไม้ สายรุ้ง สายธาร หิ่งห้อย ฯลฯ แต่ธรรมชาติที่อุชเชนีใช้เป็นสัญลักษณ์ไม่ได้ใช้ในความหมายตามแบบแผนหรือตามขนบนิยมของวรรณคดีไทยเหมือนเช่นก่อน แม้ว่ากวีนิพนธ์บางบทจะมีการใช้สัญลักษณ์ในความหมายตามขนบอยู่บ้าง แต่โดยมากสัญลักษณ์ที่ใช้จะมีความหมายเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากความหมายตามขนบเดิม ตัวอย่างเช่น

พราวเดือนเลื่อนลับอับแฝง	หิ่งห้อยยังแจจแสงไส
ความหวังแม็คลาดพลาดไป	อาจพินคินใหม่บานา
ด้วยใจแนบเรียงเคียงสนิท	มิ่งมิตรจงพึงอกข้า
หย้ดอยู่สู่โลกพาลา	จนกว่าอรุณรุ่งราง

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 57)

ในบทนี้อุชเชนีนำดวงจันทร์และดวงอาทิตย์มาใช้ในความหมายที่ต่างไปจากขนบวรรณคดีไทยที่มักนำดวงอาทิตย์มาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนบุรุษผู้สูงศักดิ์ และดวงจันทร์มาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสตรีที่มีรูปโฉมงดงาม แต่ในกวีนิพนธ์บทนี้ดวงจันทร์เป็นสัญลักษณ์แทนความหวังของคนในสังคม ในขณะที่ดวงอาทิตย์เป็นสัญลักษณ์แทนความดีงามที่มีพลังอำนาจจัดความเลวร้ายให้หมดสิ้นไป ซึ่งความหมายของสัญลักษณ์นี้สอดคล้องกับสารสำคัญในบทที่อุชเชนีต้องการปลุกปลอบใจประโลมใจผู้ทุกข์ยากเดือดร้อนให้คลายทุกข์โศก และสร้างขวัญกำลังใจให้พวกเขามีความหวังในการดำเนินชีวิต ให้มีศรัทธายึดมั่นในความดีงาม และลุกขึ้นต่อสู้ทำลายความเลวร้ายให้หมดสิ้นไปจากสังคม

การที่ความหมายของสัญลักษณ์ที่กวีใช้ในกวีนิพนธ์ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากความหมายตามแบบแผนหรือขนบวรรณคดีไทยนั้น สืบเนื่องมาจากเนื้อหาและสารสำคัญของกวีนิพนธ์ที่กวีนำเสนอได้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่กวีนิพนธ์เป็นเพียงเครื่องถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของกวี หรือเป็นเพียงศิลปกรรมที่งดงามไพเราะ กวีนิพนธ์ได้ถูกนำมาใช้ถ่ายทอดความคิดของกวีและนำเสนอปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะความคิดด้านสังคม กวีจึงใช้สัญลักษณ์ในความหมายเฉพาะที่สร้างขึ้นใหม่ อีกทั้งนำมาใช้ในความหมายอื่นอันเป็นความหมายเฉพาะตัว โดยเฉพาะอุชเชนีที่นำสัญลักษณ์มาใช้ในความหมายเฉพาะในแบบของตน และยังนิยมใช้ในกวีนิพนธ์อื่นจนกลายเป็นสัญลักษณ์เฉพาะตัวของอุชเชนีซึ่งใช้ตามความหมายดังที่อุชเชนีกำหนดขึ้น จนทำให้ผู้อ่านเกิดความคุ้นเคยและเข้าใจความหมายที่แท้จริงของสัญลักษณ์ และเข้าใจสารสำคัญที่กวีต้องการสื่อ

กวีใช้ความเปรียบในเชิงสัญลักษณ์ให้มีความหมายสอดคล้องกับแนวคิดสำคัญของกวี คือ การปลุกปลอบให้กำลังใจแก่มนุษย์ผู้ประสบความทุกข์ การปลุกเร้าให้มีศรัทธาในการต่อสู้เพื่อคุณความดีและอุดมคติของแต่ละคน และการเชิดชูคุณค่าของมนุษย์กับเสรีภาพ ดังนั้นแสงดาว แสงรุ่ง สายธาร ของกวีจึงมีความหมายมากกว่าความจำเริญระยิบระยับ แต่เป็นสัญลักษณ์แทนอุดมคติความใฝ่ฝัน และศรัทธาของมนุษย์อันไม่มีวันเสื่อมสูญ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 122)

มิ่งมิตร - - -	เธอมีสิทธิที่จะลองแม่น้ำริน
ที่จะบุกดงดำกลางค้ำคิน	ที่จะชื่นใจหลายกับสายลม
ที่จะร่ำเพลงเกี่ยวโลมเรียวข้าว	ที่จะยิ้มกับดาวพราวผสม
ที่จะเหม่อมองหญ้าน้ำตาพรอม	ที่จะขมขื่นลึกโลกหมึกมน
ที่จะแล่นเร่เล่นเข่นหงส์ร่อน	ที่จะถอนใจทอดกับยอดสน
ที่จะหวานสุขไวกกลางใจคน	ที่จะทนทุกข์เข้มเต็มหัวใจ

ที่จะเกลาทางกู่สู่นายก	ที่จะจากผมนี้มิมิมเส้นไหม
ที่จะหาญผสานท้านยันตาใคร	ที่จะให้ทุกสิ่งเธอจินตจาง
ที่จะอยู่เพื่อคนที่เธอรัก	ที่จะหักพาลแพรงแหลกเป็นผง
ที่จะมุ่งจุดหมายปรายทะนง	ที่จะคงธรรมเที่ยงเคียงโลกา
เพื่อโค้งเคียวเรียวเดือนและเพื่อนฝัน	เพื่อไผ่โอนพลิวพ้อลลฎฎา
เพื่อเรื่องข้าวพราวแพรงทั่วแนวนา	เพื่อขอบฟ้าชลิบทองรองอรุณ

(ขอบฟ้าชลิบทอง หน้า 78-79)

ในบทนี้ อุชเชนินำธรรมชาติต่างๆ มาพรรณนาไว้อย่างงดงามลึกซึ้ง ทั้งสายลม แม่น้ำ ดวงดาว ดวงจันทร์ ดงมิด กลางคืน ท้องฟ้ายามเช้า ภูเขาแพรง รวงข้าว ฯลฯ แต่จินตภาพธรรมชาติเหล่านี้ไม่ได้ใช้เพียงเพื่อพรรณนาความงามของธรรมชาติเท่านั้น อุชเชนินำจินตภาพธรรมชาติมาใช้เป็นสัญลักษณ์ เพื่อมุ่งสื่อความหมายอันลึกซึ้งที่สอดคล้องสัมพันธ์กับสารของเรื่องที่เป็นการปลุกฝังความเชื่อมั่นศรัทธาในความรัก ความดีงาม ความเสียสละ และความกล้าหาญที่จะต่อสู้เพื่อความถูกต้องยุติธรรมให้แก่ผู้คนได้อย่างวิจิตรงดงาม

ในบทนี้ การพรรณนาถึงดวงจันทร์ ดวงดาว นั้นเป็นสัญลักษณ์แทนความหวัง ความใฝ่ฝันของสังคมไทยที่จะสร้างสรรค์จรรโลงสังคมให้ดีงามตามอุดมคติ ท้องฟ้ายามเช้าเป็นสัญลักษณ์แทนสังคมที่มีแต่ความดีงามและสงบสุข ปราศจากความเลวร้าย และความทุกข์ยากเดือดร้อน ในทางตรงข้าม อุชเชนินำกลางคืนหรือความมืดเป็นสัญลักษณ์แทนความชั่วร้ายเลวทราม ความอยุติธรรมในสังคม ส่วนต้นข้าวใช้เป็นสัญลักษณ์แทนชาวนาผู้เป็นประชากรหลักของประเทศไทย สายน้ำและสายลมเป็นสัญลักษณ์แทนความสุขสบาย สงบร่มเย็น ความระรื่นใจ หงส์เป็นสัญลักษณ์แทนคนที่มีชีวิตสุขสบาย มีฐานะความเป็นอยู่หรูหราฟู่ฟ่า ไม่เคยเดือดร้อนลำบาก และสุดท้ายคือภูเขาแพรงแทนพวกคนเลว อันธพาลที่คอยก่อความเดือดร้อนลำบากแก่ผู้คน ทำให้สังคมเสื่อมทรามลง

นอกจากนี้ อุชเชนินยังสร้างสัญลักษณ์จากธรรมชาติที่งดงามอีกมากมาย ตัวอย่างเช่น น้ำพุ สายน้ำ สายรุ้ง แสงดาว แสงตะวันยามเช้า ซึ่งส่องแสงงดงามแพรงพราว เปล่งประกายระยิบระยับ ตัวอย่างเช่นกวีนิพนธ์บท "สูงขึ้นไป"

เหมือนสายแก้วแวววับระยิบเยื้อง	ข้อยทำเลื่องชมอุษาคราจายแสง
พูนน้ำหนึ่งผุดพุ่งรุ่งแรง	ตั้งรุ่งแปลงแปลงฟ้าลงมาดิน
สูงขึ้นไปสูงขึ้นไปไม่ระยอ	ไม่รู้ทอรู้ทนายคคลายฉวิล
ถึงแดดจ้ำฟ้ามุ่นพิรุณริน	ไม่สูญสิ้นศรัทธาที่ตราใจ

สายน้ำแจ้วแววแจ่มเยแยมยัม	รับลมพริ้มทอระทวยอวยอ่อนไหว
อรรชรเพียงซอผกาไพร	ที่ลมไกวกิ่งกลมมถนอมกัน
พอดาวพรมแผ่นฟ้าระย้าระยับ	สายน้ำกลับเคลื่อนดารากว่าสวรรค์
สะท้อนวานปลาบพรายประกายพรรณ	เพียงจะหยันพัชราให้พรม่าว

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 38)

ในบทนี้ อุชเชนีสร้างภาพสายน้ำพุที่ใสราวแก้วเจียรระโนกำลังพุ่งขึ้นไปสู่ท้องฟ้า ในยามเช้า สายน้ำกระทบกับแสงอาทิตย์ยามรุ่งอรุณ สะท้อนแสงเปล่งประกายระยิบระยับพร่างพรายแข่งกับแสงตะวันงดงาม ดังสายรุ้งจากสวรรค์ลงมาเกิดบนดิน สายน้ำนั้นยังคงพุ่งขึ้นสูงอย่างไม่ย่อท้อ แม้แดดจะร้อนแรง ท้องฟ้าจะแปรปรวน ฝนจะกระหน่ำซัดก็ตาม สายน้ำพุนั้นยังคงงามแวววาวดัง ยัมรับสายลมที่พัดโชยมาเบาๆ ดวงมออันข่อยราวช่อดอกไม้ที่แกว่งไกวไปตามสายลมที่พัดกลม และในยามค่ำคืนที่หมู่ดาวสุกสกาวพร่างฟ้า สายน้ำนั้นก็สะท้อนแสงจากหมู่ดาวทั้งหลายดู พร่างพรายงดงามกว่าดวงดาวบนสวรรค์ แสงสะท้อนระยิบระยับวิบวาววาบจากน้ำพุนั้นดังจะเยี่ย หยันแสงเพชรให้พรม่าวไปทันตา อุชเชนีใช้สายน้ำพุที่งามยิ่งเป็นสัญลักษณ์แทนกวีนิพนธ์ที่มีหน้าที่ งดงามดังสายน้ำพุที่ไปรยปรายให้ความชุ่มชื้นจำเริญแก่ผืนแผ่นดิน คือ ช่วยสรรค์สร้างความดีงาม และจรรโลงสังคมให้งดงามสงบสุข กำจัดความเลวร้ายทั้งหลายให้หมดไปจากสังคม

อุชเชนีได้แสดงความคิดที่ชัดเจนว่า กวีนิพนธ์ของเรามีหน้าที่สร้างสรรค์ความ ดีให้เกิดขึ้น เพื่อลบเลลายความชั่วมลพิษทั้งหลายในสังคม การใช้สายน้ำพุพุ่งขึ้นสูง เป็นสัญลักษณ์นั้นเป็นการสื่อความหมายถึง "พลัง" อันยิ่งใหญ่ของกวีนิพนธ์ที่จะเป็น เครื่องผลักดันสร้างสรรค์ความดีงาม การมุ่งขึ้นที่สูง คือ สูงขึ้นไป สูงขึ้นไป ตามชื่อ บทกวี เป็นการสะท้อนถึงการมุ่งไปสู่ความดี และอุดมคติอันสูงส่งที่จะเสียสละแก่ ส่วนรวมนั่นคือเป็น "ทิพยทาน" การเสียสละอันเป็นของสูงเป็นอมตะ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 25)

นอกจากสายน้ำพุแล้ว อุชเชนียังใช้ดอกไม้เป็นสัญลักษณ์สำคัญที่ชี้แทนอุดมคติที่สูงส่งดี งามคือ การให้ความรักและน้ำใจไมตรีแก่มวลมนุษย์ การเสียสละเพื่อส่วนรวมเพื่อสร้างสรรค์ความ ดีงามให้เกิดขึ้น และต่อสู้กับความเลวร้ายให้หมดไปจากสังคม ทำให้สังคมสงบสุขและงดงาม ดัง เช่นกวีนิพนธ์บท "โนนมิติ" และ "กลีบกุหลาบ" ที่ใช้กุหลาบเป็นสัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ทั้งสองบทนี้

กลีบกุหลาบจาบชมพูพุ่มฝรั่งฟ้า	วอนเมฆาเหมือนฝันขวัญที่เอย
นาพิศนิมิตหวานงามกว่าเคย	ชวนสังเวชบุษิตชีวิตนี้

แต่ละชีพต่างถลึงกุหลาบรอน	ชะลอช้อนชุ่มรักเป็นสักขี
การรณยฆานหวานล้ำจำฤติ	โลมปลถพีทุกย่างทางครรไล
ฟ้าระริกเงาระรวยกลางห้วยกว้าง	ก็เหมือนอย่างเราฝ้งพลังใจ
วาดวงรุ่งพุ่งผ่านมานตาใจ	ลึกละไมละเมียดหวังตั้งตาคอย
เมื่อขอบฟ้าพร่าพราวทลาวทองทาบ	พุ่งปลายปลาบทะเลวงดินทมิฬถอย
ความมืดแมกแหลกเรือไม่เหลือรอย	อุทัยพร้อยแสงพร่างสว่างพราย
เมื่อฟากฟ้าสายัณห์อย่างวันนี้	จักปรายปริดีเยี่ยมพันล้นความหมาย
เพื่อมรรคาประชาชนจักกลนราย	ด้วยกลีบกรายกุหลาบแก้วผ่องแพรวใจ

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 84)

กลีบกุหลาบวาววอนระรอนลิว	เห็นพลิวพลิวรายรำทำนองหวาน
เชิญใจขึ้นครั้นเครงบรรเลงการ	ดังสายธารทิพย์อาบซาบดวงใจ
ระวอนวนด้นด้นฝันแสง	รักแจกแจจเจือจานเฝ้าขานไซ
คนเจนจำพรำคิดสนิทใน	ยามกลีบไกวกุหลาบลอยช้อยระซด
หอมละมุนอุณอรมนขมก็หวาน	ใจพิการกระปริกระปร่ำเจ้าก็สด
ที่ข้าชอกยกอกหนามกลีบงามงด	ที่เคี้ยวคดกลับชื่อถือสัตย์ธรรม
พายุกล้าฟ้าเบรียงเสียงกัมปนาท	ใครบั้งอาจเบ่งบำมากระหน้า
เข้กราดกริ้วนี้ชีทำยีย่า	จักหันทำอมฤตคิดทำลาย
กุหลาบรั้วพลิวาบวนเริ่มม้วนวาง	รอยรอยควงเพลงขานกังวานหาย
แต่ละกลีบลิบชบสยบราย	อสุรรายเด่นเหลิงระเริงเลย —

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 167)

จินตภาพธรรมชาติที่งดงามในกวีนิพนธ์สองบทข้างต้น เป็นภาพกลีบกุหลาบที่งดงามอ่อนหวานที่ไปรยปลิวไปทั่วฟ้า ดูวิจิตรตระการตาสร้างความงดงามไปทั่วฟากฟ้าและแหล่งเหล่านั้น "กุหลาบ" หรือ "กลีบกุหลาบ" ที่อุชเชนีกกล่าวถึง ถูกลำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ทั้งสองบทนี้ และเป็นสัญลักษณ์ที่ชี้แทนความหมายเดียวกัน ซึ่งแตกต่างไปจากความหมายเดิมของ "กุหลาบ" ที่มีใช้เป็นสัญลักษณ์แทนความรักในเชิงชู้สาว คือ อุชเชนียใช้กุหลาบนี้แทนความรักในเชิงศาสนาของศาสนาคริสต์ซึ่งเป็น ความรักมนุษยชาติอันเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ เสียสละ ดังนั้น "กุหลาบ" ในกวีนิพนธ์ทั้งสองบทนี้จึงหมายถึง ผู้มีอุดมคติที่สูงส่งงดงาม เสียสละ กล้าหาญ มีศรัทธาเชื่อมั่นในความรักและพลังแห่งความรักความเมตตาว่าจะช่วยสร้างสรรค์จรรโลงสังคม ช่วยปลดปล่อยโลมใจผู้ทุกข์ยากทั้งหลายให้คลายทุกข์โศก และช่วยกันพัฒนาสังคมให้ถึงความสงบสุข ยุติธรรม แม้ว่า จะต้องเผชิญอุปสรรค ต้องลำบากทุกข์ยาก ก็จะต้องสู้ฟันฝ่าไปไม่ทอดถอยเพื่อสังคมที่งดงาม

ธรรมชาติที่อุชเชนีเลือกสรรมาใช้เป็นสัญลักษณ์มักเป็นธรรมชาติที่งดงาม
แพรวพราว เช่น แสงดาว แสงจันทร์ ท้องฟ้า สายน้ำ รุ่ง เมฆ สายฝน น้ำค้าง
สายลม (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 76)

หัวใจเขาคือดาว	แวววูบวาววามฟ้าไกล
กรรชิบพริบเพรียกไป	โตมิดมิดคิดคืนหวัง
หัวใจเขาคือธาร	ไหลซ่าซ่านซาบกำลัง
หลอรันขึ้นสองฝั่ง	ฝากรอยสดรันทดสูญ
หัวใจเขาคือดิน	ดลพิขลันสึผลพูน
ข้าวคิดเม็ดดินนูน	ลอยวางราเรียฟ้าฟอง
หัวใจเขาคือแดด	ช่วยเผาแผดเชื้อข้าวผอง
ออกกรุ่นอุ่นลำยอง	คลายเยือกยับเคยดับเข็ญ
หัวใจเขาคือลม	ขวยขึ้นฉมฉ่ำทรวงเย็น
ออกกรุ่มกลุ่มลำเค็ญ	โลมโลมรอบปลอบขวัญคืน
เขาหรือคือไซ่สาย	แนวรักรายเราหยัดเย็น
กว่าเกลี้ยงทั่วเสียงป็น	सानติซ้องก้องโลกา

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 89)

ในกวีนิพนธ์บท "ก้องกว่าเสียงป็น" อุชเชนีนำธรรมชาติ ทั้งดาว ธาร ดิน แดด ลม มาใช้
สร้างภาพเปรียบเทียบเป็นสัญลักษณ์ เพื่อสื่อถึงความหมายที่ลึกซึ้งได้อย่างงดงามและมีเอกภาพ
จินตภาพธรรมชาติที่เป็นสัญลักษณ์เหล่านี้ยังแสดงให้เห็นถึงคุณค่าอันดีงามสูงส่งของความรักและ
สันติภาพได้อย่างไพเราะ กวีอธิบายความหมายของสัญลักษณ์จากธรรมชาติได้อย่างกระจ่างแจ้ง
งดงาม มีความกลมกลืนเป็นเอกภาพ คือ มีความต่อเนื่องเป็นลำดับลีลาจากภาพพจน์หนึ่งไปสู่อีก
ภาพพจน์หนึ่ง ผู้อ่านได้เข้าใจระบบการใช้สัญลักษณ์อันเป็นลีลาที่ไพเราะในกวีนิพนธ์โดยตลอด คือ
เปรียบดาวเป็นตัวแทนแห่งความหวัง ธารน้ำเป็นพลังอันสร้างความสุขจ้ำจื้นใจอันสืบเนื่องมาจาก
ความหวังนั้น ดินเป็นรากฐานแห่งความงอกงาม เป็นพลังการสร้างสรรคของมนุษย์ แดดเป็นความ
อบอุ่น ความดีงามที่ทำให้ลายความชั่วโสมมทั้งหลาย และลมเป็นเครื่องปลอบประโลมอ่อนโยน เพื่อ
ความเข้มขื่นใจของมนุษย์ผู้ทนทุกข์ท้อถอย (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 78)

อุชเชนียังคงใช้สัญลักษณ์รูปแบบเช่นเดียวกันนี้ในกวีนิพนธ์บทอื่นอีกเช่นกัน ซึ่งทำให้ผู้อ่าน
คุ้นเคยและสามารถทำความเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์เหล่านี้ ซึ่งจะช่วยนำผู้อ่านไปสู่ความ
เข้าใจสารสำคัญอันลึกซึ้งที่อุชเชนีต้องการนำเสนอได้อย่างแจ่มชัดและรวดเร็ว ดังเช่นในบท

"โฉนไม่เป็นเช่น" สัญลักษณ์ที่อุชเชนีใช้ในบทนี้มีลีลาที่คล้ายคลึงกับในบทอื่น อันเป็นสัญลักษณ์ที่อุชเชนีนำมาใช้แทนในความหมายเช่นเดียวกับที่ใช้ในบท "ก่องกว่าเสียงปิ่น" นั่นเอง

เขาโฉนไม่เป็นเช่นสายน้ำ	ที่เลอล้ำหลอเลี้ยงลำเสียงริน
สู่ชีพานทั่วทั้งวันคืน	กระซิบซิ่นซิดอยู่คู่ผืนดิน
เขาโฉนไม่เป็นเช่นแสงแดด	ที่เฝ้าแผดพิชรายมลายสิ้น
ที่ยังพิชผลลึปริจรงริน	อรณินทรอิมอุณคุณอนันต์
เขาโฉนไม่เป็นเช่นลมอ่อน	ที่ช่วยซ่อนกลิ่นบุปผามากลอมผัน
แผ่วละมุนรุ่มร้อนให้ผอนพลัน	ชีวิตสรรพของหาด้วยอาลัย
เขาโฉนไม่เป็นเช่นดาวเหนือ	เด่นอะเคื้อคู่ฟ้าสง่าใส
ชี้ทางถูกปลุกฝังพลังใน	เป็นแรงใจจูงพาก้าวหน้าเดิน
เขากลับไวโยเยแป๊ะปะปะ	เป็นสวะวังแสงแรงสรรเสริญ
ใครขัดคองงำทำมอแง	เหมือนจะเซื่องง้อหนอยนะกลอยตา

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 136)

จะเห็นได้ว่าอุชเชนีใช้สัญลักษณ์ที่เป็นระบบแบบเดิม ดังที่เคยใช้ในบท "ก่องกว่าเสียงปิ่น" คือ สายน้ำ แสงแดด สายลม ดาวเหนือ เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายเช่นก่อน เพื่อที่จะนำเสนอสารของกวีนิพนธ์บทนี้ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกัน คือ ปลุกฝังศรัทธาและความเชื่อมั่นในพลังแห่งความรัก ความดีงาม สร้างอุดมคติที่สูงส่งให้เกิดในใจผู้คน เพื่อช่วยกันสร้างสรรค์สังคมให้ดีงามและสงบสุข

สัญลักษณ์ที่เพิ่มขึ้นอีกอย่างในบทนี้ คือ "สวะ" หรือ ผักตบชวา ซึ่งเป็นวัชพืชที่สร้างปัญหาแก่สังคมเป็นอย่างมาก เพราะมีจำนวนมาก แพร่ขยายอย่างรวดเร็ว ทำให้สภาพแวดล้อมไม่สมดุล และวัชพืชเหล่านี้ก็กำจัดได้ยาก ด้วยลักษณะเช่นนี้ "สวะ" จึงเป็นสัญลักษณ์แทนคนที่ไม่เป็นที่ต้องการของสังคม ไม่ทำประโยชน์ เอาแต่ล่องลอยไปมาอย่างไร้จุดหมาย ไร้อุดมคติ และมักสร้างปัญหา ก่อความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นเสมอ ซึ่งปกติแล้วเราสามารถเข้าใจความหมายของ "สวะ" ได้ เนื่องจากโดยทั่วไปเรานิยมใช้แทนความหมายแฝงเช่นนี้เช่นกัน

ภาพพจน์ของความพร่างพราวแพรวพราวของแสงดาว แสงเพชร สายรุ้ง ความฉ่ำชื่นของสายลม สายน้ำ ความทรงงองอาของแผ่นดิน และพลังแรงร้อนของแสงแดดอาจนับเป็นภาพพจน์อันเป็นลีลาเฉพาะตนที่เด่นชัดประการหนึ่ง จนทำให้การพรรณนาธรรมชาติในงานของอุชเชนีมีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ทางวรรณศิลป์อย่างชัดเจน (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 78)

นอกจากการใช้ภาพพจน์ของแสงสว่างของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว และสายรุ้ง ที่เป็นสัญลักษณ์ที่ใช่มากในงานของอุชเชนี แสงสว่างอีกอย่างที่อุชเชนีมักนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนในความหมายใกล้เคียงกันก็คือ แสงจากหิ่งห้อย หิ่งห้อยที่เปล่งแสงสว่างเป็นประกายงดงามในยามค่ำคืน เหมือนแสงดาวที่ร่วงลงจากฟากฟ้ามาสู่ผืนดิน "หิ่งห้อย" จึงถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนคนที่มีความหวัง ความใฝ่ฝันมีอุดมคติที่สูงส่งดีงาม และดำเนินชีวิตตามอุดมคตินั้น คือ การให้ความรักและน้ำใจไมตรีแก่มวลมนุษยชาติเสียสละเพื่อส่วนรวม เพื่อสร้างสรรค์ความดีงามให้เกิดขึ้น และต่อสู้กับความเลวร้ายให้หมดไปจากสังคม ทำให้สังคมสงบสุขดีงาม และอุดมคตินี้จะไม่หมดสิ้นไป แม้จะต้องเผชิญหน้ากับความโหดร้ายรุนแรงเพียงใด ดุจดั่งหิ่งห้อยที่แม้มีแสงเพียงนิด แต่กลับส่องแสงสว่างเรืองรองสร้างความงดงามแก่ผู้พบเห็น แสงจากหิ่งห้อยจึงใช้ในความหมายเช่นเดียวกับแสงสว่างอื่นๆ ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี ตัวอย่างเช่นบท "หิ่งห้อย"

เหมือนดาวน้อยผลอยพรากมาจากฟ้า	แลนถลาลัดเลาะละเมาะพุ่ม
จุดเพชรพราววาวระลอกทุกซอกมุม	กุหลาบซุ่มสวยวาวเพียงอาบพลอย
ตมมิดมิดติดลิเลื่อมกระเพื่อมแก้ว	น้ำคร่ำแพรวเพริศฟองดังทองฝอย
กระต้อบร่างพร่างปานพิมานลอย	น้ำตาย้อยหยาดปลั่งดังมุกดา
กระจายแสงแจรงพร้อยหิ่งห้อยเอ๋ย	ไม่พริ้นเลยดินดำพำพรชษา
แสงวาววูบจูบมธุรสสุธา	แรงเมตตาโลดแลนทั่วแดนดิน
มือเด็กหนึ่งซึ้งกระด้างย่างตะปบ	สุดหลีกหลบกรรมโทษเหลือโหดหิน
มือระวางแสงจ้าเจอราดิน	ก็ผลึกผินหิ่งห้อยกระจอยลง
ในขวดดำล้ำขันมิดมนดับ	หวังจะดับแสงงามตามประสงค
เพียงเผลอแผลบแวบเดียวเจียวใจจง	แสงก็วงวาววับจับขวดโพลน!

(ขอบฟ้าชลิตทอง หน้า 127)

อุชเชนีพรรณนาภาพทิวจิตตรงดงามราวภาพฝัน แม้ว่าสถานที่ที่อุชเชนีกล่าวถึงนั้นจะเป็นเพียงกระต้อบแก้วกลางสลัมที่รายรอบด้วยน้ำคร่ำสกปรก แต่ด้วยความงามจากหิ่งห้อยกลับทำให้ที่แห่งนั้นดงามราววิมานสวรรค์บนดิน หิ่งห้อยที่ส่งแสงสว่างเป็นประกายวิบวับดังดาวดวงน้อยจากฟากฟ้าได้ลงมาประดับประดาทุกอาณาบริเวณแห่งดงาม ดังจุดประกายเพชรพราววาววาวทุกซอกมุม กุหลาบซุ่มก็สวยดังประดับพลอย โคลนตมมิดมิดก็พร่างพราวดุจดิดเลื่อมแก้วมณี น้ำคร่ำสกปรกดูงามดังสายทองพาดผ่าน กระต้อบร่างถึงดงามปานวิมานจากสวรรค์ และหิ่งห้อยที่กล่าวถึงแทนผู้มีอุดมคติที่สูงส่งดีงามนั้น แม้จะถูกกลั่นแกล้งทำร้ายเพื่อทำลายความงดงามอย่างไร ก็ไม่อาจจะดับแสงทั้งดงามแห่งหิ่งห้อยนี้ได้ดังอุดมคติที่สูงส่งดีงามจะไม่ลบเลือนจากไปจากใจ แม้ว่าต้องเผชิญหน้ากับอุปสรรคความทุกข์ยากโหดร้ายเพียงใดก็ตามที่

อุชเชนียังใช้สัตว์และแมลงชนิดอื่นๆ เช่น กระต่าย แมงมุม แมลงหิว แมลงวัน และคางคก เป็นสัญลักษณ์แทนคนประเภทต่างๆ ในสังคมอีกด้วย ดังตัวอย่างเช่นบท "ภาพสรวงอันลวงตา"

เรื่องเก่า —

ชายนั้นพราวาววับระยับรัตน	เห็นถนัดทาบฟ้าเพลาสาง
มีแมงมุมข่มสิ่งอยู่กึ่งกลาง	เกล็ดน้ำค้างเกลือกแววอยู่แพรวพราย
กระต่ายโง่ไผ่ยืนตีนผวา	เอ! นั้นฟ้าโห่งเพราะกะเทาะหลาย?
สวรรค์ปริวิมลกลมทลาย	เห็นจะตายแนงูงูน่ากลัว!
พอลอกได้ใส่อาวเท้าสุนัข	ทุลิตุ่ลัททกคว่าจะมาหัว
ฟ้าจะแยกแตกเปรี้ยงเป็นเสียงนัว	จะมามัวมวงงาหราชทำไม่ดี
ตะโกนก้อง "ผองสหายกระต่ายเอ๋ย	อย่าช้าเลยเร็วเกิดเราเปิดหนี"
กระต่ายไทยไววังเป็นสิ่งคลี	แมลงหิวแมลงวันถลันไทย
หัวตายโนไปปอกถลอกเปิก	ชะวากชะเว็กริ้วรอยละห้อยไทย
จนรุ่งแจ้งแสงไสหทัยโรย	'โอ้ยโอ้ยโอ้ย ภาพสรวงลวงตาถู'
เจ้าแมงมุมข่มสิ่งกึ่งกลางโย	ยืมละไม 'อนิจจานาอดสุ'
มันฆ่าเลื่องเยื้องทะแยงเห็นแมงพู่	ติดโยอยู่ก็ตะปบจะขบกิน - - -
—เล่าใหม่	
แมงฉลาดปราดใสส่ายโยก่อน	ขยำช้อนจุดกระชากชะวากวิน
เจ้าแมงมุมหมอบกระแดลงแบดิน	แมงก็ลื่นพันหนาหัวหน้ากัน
ถึงเป็นแมงแรงนิดกระจิดจ้อย	เป็นเรื่อนร้อยร่วมจิตนิมิตมัน
ผนิกแรงแข็งขึ้นเป็นหมื่นพัน	ใครจักกันคลื่นกล้าประชาไทย—?

(ขอบฟ้าลิลิตทอง หน้า 129-130)

ในบทนี้อุชเชนีได้นำเค้าโครงของนิทานเรื่อง "กระต่ายตีนตุ่ม" มาเล่าใหม่ แต่สัตว์ทั้งหลายที่ปรากฏในเรื่องนั้นเป็นสัญลักษณ์ หมายความว่าแทนคนประเภทต่าง ๆ ที่พบในสังคมปัจจุบัน ได้แก่ "กระต่าย" เป็นสัญลักษณ์แทนคนส่วนมากในสังคมที่ไม่ใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างละเอียดถี่ถ้วนก่อนที่จะตัดสินใจ จึงมักก่อปัญหาและทำให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ดังนี้ของกระต่ายที่ซี้ซลาด อ่อนแอ ตีนกล้วทุกสิ่ง ขอบตื้นไปก่อนไขจนทำให้เรื่องเล็กลายเป็นเรื่องใหญ่

"แมลงหิว" และ "แมลงวัน" เป็นสัญลักษณ์แทน ประชาชนชาวไทยทั้งหลายที่ตกเป็นเหยื่อให้พวกนายทุนฆูตริต เป็นคนแบบเดียวกับกระต่าย ซึ่งมักจะตกเป็นเหยื่อของผู้อื่น โดยเฉพาะพวกคนเจ้าเล่ห์ฉลาดแกมโกง ขอบใช้สติปัญญาในทางชั่วร้าย คิดเบียดเบียน หาประโยชน์จากผู้อื่นโดย

ไม่คำนึงถึงมนุษยธรรมใด เช่น พวกนายทุน และพ่อค้าที่เห็นแก่ได้ ขอบฉวยโอกาสเอารัดเอาเปรียบ ขูดรีดประชาชนเพื่อหาประโยชน์ใส่ตัว บุคคลกลุ่มนี้อุชเชนีใช้ "แมงมุม" เป็นสัญลักษณ์แทนนั่นเอง

สัตว์อีกประเภทที่อุชเชนีใช้เป็นสัญลักษณ์ในความหมายเดียวกับ "แมลงหวี่" และ "แมลงวัน" ก็คือ คางคก ดังเช่นบท "คางคก" ที่เสนาภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่เดือดร้อนทุกข์ยากของประชาชน ไทยและความโหดร้ายทารุณในสังคม ที่กลุ่มผู้ปกครองกดขี่ข่มเหงประชาชนให้เดือดร้อนลำบาก ต้องทนทุกข์ และไม่ได้รับความเป็นธรรม ดังนี้

อยู่ในหนองจองเจ้าเผ่ารำพึง
 น้ำท่วมปากขากบวันจวนจะแย
 ก็ขัดสนจนยับยั้งปลักษณ์
 จึงตัดใจได้บึ่งขึ้นถึงขอบ
 ร้องอ้อบออบขอบจิตคิดกะการ
 รับตะเบ็งเปล่งเสียงสำเนียงสวรรค
 ขมิวทคนกหนุอยู่เหมือนเคย
 โลกสะอาดवादไวโสสนิท
 ก็ดับวูบลงตรงไม้พลอง
 แสนสงสารคางคกฟกตลอด
 ตัวเราบาปหยาบใหญ่อย่างไรเจียว
 เพราะเกิดมาเป็นอย่างชาติคางคก
 หรือจึงต้องสูญสิ้นทั้งอินทรี
 พระท่านสร้างคางคกไว้รกโลก
 ดั้นระเหิดเร็ดหาค่าไม่เบา

แต่ปางหลังยังมีคางคกหนึ่ง
 ชีวิตบึงหนาวอนาถบาดอกนัก
 จะร้องแห่กลอนเล่นไว้เป็นหลัก
 ดั้นกระดกแดอังก์ล้มปรมาณ
 แลไปรอบโลกส้างกว้างไพศาล
 หายใจบานอกไปรงละโลงเลย
 ชมตะวันแหวดวงบนกลีบเหมย
 มิได้เงยหน้าแลชะแง้มอง
 แจมวิจิตรเจิดใจไม่มีสอง
 เขาจ้วงจ้องจำหนับขวับเที่ยว
 ตัวไม่รอดแล้วยังรำพ่ำเจเดียว
 เขาจึงเคียวเข็ญกรรมทำจะนี้
 สกปรกตำไต้ไรศักดิ์ศรี
 เป็นพลียุติธรรมกระหน้าเอา
 อับเงาไซคชั่วชนผิดคนเขา
 เสรีเจ้าแพงซึ่งถึงชีวา

(ขอบฟ้าลิลิตทอง หน้า 82-83)

ในบทนี้ "คางคก" เป็นสัญลักษณ์แทนประชาชนผู้ถูกกดขี่ข่มเหง ขาดอิสระ เสรีภาพ และ ถูกครอบงำจำกัดความคิด โดยผู้มีอำนาจและมีอิทธิพลในสังคม ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่มีแต่ความ เดือดร้อนเลวร้าย ต้องทนทุกข์ทรมาน ลำบากแสนสาหัส ไม่ได้รับความยุติธรรม ไม่อาจลุกขึ้นต่อสู้ เรียกร้องสิ่งใด และหากลุกขึ้นต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงชีวิตให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบาก ก็จะถูก กำจัดอย่างโหดร้ายทารุณ ต้องตกเป็นเหยื่อของความอยุติธรรมโดยไม่สามารถต่อสู้ได้

เราจะเห็นได้ว่าการพรรณนาและการใช้ภาพพจน์ต่างๆ เพื่อสร้างจินตภาพธรรมชาติในงานของอุษเชนีเกือบทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นการเปรียบเทียบในเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งมีความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่าเป็นภาพธรรมชาติทั่วไป และความหมายที่อุษเชนีใช้ก็มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับความคิด หรือสารสำคัญที่กวีต้องการนำเสนอ คือ การปลอบประโลมใจเพื่อนมนุษย์ผู้ทุกข์ยาก ท้อแท้ ลึนหวัง ให้กำลังใจ ปลุกเร้าอุดมคติที่ดั่งงาม ให้ความรักแก่เพื่อนมนุษย์ เสียสละเพื่อสังคมส่วนรวม และสร้างศรัทธาเชื่อมั่นในการต่อสู้เพื่อสังคมที่สงบสุขดั่งงาม มีความเท่าเทียมกันตามอุดมคติ อีกทั้งให้คุณค่าแก่เสรีภาพอันเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนพึงมี

3.3.2 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้สัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นกวีที่ใช้สัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ได้อย่างไพเราะงดงาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพรรณนาธรรมชาติอย่างประณีตวิจิตรเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ จินตภาพธรรมชาติที่เนาวรัตน์ใช้เป็นสัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ล้วนโดดเด่นแพรวพราว และเป็นปัจจัยสำคัญอันช่วยสร้างความหมายที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นให้แก่กวีนิพนธ์ อีกทั้งยังช่วยในการสื่อความหรือนำเสนอสารที่กวีต้องการให้ผู้อ่านรับรู้อย่างประณีตโดยที่กวีไม่ต้องกล่าวโดยตรง จินตภาพธรรมชาติที่เป็นสัญลักษณ์เหล่านี้มีปรากฏอยู่มากในงานของเนาวรัตน์และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

งานในยุคแรกๆ ของเนาวรัตน์ โดยมากจะมีการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ตามขนบ เนื่องจากกวีต้องการประพันธ์กวีนิพนธ์ให้มีทำนองลีลาอ่อนหวานนุ่มนวล และมีความประณีตวิจิตรดั่งเช่นกวีนิพนธ์ยุคก่อน อีกทั้งความคิดที่เนาวรัตน์นำเสนอในงานช่วงแรกของเขา ก็มีเนื้อหาที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกอันอ่อนไหวอย่างละเมียดละไม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เนื้อหาเกี่ยวกับความรัก เช่นเดียวกับกวีนิพนธ์ไทยในอดีตโดยมากนั่นเอง ดังตัวอย่าง

ฤาจำเพาะพ้องเล่ห์บุพเพผล	สวนกุศลส่งแล้วแก้วพี่เอย
จึงขวัญคล้อยลอยโผยมให้ชมเชย	ทวนระเทยหอมเย็นไม่วั้นยาม
งามเสี้ยมซึ่งส่งบุญราศี	บุญมณีมรดกตยศสยาม
พระศรีรัตนศาสดาราม	บุญพระงามสงบสงเงิมมงคล
แก้วพี่ราวผกายรุ่งแก้วกรุงศรี	งามมณีเนตรจำเพชรน้ำฝน
รินระยับหยาดฟ้ามามณฑล	เหมือนช่วยขนมพี่ข้าเวลาวาย
โองามพัคตร์ผ่องละไมประไพพร้อม	งามเมื่อยิ้มแยมเหมือนงามเดือนหงาย
โถละทอนหนาวรักมิพักคลาย	คอยเดือนฉายชมสว่างอุณกลางทรวง

(คำหยาด หน้า 15)

ในบทนี้เนาวรัตน์กล่าวถึงดวงจันทร์ โดยใช้ดวงจันทร์เป็นสัญลักษณ์แทนนางผู้เป็นที่รักยิ่ง และใช้ดวงแก้วอัญมณีที่งดงามสูงค่าเป็นสัญลักษณ์แทนหญิงคนรักอีกเช่นกัน การใช้ดวงจันทร์และอัญมณีเป็นแทนผู้หญิง หรือนางผู้เป็นที่รักนี้ เป็นลักษณะการใช้สัญลักษณ์ตามขนบวรรณคดีไทย ซึ่งมีปรากฏมากในกวีนิพนธ์ยุคแรกๆ ของเนาวรัตน์ ซึ่งต่อมาเนาวรัตน์ได้พัฒนาการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ ให้ความโดดเด่นและมีลักษณะเฉพาะตัวมากขึ้น ดังที่มีผู้กล่าวถึงการใช้สัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ สรุปความได้ดังนี้

งานของเนาวรัตน์มีการพัฒนาการจากงานที่อยู่ในกรอบของ "ขนบ" ทั้งด้านฉันทลักษณ์และเนื้อหา มาจนเป็นงานที่มีลักษณะเฉพาะตัว อันพัฒนามาจากสุนทรียแห่งวรรณศิลป์ไทย ให้ความสำคัญเพราะพรียงพรายของเสียงและความหลากหลายวิจิตรของภาพพจน์และสัญลักษณ์ งานในยุคแรกๆ ของเนาวรัตน์จะมีการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ตามขนบค่อนข้างมาก ต่อมาเมื่อเนาวรัตน์ได้พัฒนาเนื้อหาในกวีนิพนธ์ให้มีลักษณะชี้แนะทางความคิดมากขึ้น ลีลาของภาพพจน์และสัญลักษณ์ที่ไขก็เริ่มเปลี่ยนไป กวีนิพนธ์ที่มีชื่อเสียงที่สุดบทหนึ่งของเนาวรัตน์ คือ "หนทางแห่งหอยทาก" เป็นการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ที่งดงามมีพลังที่สุดบทหนึ่ง (สุจิตรา จงสดีดิษฐ์วัฒนา, 2541: 131-132)

ในน้ญักรกันั้นมิทาง	เปลี่ยอ้างว้างไรคนเดิน
ทากน้อยจึงทาเงิน	เป็นเงางามวะระวมไว้
รอกวาลักวันหนึ่ง	ซึ่งตะวันอันอำไพ
จะเกรี้ยวกราดและฟาดไฟ	ประลัยน้ญักลงย้อยยับ
เมื่อนั้นแหละเงินงาม	รวิวมจะตามจับ
เพชรผกายจะฉายวิบ	จับเงินยวงแห่งช่วงทาง
และทากน้อยจะถมเนื้อ	เพื่อภาวะแห่งผู้สร้าง
ระเหิดหายละลายร้าง	อย่างเคยเคยทุกคราวครั้ง
ทางนั้นจึงปรากฏ	ทอดไปจรดที่ใจหวัง
ตราบไคที่น้ญัายัง	ก็บังใจที่ไขว่คว่า
การเกิดต้องเจ็บปวด	ต้องร้าวรวดและทรมมา
ในสายฝนมีสายฟ้า	ในผาที่บมีถ้ำทอง
มาเถิดมาทุกข์ยาก	มาลำบากกับเพื่อนพ้อง
อย่าหวังเลยรังรอง	จะเรื่องไรในชีพนี
ก้าวแรกที่เราย่าง	จะสร้างทางในทุกที่

ป่าเถื่อนในปรูฟี่

ยังมีไว้ออให้เดิน

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 94-95)

ในบท "หนทางแห่งหอยทาก" เนาวรัตน์ได้พัฒนาการใช้สัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ จนมีลีลาที่โดดเด่นแปลกไปจากเดิมที่เคยใช้สัญลักษณ์ตามขนบนิยมในวรรณคดีทั่วไป เนื่องจากสารสำคัญที่กวีต้องการสื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้นั้นแตกต่างไปจากในวรรณคดี คือ เป็นการนำเสนอความคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในสังคมไทย เขาต้องการให้ประชาชนทุกคนร่วมมือกันพัฒนาสังคมไทยให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงเพื่อให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพและมีความเสมอภาคซึ่งสังคมไทยในปัจจุบันยังไม่ใช่ ดังนั้นเขาจึงปลุกเร้าให้คนทุกคนมีจิตสำนึกที่จะพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น การกระทำเช่นนี้จะต้องใช้ความอดทนและความเสียสละอย่างใหญ่หลวง เพื่อที่จะทำลายล้างความชั่วร้ายทั้งหลายให้หมดไปจากสังคม เนาวรัตน์จึงใช้ "หอยทาก" เป็นสัญลักษณ์แทนผู้บุกเบิก ผู้เสียสละ และอุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของสังคม สร้างสรรค์สังคมให้สงบสุขดีงาม และมีความเท่าเทียมกัน

นอกจากการใช้ "หอยทาก" เป็นสัญลักษณ์แทนวีรชนผู้กล้าหาญ ผู้บุกเบิก ผู้อุทิศตนเสียสละและต่อสู้เพื่อสังคมแล้ว เนาวรัตน์ยังได้นำจินตภาพธรรมชาติอื่นๆ มาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลกลุ่มนี้อีกเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ใบไม้ ดอกไม้ ต้นหญ้า นก เป็นต้น

ใบไม้ร่วงหนึ่งใบในราวป่า
ที่รอปลิดหล่นเปล่าประโยชน์ปวง
ใบไม้ป่าร่วงแล้วได้เลี้ยงป่า
เหมือนแม่ให้นมลูกปลุกฝังจน
เมื่อเมืองคนคับคั่งด้วยคนป่า
เมื่อสัตว์ป่าสร้างป่าไว้หากิน
ใบไม้ป่าชื่อจิตร ภูมิศักดิ์
ตั้งเทียนป่าปลุกแสงขึ้นแรงเรือง
ลมประสานเสียงแคนว่าแคนแคน
เหงื่อกรินตาถูแสงน้ำแห่งธรรม
เสียงปึงดังเบรียงกว่าเสียงปาก
แต่วิญญาณคือทิพย์ที่ยืนยาว
กาลเวลามาจิตร ภูมิศักดิ์
กาลเวลามาคนดีทุกทีมา
ใบไม้ร่วงหนึ่งใบในราวป่า

ยังดีกว่าใบไม้เหลืองในเมืองหลวง
เป็นดวงดวงดำเปื้อนในป่าคน
ทิ้งลงมาเลี้ยงรากเลี้ยงลำต้น
ลูกเติบโตโตแทนเต็มแผ่นดิน
คนดีก็ด้อยค่าเหมือนกรวดหิน
สัตว์เมืองก็ต้องสิ้นวิสัยเมือง
ได้ร่วงแล้วลงเป็นหลักให้โลกเลื่อง
ไม้เปล่าเปลือกลมปราณที่ต้านลม
เปิบข้าวทุกคราวแคนความชื่นชม
ร่างกูชมชานไข่นเจียวดาว
ก็ปิดฉากชีวิตมีดมืดหนาว
ตั้งดวงดาวยิ่งดึกยิ่งตื่นตา
กาลเวลาก็ตระหนักประจักษ์ค่า
แต่เวลาก็ทูนเทิดเทิดคนดี
เพื่อแตกมาเป็นใบใหม่ในทุกที่

จิตรหนึ่งดวงดับไปในวันนี้
ถ้าสัตว์เมืองสร้างเมืองเป็นป่าได้
ที่โยหยาป่าเขาเปลี่ยวเปล่าปวง

เพื่อจะมีจิตรใหม่มากมายดวง
เราก็เหมือนใบไม้ในเมืองหลวง
จิตรจะร่วงลงทั้งป่าเข้ามาเมือง
(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 50-52)

ในบทนี้ เนาวรัตน์ โช้ ใบไม้ เป็นสัญลักษณ์แทนคนที่สร้างประโยชน์ให้แก่โลก ดังเช่นใบไม้ในป่า ถึงแม้ว่าต้องเสียสละตนยอมร่วงหล่นเน่าเปื่อยลงสู่ผืนดินก็เพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่แผ่นดินเพื่อสืบต่อชีวิต เป็นปุ๋ยแก่ดินเพื่อสร้างใบไม้ใหม่ๆ อีกหลายใบ เนาวรัตน์ โช้ เป็นสัญลักษณ์แทนผู้ที่ทำประโยชน์ยิ่งใหญ่และเสียสละเพื่อสังคมดังเช่น จิตร ภูมิศักดิ์ ในขณะที่เนาวรัตน์ โช้ ใบไม้ในเมืองที่เน่าเหลืองร่วงหล่นอย่างเปล่าประโยชน์ เป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลที่ไม่ทำตัวให้มีคุณค่าต่อสังคมเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน โดยเฉพาะผู้คนในเมืองที่หลงใหลในวัตถุ ทำตัวไร้คุณค่าดังใบไม้ในเมือง เนาวรัตน์ สร้างจินตภาพธรรมชาติเพื่อเป็นสัญลักษณ์เปรียบเทียบ ให้ผู้อ่านเข้าใจสารที่ต้องการนำเสนอ คือ เรียกร้อง และปลุกเร้าผู้คนให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมของสังคม ยอมเสียสละเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนรวมบ้าง ดังเช่น จิตร ภูมิศักดิ์ เราไม่ควรเพิกเฉยดูดายแต่ควรร่วมมือร่วมใจกันต่อสู้กับปัญหาฟันฝ่าอุปสรรคเหล่านั้นไปด้วยกัน

ในบทถัดไปเนาวรัตน์ โช้ "ดอกไม้" และ"หญ้า" ที่ถูกเหยียบย่ำจนชอกช้ำ กลับชูเชิดหยัดยืนขึ้นเนื่องแน่นไปทั่วอาณาบริเวณ เป็นสัญลักษณ์แทนประชาชน วีรชน ผู้มีอุดมคติ หากถูกล้าร่วมแรงร่วมใจรวมพลังกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อต่อสู้ล้มล้างผู้ปกครองระบอบเผด็จการรัฐบาลทหารที่ทำการเหยียดหยาม ใช้อำนาจข่มเหงย่ำยีประชาชน โดยเนาวรัตน์ พรรณนาจินตภาพไว้ดังต่อไปนี้

ดูพรายพรายคล้ายคล้ายกับสายหมอก	ระยับดอกขงโคสีม่วงหม่น
คอยประประไปรอยโรมาในมณฑล	จะเริ่มต้นดาววันแล้วอีกวัน
ใบหญ้าย่ำซ้ำชอกก็ชูหยัด	เนื่องขานด์ที่ขึ้นที่นั่น
ตื่นแล้วแก้วตานับพัน	มิ่งขวัญแผ่นดินตื่นแล้ว
มอมแมมคลุกเคล้ากับความงาม	เมื่อยามโยทองทอแผ้ว
วันใหม่อีกวันวาววาว	ส่องแก้วเคลื่อนไหวประกายที่กลางดิน
ดวงหน้านับพันนับหมื่น	ดวงตาเริ่มตื่นจากหลับสิ้น
ดอกไม้ร้อยดอกรวยริน	บานเต็มธรณินนาที่นี้

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 34)

เนาวรัตน์ยังใช้ "นก" เป็นสัญลักษณ์แทนผู้คนต่างๆ ในสังคม นกที่กินซากศพเกลือกกลั้ว อาจหมายถึงคนเลว คนชั่วที่คอยเบียดเบียนบีทาคู่อื่น ทำตัวเลวทรามต่ำช้า เกลือกกลั้วความเลวร้าย และ "นกอินทรี" หมายถึง กลุ่มผู้ปกครอง ผู้มีอำนาจบาปใหญ่ในสังคมและใช้อำนาจเพื่อเบียดเบียนรังแกประชาชนให้เดือดร้อน แต่นกอีกประเภทที่กล่าวถึงคือ "นกแสงตะวัน" ซึ่ง"แสงตะวัน" มักใช้แทนความหมายของพลังแห่งความดีงามที่จะขจัดความเลวร้ายให้สิ้นไปดังเช่นคุณสมบัติของแสงแดดที่ให้แสงสว่างชี้นำทาง และขจัดความมืดมิดให้หมดสิ้น ดังนั้น "นกแสงตะวัน" ที่นำแสงสว่างไปทั่วหล้าจึงหมายถึงประชาชนวีรชน ผู้มีอุดมคติสูงส่งดีงาม เสียสละและหาญกล้าต่อสู้กับอำนาจมืดเพื่อลบล้างทำลายความเลวร้ายในสังคมให้สิ้นไป และชี้นำหนทางสร้างความเป็นธรรม ความสงบสุขดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม ดังในกวีนิพนธ์บท "นกน้อย" ดังต่อไปนี้

นกนั้น	มากพันธุ์พิชภัยในแหล่งหล้า
ฉันเห็นนกนั้นนานา	จักกินนกกาไส้ม
ปรบปีกฉีกกระชากลากจุด	หัวมุดศพซากหมักหมม
อยู่หล้าเปื้อนหล้าอาจรม	ตกตมติดตั้งทั้งตัว
คุณไม่ไชนกนั้น	คุณคือนกแสงตะวันวอนไปทั่ว
นำแสงสัจธรรมขับหมอกมัว	ขับความกลัวด้วยความกล้าทำหาย
ต่อศัตรู	คุณคือเหยี่ยวเฉียวสู่ธนูหลาย
ด้วยคมปากคมปีกฉีกกระจาย	และตาไวปานสายธนู
ต่อมิตร	คุณคือพิราบอิสระเสรี
คาบดอกไม้ ความจริงใจ ความไม่ผิด	มอบแด่มวลชนที่ทุกซอรอน
นกน้อย	เรารอนโลดลอยเรีงรอน
บินมาเต็มฟ้า เต็มนาค	จะต่อกรกับพญามหาอินทรี !

(เพลงขลุ่ยเหนือทุ่งข้าว หน้า 157-158)

นอกจากนี้เนาวรัตน์ยังกล่าวถึงนกอื่นอีก ได้แก่ เหยี่ยว และ นกพิราบ โดยนำคุณลักษณะเด่นของนกทั้งสองมาเปรียบเทียบว่า เมื่อเผชิญหน้ากับศัตรู คุณคือเหยี่ยวคือผู้กล้าหาญอดทนมีพลังความสามารถที่จะต่อกรกับอุปสรรค ปัญหา อำนาจและความเลวร้ายทั้งหลายได้ แต่กับมิตรสหาย คุณคือนกพิราบ คือผู้นำความรัก ความจริงใจ ความเมตตา ปราบณาดีมามอบให้แก่เพื่อนมนุษย์และดูแลช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน กวีนิพนธ์บทนี้จึงเป็นการนำเสนอจินตภาพธรรมชาติที่เป็นสัญลักษณ์ที่ผู้อ่านจะต้องทำความเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งของสัญลักษณ์ทั้งหมดก่อน จึงจะเข้าใจสาระสำคัญที่กวีต้องการนำเสนอได้อย่างถูกต้อง

นอกจากเนาวรัตน์ใช้จินตภาพธรรมชาติต่างๆ เป็นสัญลักษณ์ เพื่อให้นำเสนอความคิดในด้านสังคมและการเมืองแล้ว เขายังนำเอาจินตภาพธรรมชาติต่างๆ มาใช้เพื่อสื่อสารที่มีนัยความหมายในเชิงนามธรรมหรือปรัชญาต่างๆ ที่สูงส่งลึกซึ้ง ทำความเข้าใจให้ถูกต้องละเอียดองแท้ได้ค่อนข้างยากเช่น หลักพุทธธรรมขั้นสูง หรือพุทธปรัชญาต่างๆ เช่น นิพพาน ดังตัวอย่างเช่น

เพื่อนไปไหนเสียนาน นะทานเต่า	เต่าว่า เรายังได้ไปเที่ยวบวก
บกนั้นเป็นอย่างไร ไทน์ลองยก	เต่ายืดอกเล่าไปให้ปลาฟัง
อ้อ ที่บกเป็นที่ที่งามมาก	สิ่งสวยหลากแปลกสีมีพร้อมพรั่ง
มีอาหารมีลมรมเย็นจัง	มีเสียงดังที่เราไม่เคยได้ยิน
ฉันไม่เข้าใจเลย ที่เอ๋ยนี้	บกเป็นที่ให้กระดิกพลิกผันผืน
บกคงอ่อนละมุนได้ตั้งใจจินต์	และแหวกว่ายได้สิ้น เช่นถิ่นนี้
เต่าคลอนหัวตอบปลาวาว่า ไม่ใช่	งันบกเออไหลไปได้ทุกที่
เต่าตอบว่า ไม่ใช่ อย่างใจดี	หรือบกมีระลอกซาบเอิบอาบเย็น
เต่าหดหัวตอบปลาวาว่า ไม่ใช่	ปลาจะถามอย่างไร เต่าไม่เห็น
ตอบไม่ใช่ ไม่ถูก ทุกประเด็น	ปลาจึงเล่นงานเต่าอย่างเศร้าใจ
สหายเอ๋ยท่านมินามาโกหก	อวดอ้างยกสิ่งที่มีไม่ได้
ไม่มีจริงเป็นจริงเหมือนสิ่งใด	อย่าหลงไหลเลอะเล่า เลยเต่านา

(คำหยาด หน้า 128-129)

ในบทนี้ "เต่า" เป็นสัญลักษณ์แทนผู้รู้ ผู้เข้าใจความเป็นไปของสังขารที่ลึกซึ้งหรือนิพพาน ซึ่งนิพพานเป็นภาวะที่ลึกซึ้ง แม้ว่าจะอธิบายอย่างไรก็ตาม หากไม่ได้ค้นพบด้วยตนเอง ก็ไม่อาจเข้าใจความหมายและภาวะแห่งนิพพานได้อย่างแท้จริง "ปลา" จึงเป็นสัญลักษณ์ของผู้ไม่รู้ ผู้ที่ยังมัวเมาในอวิชชา และยังไม่อาจค้นพบสังขารนั้นได้ เพราะเต่าอาศัยอยู่ทั้งบนบกและในน้ำ เต่าจึงเข้าใจสภาพของบกและน้ำ ในขณะที่ปลาอยู่แต่ในน้ำ ไม่อาจขึ้นไปอยู่บนบกได้ จึงอาจไม่เข้าใจว่าบกเป็นอย่างไร และในที่สุดก็ไม่เชื่อว่าบกที่เต่าเล่านั้นเป็นความจริง เรื่องราวที่เนาวรัตน์ยกมาอ้างอิงนี้เทียบได้กับผู้ที่จะหลุดพ้นจากวงวนแห่งอวิชชาได้ ก็ต้องค้นพบและเข้าใจด้วยตัวเอง เราไม่อาจหลุดพ้นจากอวิชชาได้อย่างแท้จริง หากเราไม่อาจค้นพบสังขารที่ลึกซึ้งนั้นด้วยตัวเอง

ในบทต่อมา เนาวรัตน์อธิบายความหมายของ "อิตตา" และ "อนิตตา" ซึ่งเป็นสังขารที่ลึกซึ้ง อีกประการของพุทธศาสนา โดยใช้ธรรมชาติอันเป็นรูปธรรมมาเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งนามธรรมเพื่อให้อธิบายความคิดอันเป็นพุทธปรัชญาที่สูงส่งลึกซึ้งได้อย่างไพเราะน่าฟัง ดังนี้

มันแทงหน่อต่อต้นพันจากดิน
 มีอย่างโน้น มีอย่างนั้น มันอย่างนี้
 ใบเรียกตองดอกเรียกหัวตัวเรียกกาบ
 ความไรต์นก็จะมาปรากฏพลัน
 เกิดจากดินก็จะได้ไปสู่ดิน
 จากสิ่งนี้ เป็นสิ่งนี้ ขวัญที่แน่น

แล้วแตกใบกระพือบินจากถิ่นที่
 มันมีความไม่มีที่ตัวมัน
 ครั้นลอกคราบเปลือกหลุดจนสุดชั้น
 สังขารอันปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงเป็น
 คินรูปสิ้นคินนามความรู้เห็น
 ความเป็นเช่นนั้นจะนี้ทุกที่ทาง.

(มุมมอง หน้า 93)

เนาวรัตน์กล่าวเปรียบเทียบ "อิตตา" หรือตัวตน ความยึดติดกับตัวตน โดยใช้ "ต้นกล้วย" เป็นสัญลักษณ์ เพราะเมื่อเราตัดดอกใบของกล้วยทิ้งไป แล้วลอกเอากาบที่ลำต้นของต้นกล้วยออกไป ในที่สุดเราก็จะพบว่าต้นกล้วยนั้นไม่มีอะไรเหลืออยู่อีก ซึ่งก็คือสูญสิ้นตัวตนของกล้วยไป เช่นเดียวกับมนุษย์เราเมื่อสละสิ่งนอกร่างกาย ไม่ยึดติดกับรูปลักษณ์ ไม่ปรุงแต่งจิตให้ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด เลิกยึดติดกับอิตตา เราก็จะพบกับความไรต์นหรือ "อนัตตา" ทำให้เราเข้าใจได้ว่าตัวตนที่เรายึดถืออยู่นั้นไม่มีจริง ในที่สุดมันก็จะเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา ความคิดนี้เป็นสัจธรรมสูงสุดแห่งพุทธศาสนาซึ่งเป็นปรัชญาที่สูงส่งลึกซึ้งและอาจทำให้เข้าใจให้ถูกต้องได้ยาก แต่เนาวรัตน์สามารถอธิบายให้คนทั่วไปเข้าใจได้ง่ายขึ้น ด้วยการใช้อจินตภาพธรรมชาติมาเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมาย อันนำไปสู่สารสำคัญที่ลึกซึ้งได้อย่างแยบคาย

การพรรณนาธรรมชาติเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายนัยที่ลึกซึ้งเชิงปรัชญา หรือเพื่อนำเสนอความคิดทางศาสนานั้นมีปรากฏอยู่หลายบทใน เพลงขลุ่ยผิว ซึ่งผู้กล่าวไว้ดังนี้

การพรรณนาธรรมชาติใน เพลงขลุ่ยผิว นี้ มีลักษณะเป็นการให้ข้อคิด
 คติธรรม ตลอดจนการเห็นธรรมะจากธรรมชาติ เป็นการมองสภาพธรรมชาติ ในแง่
 ของความเป็นสัญลักษณ์แทนความหมายอันลึกซึ้ง มิใช่เพียงการมองเพียงความงาม
 ความประทับใจจากธรรมชาติ แต่เป็นการสำรวจสัมผัสธรรมชาติด้วย ปัญญา ทำให้
 เห็นสิ่งที่ธรรมชาติจะบอกกล่าวแก่มนุษย์ (สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา, 2541: 88)

จงตื่นจากความหลับ
 ความรู้อันคู่เคียง
 สดชื่นขึ้นเพียงวัน
 ฟ่องลอยแล้วผลอยพริ้ว
 แดงระยับประดับดอก

ดูความดับความไม่เที่ยง
 กับความหลงความไม่รู้
 ดั่งหมอกควันอันคว้างฟู
 เป็นถ่านแก้วจุลึลละลาย
 จนนอกต้นตระหนากลาย

เพียงวาทก็พาลวาย
จงดั้นขึ้นจากหลับ
ที่นี้และที่นั่น

เพื่อพันธุ์ใหม่ขยายพันธุ์
ดูความดับสับเปลี่ยนผัน
ขณะคิด ณ จิตตน

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 26)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการพรรณนาภาพธรรมชาติที่มีนัยลึกซึ้งซึ่งเป็นสัญลักษณ์ เนาวรัตน์ นำเสนอความคิดแนวพุทธศาสนาว่าให้มนุษย์ทุกคนตื่นจากความหลงมัวเมาและอวิชชาเพื่อมารับรู้ สัจธรรม โดยการพิจารณาไตร่ตรองด้วยสติปัญญาทำความเข้าใจให้รู้แจ้งถึงความไม่เที่ยงแท้ หรือ "อนิจจัง" ว่าเป็นความจริงแท้ที่สุดเพราะชีวิตมนุษย์เรานั้นก็ไม่เที่ยง เมื่อเกิดขึ้นเติบโตขึ้นก็ดูจ ดังหมอกควันที่ลอยฟุ้งกระจายไปทั่ว แต่ที่สุดก็ดับสิ้นกลายเป็นเถ้าธุลีไป ดังเช่นดอกไม้สีแดงงดงาม ที่เกิดขึ้น เจริญเติบโต ให้ออกสวยงามเพียงไม่นานก็ตายไป แล้วก็เกิดขึ้นเป็นต้นใหม่ ชีวิตมนุษย์เราก็เป็นวัฏจักรเช่นนี้ไปไม่สิ้นสุด ดังนั้นเราทุกคนจึงควรตื่นขึ้นอย่างแท้จริง รับรู้และทำความเข้าใจ กับสัจธรรมนี้ เพื่อที่จะหลุดพ้น ไม่ต้องมัวเมาอยู่ในอวิชชานี้อีกต่อไป

รอนรอนระยับฟ้า
ความมืดยดยาวทาวทับ
หลับไหลในฝันนิรันดร
เริ่งรื่นขึ้นจ้ำกับคำคืน
กลางคืนนั้นหรือคือควัน
รอนรุ่มรุมจิตเป็นนิจนา
คำแล้วเพื่อรอดต่อรุ่ง
เต็มตาเต็มใจพรายพริ้ม

แสงนั้นจะมาก่อนความดับ
ความหลับความหลงยงยืน
หลงผอนพักในความไม่ตื่น
กลบกลืนเคลื่อนมาพยาการ
กลางวันคือไฟไหม้ผลาญ
ดืมหวานลมลมขมขิม
วันพรั่งจักเพิ่มเติมอิม
แยมยืมรับรอวันต่อวัน

(เพลงขลุ่ยผิว หน้า 101)

เนาวรัตน์พรรณนาภาพกลางวันและกลางคืนที่ผัดเปลี่ยนหมุนเวียนไป เพื่อเปรียบเทียบกับ ชีวิตมนุษย์ เมื่อเราหลับไหลในความมืดแห่งราตรีกาลเปรียบดังการลุ่มหลงมัวเมาอยู่ในอวิชชา อัน เป็นมายาที่ล่อหลอกให้เราวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏฏไม่สิ้นสุด คืนวันที่เรายืดติดนั้นก็คือควันไฟที่ เผาไหม้รุ่มเร้าใจเราให้ทุกข์ทรมานอยู่ในความสุขความทุกข์ซึ่งเป็นมายาที่เราปรุงแต่งขึ้นมานั่นเอง

จากการศึกษาจินตภาพธรรมชาติที่เป็นสัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ พบว่าเนาวรัตน์นำจินตภาพธรรมชาติมาใช้เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายที่งดงามลึกซึ้ง ซึ่งช่วยให้ ผู้อ่านเกิดความเข้าใจสาระสำคัญที่กวีต้องการนำเสนอได้อย่างแจ่มชัดและไพเราะยิ่ง

3.3.3 จินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้สัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ของไพวรินทร์ ขาวงาม

ไพวรินทร์ ขาวงาม เป็นกวีที่นำเอาธรรมชาติต่างๆ มาใช้เป็นสัญลักษณ์อย่างมากมาย ในบทพรรณนาธรรมชาติอย่างวิจิตรงดงาม และการกล่าวถึงธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของเขา ธรรมชาติมักมีความหมายนัยที่ลึกซึ้งมากกว่าที่จะเป็นเพียงภาพธรรมชาติจริง และธรรมชาติเหล่านี้ยังถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายที่ลึกซึ้ง หรือถ่ายทอดความคิดนึกของกวี โดยที่กวีไม่ต้องกล่าวถึงตรงๆ แต่ผู้อ่านจะสามารถนำสัญลักษณ์ที่กวีกล่าวถึงมาตีความ ทำให้เข้าใจรับรู้ถึงความหมายที่ลึกซึ้งได้จากจินตภาพ และบริบทแวดล้อมที่กวีสร้างขึ้น อันจะนำไปสู่ความเข้าใจความคิดหรือสารสำคัญที่กวีต้องการนำเสนอผ่านกวีนิพนธ์นั่นเอง ตัวอย่างเช่น

ฉันทคือเมล็ดข้าว	ที่เธอคดมาใส่จาน
คือดวงดอกไม้บาน	ที่เธอเด็ดมาดมดม
ฉันทคือมวลเม็ดฝน	ที่เธอพร้อมให้พร่างพรอม
คือไถ่กระแสดลม	ที่เธอฉ่ำเย็นสบาย
ฉันทคือทุกสายน้ำ	ที่เธอดื่มดับกระหาย
คือแดดอันแผดพราย	ที่เธออบได้อุ่นอวล
ฉันทเป็นอย่างไรเป็น	ทุกความหมายในสิ่งมวล
คู่ควรในสิ่งควร	สิ่งที่เธอพึงกระทำ
ฉันทเป็นอย่างไรเป็น	ในความจริงอันประจำ
สิ่งไหนเธอน้อมน้า	เป็นสิ่งนั้นมันคงน้า

(ลำน่าวเนจร หน้า 40)

ในบทนี้ไพวรินทร์ได้นำเอาภาพพจน์ธรรมชาติ เช่น เมล็ดข้าว ดอกไม้ ฝน ลม สายน้ำ และแดด มาใช้เป็นสัญลักษณ์ได้อย่างมีเอกภาพ และประสานกลมกลืนกันอย่างต่อเนื่องจากภาพพจน์หนึ่งไปสู่อีกภาพพจน์เป็นลำดับ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจระบบการใช้สัญลักษณ์อันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของกวี คือ การใช้ข้าวเป็นสัญลักษณ์แทนความหวัง กำลังใจ เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่เป็นชาวนาใช้ดอกไม้แทนความสุขสดชื่นใจ และช่วยปลอบประโลมใจให้คลายทุกข์ เช่นเดียวกับลม ฝน และสายน้ำ ในขณะที่แดดหมายถึงความอบอุ่นและพลังแห่งความดีงาม สิ่งทั้งหลายนี้จะช่วยสร้างความสุข และปลอบประโลมใจให้แก่ผู้ทุกข์ยากท้อถอย

การนำจินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์ มาใช้เป็นสัญลักษณ์ต่อเนื่องประสานกันจากภาพพจน์หนึ่งไปสู่อีกภาพพจน์เป็นลำดับเป็นอีกลีลาหนึ่งที่ปรากฏอย่างโดดเด่นในกวีนิพนธ์

บทอื่นๆ ของไพโรรินทร์เช่นกัน ตัวอย่างเช่นบท "สิ่งหนึ่งมันน้อย" ซึ่งต้องการเสนอความคิดสำคัญ อันเป็นสัจธรรม คือ พลาณภาพแห่งความสมัครสมานสามัคคี แม้สิ่งใดก็ตามที่เราดูว่าเป็นสิ่งเล็กน้อย ไม่ยิ่งใหญ่หรือสำคัญก็ตามที แต่ถ้ามารวมกันรวมแรงรวมใจรวมพลัง สมัครสมานสามัคคีกลมเกลียวกันอย่างแข็งขันจริงจังก็ย่อมเกิดเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ มีพลังแข็งแกร่งได้ ดังนี้

จักรวาลขานขับสดับทำนอง

"ข้าเป็นหนึ่งในเม็ดทรายแห่งชายหาด"

"ข้าเป็นลมหนึ่งวูบที่พัดวน"

"ข้าเป็นหนึ่งในเปลวแห่งตะวันรอน"

"ข้าเป็นหนึ่งในประกายแสงแห่งดวงไฟ"

"ข้าเป็นหนึ่งในต้นหญ้าแห่งทุ่งหญ้า"

"ข้าเป็นหนึ่งในหยาดของน้ำค้างพร่า"

"ข้าเป็นหนึ่งในพันธุ์มรว่อนปีกไทว"

"ข้าเป็นหนึ่งในถ้อยรสแห่งทกวี"

"ข้าเป็นนกตัวหนึ่งในท้องฟ้า"

"ข้าเป็นหนึ่งในบทเพลงในทำนอง"

"ข้าเป็นสิ่งสิ่งหนึ่งในหลายสิ่ง"

"ข้าเป็นคนหนึ่งคนในหมู่มคน"

สดับสิ้นเสียงใดในโลกหล้า

สิ่งหนึ่งมันน้อยคือยกกลมเกลียว

บัดดลโลกาก็ก้อง

แห่งสรรพเสียงร้องอันยิ่งอล

"ข้าเป็นฝนหนึ่งหยาดแห่งท่าฝน"

"ข้าเป็นหนึ่งในไม้ต้นแห่งพงไพร"

"ข้าเป็นหินหนึ่งก้อนแห่งเขาใหญ่"

"ข้าเป็นดาวหนึ่งในบรรดาดาว"

"ข้าเป็นหนึ่งต้นกล้าแห่งทุ่งข้าว"

"ข้าเป็นหนึ่งเม็ดวาวแห่งอัญมณี"

"ข้าเป็นหนึ่งดอกไม้รายกลิ่นคลี่"

"ข้าเป็นแสงหนึ่งสีแห่งรุ่งทอง"

"ข้าเป็นหนึ่งคู่ตาที่ฝ้าจ้อง"

"ข้าเป็นหนึ่งเสียงร้องอันยิ่งอล"

"ข้าเป็นหนึ่งความจริงในเหตุผล"

"ข้าเป็นผืนหนึ่งต้นร่วมโลกเดียว"

ต่างขานรับปรารภนากล้ายืดเหนียว

เป็นสิ่งมากนั้นเทียว ทนสัจธรรม ฯ

(ฤดีกาล หน้า 80-81)

ลักษณะการใช้สัญลักษณ์จากธรรมชาติเช่นนี้ เป็นลักษณะโดดเด่นประการหนึ่งที่ไพโรรินทร์ใช้มากในกวีนิพนธ์ และคล้ายคลึงกับลีลาการใช้สัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าไพโรรินทร์ได้รับอิทธิพลจากกวีในรุ่นก่อนหน้า ดังที่ สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2541: 102) ได้กล่าวไว้ดังนี้

ลีลาการสร้างกลุ่มภาพพจน์อันงดงามจากธรรมชาติ เพื่อสื่อความหมายเชิงนามธรรม ดูจะเป็นกลวิธีที่คล้ายคลึงกับที่อุชเชนีใช้สร้างงานของตน จึงเป็นเครื่องช่วยแสดงให้เห็นว่า ไพโรรินทร์ เป็นกวีร่วมสมัยรุ่นหลังซึ่งได้รับอิทธิพลจากกวีรุ่นก่อน และเป็นผู้สืบทอด "ขนบ" วรรณศิลป์จากกวีในอดีตมาจนถึงกวีร่วมสมัยในปัจจุบัน

สัญลักษณ์ธรรมชาติแต่ละประเภทที่ไพวรินทร์ใช้ในกวีนิพนธ์ เมื่ออยู่ในบริบทที่แตกต่างกัน ก็อาจมีความหมายแตกต่างกันไปด้วย เช่นในบทหนึ่ง "ลม" คือสัญลักษณ์แทนเครื่องปลอบประโลมใจ ให้ความชุ่มชื้นใจ แต่ในกวีนิพนธ์อีกบทกลับมีความหมายที่ต่างออกไป ดังเช่นบท "ฝุ่นลมฝุ่น"

ลมเมืองผ่านเมืองถึงท้องทุ่ง	พัดฝุ่นเมืองฟุ้งถึงหมู่บ้าน
ลมทุ่งผ่านทุ่งทางกันดาร	พัดฝุ่นทุ่งผ่านไปเมือง
<u>กระแสมที่เปลี่ยนทาง</u>	ฝุ่นเมืองฝุ่นร้างเป็นฝุ่นเหลือง
ฝุ่นทุ่งฝุ่นรุ่งเป็นฝุ่นเรือง	นานเนื่องฝุ่นน้อยในสายลม
สุดแต่ลมจะปราณี	ทวางเวียงวิถีชื่นชม
คงพบสักเสี้ยววันรมย์	ชู่ใจชื่นชมชีวิต
เราคือฝุ่นดินถวิลดาว	เมืองเห็นบทุ่งหนาววิฤต
ยังร่างแรมลมชมทิศ	ขอดาวลัคนิดแสงนวล
ดาวนวลเหนือฝุ่นลมฝุ่น	ฝุ่นนั้นพรำหาเพรียกหวน
หาโลกพบหล้าหลากลั่น	ด้วยมวลฝุ่นลมล่องลอย

(ถนนนักฝัน บทที่ 11)

ในบทนี้ ไพวรินทร์ นำเสนอปัญหาสังคมชนบทโดยใช้ธรรมชาติเป็นสัญลักษณ์ คือ "กระแสม" แทนกระแสนารยธรรมที่พัดผ่านเข้ามาในสังคม และเปลี่ยนแปลงสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมชนบทให้เปลี่ยนไปจากเดิม วิถีชีวิตแบบสังคมชนบทของไทยที่ผู้คนมีน้ำใจตรงมา ช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้ออาทรต่อกัน และเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีชีวิตความเป็นอยู่ผูกพันกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้งต้องล่มสลายลง ในที่นี้ "ลมเมือง" หมายถึง อารยธรรมเมือง หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบคนในเมืองใหญ่ หรือเมืองหลวงที่ได้แผ่ขยายเข้าไปยังสังคมชนบท โดยเฉพาะความเชื่อ และค่านิยมผิดๆ ของคนในสังคมเมืองที่ให้ความสำคัญแต่เรื่องวัตถุ นับถือเงินเป็นใหญ่หรือเน้นวัตถุนิยม จนทำให้จิตใจคนเสื่อมโทรมลง ไม่มีน้ำใจเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเช่นก่อน รวมไปถึงระบบนายทุนที่ทำลายสังคมเกษตรกรรม ทำให้ชาวนายากจนลงจนต้องขายไร่นา ไร่ที่ทำกิน และไม่มีรายได้จนคนชนบทจำนวนมากต้องพากันหลังไถลเข้าสู่เมือง ไพวรินทร์ใช้แทนด้วย "ลมทุ่ง" พวกเขาเข้ามาทำงานทำในเมืองด้วยการขายแรงงานเป็นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรม ใช้ชีวิตอย่างลำบากในเมืองใหญ่ ต้องละทิ้งครอบครัวที่มีแต่เด็กและคนชราที่มาขายแรงงานไม่ได้ให้อยู่ในชนบท ซึ่งทำให้โครงสร้างสถาบันครอบครัวแบบไทยต้องพังลงไปอีกเช่นกัน

ไพวรินทร์ จึงเป็นตัวแทนของชาวชนบทที่เข้ามาดิ้นรนใช้ชีวิตอยู่ในเมืองหลวงอย่างมีความหวังว่าพวกเขาจะประสบความสำเร็จในชีวิตดังที่ต้องการ ดังที่เขาเรียกว่า "ฝุ่นดินถวิลดาว" ที่ต้อง

ผจญกับ "เมืองเห็นทุ่งหนาวิกฤต" คือ ชีวิตในเมืองใหญ่ที่ยากลำบาก ต้องดิ้นรนต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรคมากมายและไม่รู้ว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร แต่เขาก็จะเป็นแรงใจ และให้ความหวังพลังใจแก่เพื่อนพ้องตลอดไป

ไพวรินทร์กล่าวถึง "ความหวัง" โดยใช้สัญลักษณ์แทนคือ "สายรุ้ง" ที่ส่องประกายรั้งพรายงดงามอยู่บนฟากฟ้า ภาพธรรมชาติที่งดงามเช่นนี้จะช่วยปลุกปลอบประโลมใจให้คลายทุกข์ ซึ่งการใช้สายรุ้งเป็นสัญลักษณ์ในความหมายเช่นนี้ปรากฏมากในงานของอุชเชนีเช่นกัน

โผนไค้รุ่งคั้งคั้งฟ้าเบื้องหน้าโผนแดดอ่อนโยนทอรั้งสลบสี

ไค้สายรุ้งราวร้อยอัญมณี	แดดคนตรีบรรเลงเพลงสายรุ้ง
ฟังสีฟังเพลงผืนอันไผ่ผืน	ส่งประกายฉายฉันทบรเจิตรุ่ง
ภาพผืนที่เว้าแหว่งจะแต่งปรุ่ง	แล้วจะมุ่งก้าวไปหาเบื้องหน้านั้น
ชีวิตนี้ยอมมีซึ่งความหมาย	แต่กระจายอยู่ในความไผ่ผืน
รอคอยการไปเก็บมารวมกัน	แล้วสร้างมันให้เห็นความเป็นจริง
เพลงสายรุ้งหลังฝนดนตรีฟ้า	แว่วแว่วว่าจะก้าวไปไม่หยุดนิ่ง
แม้ราวรุ้ง เพื่อนผืนอันเพริศพรัง	ก็จะมีอดทนบนเส้นทาง
มาเกิดผองปียมิตรมาคิดฝัน	มาสร้างวันเวลาใสสว่าง
มาร้องเพลง ฟังเพลงบรรเลงวาง	มาทอสร้างรุ้งทองของมวลชน
ไค้ยินใหม่บทเพลงที่ร้องขาน	ตื่นจากหลับจะถึงวารการเริ่มต้น
เพลงสายรุ้งรัตรอยดวงกลม	รางวัลคนสร้างรุ้งคือ ความรัก

(ลำนาวเนจร หน้า 70)

การใช้ "สายรุ้ง" เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายในเชิงนามธรรม ซึ่งหมายถึงความหวัง ความไผ่ผืน ศรัทธา หรืออุดมคติที่สูงส่งงดงาม เป็นสัญลักษณ์ที่ไพวรินทร์นำมาใช้บ่อยครั้งในงานเพื่อใช้ในการให้ความหวัง กำลังใจ ปลอบประโลมใจผู้ท้อแท้ทุกข์ทน และสร้างศรัทธาให้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อความดีงาม ความถูกต้อง ไพวรินทร์มักใช้ "ดาว" เป็นสัญลักษณ์ธรรมชาติแทนความหมายเช่นเดียวกับรุ้ง ซึ่งสัญลักษณ์ทั้งสองนี้มักใช้เพื่อนำเสนอความคิดในเชิงสังคม ตัวอย่างเช่น

คราหนึ่งเพื่อนข้าอริษฐาน	ยามจิตวิญญาณงันเหงา
ดีกลมพรมพัดแผ่วเบา	หอมกลิ่นดาวเจ้าไชโยไกล
แม้รู้ว่าใจเขาต้องสลาย	ขอกลายเป็นดาวสกาไส
ผืนร่วมฟ้าฟากฝากไฟ	เปล่งดาวหัวใจฉายดวง

เป็นมิตรของคนข้างฝัน
 เป็นดาวเจกดาวทั้งปวง
 เป็นคมเนตรจ้องเจิดจ้า
 เป็นขวัญของนักเดินทาง
 เป็นเพลงดาวกลมอรรณมาติ
 เป็นนวลแสงทองผ่องพัน
 ครานั้นพลันใจเขาสลาย
 ดวงใจเขากลายเป็นดาว
 คี้นี่เขาอยู่บนฟ้า
 ข้าจ้องมองตอบเขาไป
 เพื่อนเอ๋ยอย่าเหนื่อยเหน็ดหนาว
 โปรดขานขับเพลงรำพัน
 ยามข้าว่าเหวเร่รอน
 หวังวาวเนตรมิตรเบื้องบน
 รวดราวเรียนรู้อันรมย์
 ร่องรอยชีวิตวิญญาน

ด้วยแรงจิตอันใหญ่หลวง
 รุ่งโรจน์โชติช่วงรางราง
 แต่คำจนฟ้ารุ่งสาง
 ผู้ยังก้าวอย่างหทัยเย็น
 ยามโลกเกรี้ยวกราดฝ่าดฝน
 แผ่นดินได้ขึ้นแสงพราว
 ลมแรงทุกขรายเหน็บหนาว
 ประดับ ณ ราวฟ้าไกล
 ดุซิดวงตาสุกใส
 สื่อสารอ่านใจแห่งกัน
 ดวงดาวของคนข้างฝัน
 เบิกแสงแบ่งปันผู้คน
 สัญจรไปทุกแห่งหน
 แลลดเมฆหม่นลงมา
 ทกลมหาญลูกปลุกกล้า
 กรีดวัยเวลาสร้างงาน

(มัก้านกล้วย หน้า 101-102)

ดวงใจยากจะต่างต่อความเศร้า คนทุกข์ยากเพื่อนเรายังล้นหลาม
 เขายังหวังดวงดาวระวาววาม ดาวศรีทธาถูกงตามไปรอยแสงพร
 (ฤดีกาล หน้า 102)

เขาพบรัตติกาล
 เขารับเอาดาวร่วง
 เขาพบอรุณรุ่ง
 เขาหวังดรุณวัย
 เขาพบว่าเขาเอง
 คือลำนน้ำสิ้นสิ้น
 เป็นคนของโลกกว้าง
 แผ่นดินร้อยดวงดาว
 เพื่อเขาประเทศธรรม

หวานดาวดารดาษดวง
 แต่งดาวรุ่งเรืองหทัย
 จรุงกลิ่นของแดดใส
 จักโรจน์ได้ดังตะวัน
 คือบทเพลงของความฝัน
 ของชีวิตไม่ยืนยาว
 ร้อยเส้นทางเพื่อย่างก้าว
 กรวดเม็ดราวร้อยอัญมณี
 อ่ารุงไททุกเนื้อที่

คนหนุ่มของปดพี

หวังชีวิตวัยเยาว์
(ฤติกาล หน้า 49-50)

กวีนิพนธ์ข้างต้นนอกจากไพโรรินทร์ใช้ "ดาว" เป็นสัญลักษณ์แทนความหวัง ความใฝ่ฝัน ที่งดงามเรื่องรองแล้ว เขายังใช้ "ดวงตะวัน" เป็นสัญลักษณ์แทนความสำเร็จ ความรุ่งโรจน์ ความสุขสมหวัง เช่นเดียวกับดวงตะวันที่ส่องแสงสว่างเรื่องโรจน์

"ดอกไม้" เป็นอีกสัญลักษณ์หนึ่งไพโรรินทร์นำมาใช้บ่อยครั้งในกวีนิพนธ์ และใช้ในความหมายที่หลากหลายแตกต่างกันไปโดยใช้เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายเชิงนามธรรม คือ ความสุข ใจ ความหวัง ความใฝ่ฝัน หรืออาจใช้เป็นสัญลักษณ์แทนกลุ่มคนต่างๆ ดังนี้

การใช้ "ดอกไม้" เป็นสัญลักษณ์ในความหมายแทน ผู้หญิง หรือ หญิงสาว เป็นสัญลักษณ์ที่ปรากฏบ่อยครั้งในงานของไพโรรินทร์ การใช้ดอกไม้แทนผู้หญิงเป็นสิ่งที่ใช้สืบทอดกันมาแต่โบราณ แต่เขานำมาใช้ในจุดประสงค์ที่ต่างกับในอดีต คือ เพื่อใช้นำเสนอปัญหาสังคม เนื่องจากไพโรรินทร์ นำเสนอปัญหาสังคมที่เกี่ยวกับผู้หญิงอยู่ค่อนข้างมาก คือ ผู้หญิงมักตกเป็นเหยื่อที่ถูกกดขี่และถูกกระทำทาง เพศ และปัญหาโสเภณี ดังเช่นกวีนิพนธ์บท "ดอกคำใต้" และ "เขียนให้หญิงสาวที่ ร้าวราน" ดังนี้

เจ้าถูกรานผลาญพลาฆ่าไข่มุข	จึงมาเป็นดอกคำใต้บานในช่อง
มีกลีบงามสำหรับคอยรับรอง	เป็นกลีบเงินกลีบทองของชีวิต
เจ้าบานใหม่ในม่านหมอกของชอกช้อง	แผ้วแผ้วของลมหายใจเต้นไหวดี
ที่นี้ไม่ใช่บ้านอันเคยมี	เพราะที่นี้เรียกว่า "มทานคร"
โอเจ้าดอกคำใต้ในป่าเหนือ	เหมือนรวงเพื่อบานใหม่ไม่หลบซ่อน
เจ้าถูกรานถูกเราให้เรารอน	เจ้าถูกป้อนถูกเปิดเตลิดไป
...	...
สักวันหนึ่งวัยเจ้าจะเงาแห่ง	เหมือนดอกไม้สีแดงอร่าม
สักวันหนึ่ง วันหนึ่งซึ่งสุดท้าย	ก็เปล่าตาย ธรรมดา ธรรมดา
เจ้าถูกรานผลาญพลาฆ่าไข่มุข	ดอกคำใต้ในช่องต้องปวดปรา
โอ น้ำตา ร่วงแล้วเปื้อนแก้วตา	บอกสิว่าดอกคำใต้ก็ใช่คน !
ถ้าใครว่าดอกคำใต้มีใช่คน !?	

(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 114-116)

การนำเสนอปัญหาของสังคมชนบทโดยเฉพาะปัญหาเช่นนี้ เป็นสิ่งที่กวีนิพนธ์สมัยใหม่นิยม นำมากล่าวถึง ดังเช่นกวีนิพนธ์ของอุชเชนี ในบท "กลิ่นมันเข้าไวน้ำตา" ใน ขอบฟ้าขลิบทอง และ กวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ ในบท "ก.โกสองตัว" และ "โบล่า" ใน ตากรุ่งเรืองโพยม เป็นต้น ดังตัวอย่าง

หนูจ๋า
แม่มีเพียงพื้นรื่นลาน
ฝนชุกกรรอนปอนเปียก
ซิดซิดเข้าไวกันดี
ทองบนขานเชิญเย็นยาก
ชีวิตหัวขัดกัดฟัน
ลมโบกโกรกอุชู้สะท้อน
หนูจอลมเคียดเสียดแทง
ใครเล่าเขาจักเข้าช่วย
ละอื่นฝันเรียนเพียรไป

ตั้งหน้ารำเรียนเขียนอ่าน
กระดานไหว่หว่างอย่างนี้
กระดล็กก็เรียกได้นี้
โน่นน้องนี่พี่ทั้งนั้น
ตราตรากแดดดำห้าห้า
ฝนชั้นลื่นทาวหนาวแสง
เสียงขาน ก.กา, พร่าแปร่ง
สิ้นแรงเสียแล้วหรือไร?
เรามาช่วยเราใช่ไหม?
กลิ่นมันเข้าไวน้ำตา

(ขอบฟ้าขลิบทอง หน้า 97)

เขียนที่บ้านตำบลต้นหมัน
เรื่องขอลาหยุดเรียนหลายเวลา
ด้วยเมื่อคืนนี้น้ำป่ามันบ่าท่วม
กว่าจะตื่นขึ้นทันมันไม่รอ
ลุยน้ำนั่งแคร่ไปขึ้นเนิน
ตื่นฟองเพราะไม่ได้ใส่รองเท้า

สิบห้ากันยายนสองห้าสองห้า
เรียนคุณครูจำปา ป. ทำ ค.
ฟังส้อมพัดเสื้อไม่เหลือหลอ
แม่พ่อพัลวันจนยันเช้า
แล้วต้องเดินไปยังอีกฟากเขา
ไอ่หรีงร้องเราเราหิวข้าวแล้ว

(ตากรุ่งเรืองโพยม หน้า 59)

นอกจากการใช้ "ดอกไม้" ในความหมายข้างต้นแล้ว ไพวรินทร์ยังใช้ในความหมายอีก ประการที่พบมากในงานของเขา คือ เหล่าวีรชนผู้กล้าที่ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อสังคมและประชาธิปไตยใน เหตุการณ์สำคัญช่วง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ดังเช่นในกลอนชุด "กรองฝน" ตัวอย่างเช่นบท "แต่พลังยังพร้อมหลอมพลัง ศรัทธาทั้งศรัทธามาจากเธอ" ดังนี้

จึงเธอเกิดมาจากมวลชาคคพ
เลือดยังหมาดดอกไม้ละลายเลื่อน
พิสูจน์ว่าถ้าเธอยังรวมทุกข์

ได้ล้มตามาพบชาคคพเคลื่อน
วันต่อวัน เดือนต่อเดือน ปีต่อปี
รักจะปลอบชอบจะปลุกเธอทุกที

ยังขับเพลงแรงพลังและยังพลี
 รวงดอกไม้ไฟมอดลงมีดมืด
 เสรีร้อยต้อยต่ำด้วยน้ำตา
 ใครหนอสร้างประวัติศาสตร์แล้วฉีกซ้ำ
 ยอมสยบกลบสยงจำต้องยอม
 ดอกไม้. เธอหายไปก็ทน
 เธอวิ่งวนค้นหาข้านาน
 ดอกไม้. ไม่ได้หายไปไหน
 เพียงมารทมอกในคืนอันขึ้นดาว
 ดอกไม้. อยู่ในมือมนุษย์
 ทุกแสนล้านล้านแล้วบรรจงวาง

โดยวิญญาณอันมีซึ่งที่มา
 เธอยังวางชีวิตประกาศว่า
 จักเกิดตนค้นหาฝ่าวงล้อม
 คงแต่ถ้อยทุกข์กล้ามาขับกล่อม
 หากลึกหยั่งยังยอมหลอมวิญญาณ
 หายไปเต็มเริ่มต้น - อวสาน
 ต้องถูกนอนธการอันนานยาว
 แต่ยังอยู่सानโยไว้สืบสาว
 ได้บดดอกบึงดาวบนเส้นทาง
 ในมือเปลาบริสุทธิ์สดสว่าง
 บรรจงสร้างปฐพีที่แนบเนา

(คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ หน้า 81-82)

ความหมายของ "ดอกไม้" ในกวีนิพนธ์ข้างต้น เป็นสัญลักษณ์แทน หนุ่มสาว นักต่อสู้ และวีรชนผู้มีอุดมคติ ศรัทธาในความดีงาม ยอมเสียสละตนเองเพื่อสังคม และยังหมายถึงเสรีภาพของผู้คนและประชาชนด้วยเช่นกัน ไพบรินทร์ได้กล่าวถึงบุคคลกลุ่มนี้อีกในกวีนิพนธ์ที่อื่นโดยใช้สัญลักษณ์ธรรมชาติ คือ "ใบไม้" และ "หญ้า" ซึ่งเป็นสัญลักษณ์เรียกแทนคนหนุ่มสาว นักต่อสู้ และผู้มีศรัทธามีอุดมคติที่ดิ้นรนเพื่อสร้างสรรค์จรโลงสังคมเช่นกัน ตัวอย่างเช่นบท "เรือใบไม้" ที่ใช้ใบไม้เป็นสัญลักษณ์แทนกลุ่มคนเหล่านี้

เพลงใบไม้เมื่อลมไหวปลิดใบไม้
 จะลอยลงทาบที่ตุลีมวล
 ในความเงิบเสียงร้องไห้ไม่เคยเงิบ
 เรือใบไม้ ธารนภา ลอยฝ่าทาง
 ไหลไปแล้ว ไถ้กระแสนาราไหล
 ไปจงจำลึกลับอยู่กับกาล
 กระแสลมจากฟากฟ้าตะวันออก
 แม้ดวงดาวใบไม้จะไปเยือน
 ซึ่งศพที่ถูกฝังยังคงอยู่
 ศพแห่งใบไม้ที่ร่วงตวย
 ชีวิตอาจเกิดจากหลักประหาร
 พายุกล้าแม่โค่นต้นไม้ลง

กลมมโสดสะอื้นให้ในลมหวน
 พรากสวนที่ขาดหายใจอ้างว่าง
 คลื่นเลียบททะเลใจไล่เรือร้าง
 ไปเป็นศพกลบกลางกระแสนาร
 นำวิญญาณใบไม้ไปประหาร
 หวังเจ้าของวิญญาณจะผ่านเลื่อน
 กระซิบบอกว่าใบไม้มิไร้เพื่อน
 ไปให้เกลื่อนดวงดาวให้ราวคล้าย
 ในอนุสาวรีย์อันเจิดจาย
 ทับถมเป็นตำนานพระนาง
 ดอกไม้บานจากเรือนจำพ้นความหลง
 ใบจะปลิวเมื่อดจะคงขยายพันธุ

<p> <u>ต้นทุญ์รวมยุคสมัยฉัน</u> มีอาจทอดยอดท้ามทานคร <u>ต้นทุญ์รวมยุคสมัยฉัน</u> เมื่อมิได้เติบโตงามตามพอดี <u>ต้นทุญ์รวมยุคสมัยฉัน</u> ฉันแปดปนบนปูนปลูลาดไป ... <u>ต้นทุญ์รวมยุคสมัยฉัน</u> เมื่อคนเขาเอาปูนเททับไป </p>	<p> ผลิแต่ฝันระบัดเรียวใบเขียวอ่อน ปูนปิดลิดรอนซ่อนเสรี เธอแม้รักตะวันอันหลากสี เธอจึงเหมือนไม่มีความรักใด ด้วยชะตากรรมเดียวกัน ณ เมืองใหญ่ เธอต่ำได้ถูกทับกับมูลเมือง ... ไท่นละหรือ ความฝันอันยิ่งใหญ่ เธอหรือได้เงยดอก บอกรักตะวัน (ฤติกาล หน้า 70-71) </p>
--	---

สัญลักษณ์ธรรมชาติอีกอย่างที่ไพโรรินทร์นำมาใช้บ่อยครั้งและโดดเด่นก็คือ "นก" โดยมากกวีใช้ "นก" เป็นสัญลักษณ์ตามความหมายสากลที่เป็นที่เข้าใจกันแพร่หลาย คือ อิศรภาพ เสรีภาพ และการดำเนินชีวิตตามอุดมคติอย่างมีอิสระเสรี ไม่ยึดติดกฎเกณฑ์หรือกรอบที่มาจำกัดเสรีภาพ โดยเฉพาะเสรีภาพทางความคิด ดังเช่นในบทกวีนิพนธ์ "ไกลโพ้นเสรีภาพ" ใน ฤติกาล ดังตัวอย่าง

<p> ราคานกคือฟ้า พายุกล้าแสงตะวัน ปีกน้อยสง่างาม แม้ลำบากยากไร้ หากเลือกที่จะเลือก เลือกกรงหรือฟ้ากว้าง เลือกได้ก็ได้อเลือก เมื่อเลือกกรงปลอดภัย เมื่อจะเลือกฟ้ากว้าง ย่อมวิญญูณแหว่ยิน ... ไกลโพ้นเสรีภาพ ก่อนดวงตาล้ำปิด </p>	<p> คือราคาไม่ฝัน ย่อมสร้างนกแกร่ง-ไกล ต่อเมื่อยามบินไป จนตกตายตามทาง เลือกความมืดหรือสว่าง หรืออาจอ้างสิ่งใด มิกลิ่งเกลือกเลือกไส เจ้าก็ไม่ได้บิน อันเว้งว่างร้างถิ่น แดบทเพลงเสรี ... เป็นทิวทาบอาบทิศ จงชีวิตฝ่าถึง ฯ (ฤติกาล หน้า 114-117) </p>
---	--

แต่ในกวีนิพนธ์บางบท ไพวรินทร์ไข่นกเป็นสัญลักษณ์แทนความหมายในเชิงอื่น เช่นบท "ปล่อยนก" ใน ฤดีกาล และ "คนในกรงนก" ใน คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ กวีนิพนธ์ทั้งสองบทนี้เป็นการแสดงความคิดเกี่ยวกับอิสรภาพ และเสรีภาพในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นความคิดเชิงพุทธปรัชญาที่ว่า เราควรปลดปล่อยจิตใจของเราให้เป็นอิสระ หลุดพ้นจากพันธนาการทั้งหลายที่ตัวเราเป็นผู้สร้างและปรุงแต่งขึ้นมากักขังตัวเราเอง และหากเราสามารถปล่อยวางจิตใจให้สงบนิ่ง เป็นอิสระ หลุดพ้นจากพันธะทั้งปวง เราก็จะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ในที่สุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

มาเจ้านกกระดาดหอย	ข้าจะกล่าวให้เจ้าคิด
ว่าไอ้หนอชีวิต	อย่าถูกขังพันธันท์
มาเจ้านกกระดาดหอย	ข้าจะสอนให้เจ้าบิน
ทะยานขึ้นจากผืนดิน	ไปสู่เวียงฟ้าไกล
มาเจ้านกกระดาดหอย	ข้าจะปล่อยเจ้าไป
เกาะนั่งบนกิ่งไม้	โพ้นภูเขาครีมเขียว
วันข้านั่งพับเจ้า	ด้วยความเหงามเปล่าเปลี่ยว
ฝันจะให้เจ้าเที่ยว	ไปเป็นนกพเนจร
พเนจรไปเยี่ยมนก	แม้หัวอกเหน้อยอ่อน
ก็เลือกรักพักนอน	ในอ้อมกอดไพรวัน
อาจดื่มด่ำน้ำค้าง	ต่างน้ำทิพย์จิบฝัน
อืมใจในแสงจันทร์	อันละอองนวลใส

(ฤดีกาล หน้า 51)

ไพวรินทร์ยังใช้ "นก" เป็นสัญลักษณ์แทนความใฝ่ฝันและเสรีภาพในการคิดและจินตนาการที่จะสร้างสรรค์ความดีงามแก่สังคม อันเป็นคุณสมบัติสำคัญที่กวีควรมี "นก" ที่ไพวรินทร์ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายนี้มีปรากฏในกวีนิพนธ์บท "นกฝัน" และ "เจ้านกกี" ดังนี้

ตั้งนกพลัดหลงจากดงไม้	มาเกาะกิ่งก้านใจของนักฝัน
มาเพรียกเพลงลึกลับซู่กับกัลป์	มาปลุกเราใจฉันให้ฝันตาม
ติดตามเสียงนกในอกนี้	ต่างทิศต่างที่ไปเสาะถาม
ถามหาค่าฝันอันแสนงาม	ค้นหาค่านิยมแห่งความจริง

(คือแรงใจและไฟฝัน หน้า 44-45)

นกกวี แต่ละนกไข	ชีวิต
บรรเจิดโดยแรงจิต	นกเจ้า
โอ! นกแห่งความคิด	อิสระ เจ้าเอ๋ย
โฉนโลกยังโคกเศรำ	ขณะเจ้าขบขัน

(เจ้านกกวี หน้า 43)

ในกวีนิพนธ์บท "ชุดศพขุนทองแล้วร้องไห้" ใน คำใดจะเอ๋ยได้ตั้งใจ ไพวรินทร์ไข่นก หรือ นกขุนทอง เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายเช่นเดียวกับที่กวีในยุค 14 ตุลาคมนิยมใช้จนเป็นที่เข้าใจกันดี คือ คนหนุ่มสาว นักศึกษา นักต่อสู้ และวีรชนที่ยอมเสียสละพลีชีพเพื่อสังคมต่อสู้เพื่อประชาชนไทย ในขณะที่กวีนิพนธ์บท "นกทุ่ง" และ "นิทานคนกับนก" ใน ม้ากานกล้วย ไพวรินทร์ไข่นกเป็นสัญลักษณ์เพื่อนำเสนอปัญหาของชาวชนบท โดยไข่นกเป็นสัญลักษณ์แทนชาวบ้านในชนบทที่ต้องประสบกับชีวิตที่ทุกข์ยากแร้นแค้นเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม พวกเขาจึงต้องอพยพเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในเมือง เพราะหวังว่าจะช่วยให้ความเป็นอยู่ดีขึ้นบ้าง แต่พวกเขาก็ยังคงต้องเผชิญกับความโหดร้ายลำบากอีกเช่นเคย ทั้งจากสภาพแวดล้อมและจิตใจคนที่ตกต่ำเสื่อมโทรมลงทุกวัน สุดท้ายไม่ว่าจะอยู่ที่ใดพวกเขาก็ยังคงถูกเบียดเบียนจากสังคมนอกรบข้างเช่นเดิมนั่นเอง ดังตัวอย่าง

ทุ่งหญ้าและนาข้าว	ช่างเหน็บหนาวเสียจริงหนอ
หนาวรักและหนาวรอ	เมื่อไหนหนอนอกจะมา...
นกทุ่งเคยเนาถิ่น	มีแผ่นดินและดงหญ้า
มีฝิ่นและเมฆฟ้า	มีวิญญาณและเสรี
วันลมกระหน่ำโลก	กระโชกทุ่งกระชากวิถี
ทุกข์ย่าชะต้าย	นกกิ่งหนีไปนับนาน
นานนักที่เหน็บหนาว	เพลงใบข้าวและหญ้าขาน
รำเรียดด้วยจ้าวราน	ทุ่งสะท้อนโลกสะท้อน
นกเอ๋ยหนอนกทุ่ง	เจ้าพลัดทุ่งสู่ไพรเถื่อน
เดือนไพรไร่ร้างเรือน	หรือพบเพื่อนอยู่เคลื่อนไพร...
ไพรพนาแห่งนาคร	เจ้าหลบนอน ณ หลับไหน
บวงแร้วแห่งพรานโต	ดักเจ้าไว้หรือนกเอ๋ย

(ม้ากานกล้วย หน้า 42)

นอกจาก "นก" ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่พบบ่อยมากในงานของไพวรินทร์ เขายังใช้ "กระรอก" เป็นสัญลักษณ์แทนกลุ่มคนที่ถือว่าตนเองเป็นปัญญาชน แต่กลับไม่ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม เนื่องจากผู้คนในปัจจุบันยึดติดค่านิยมที่ผิดๆ ไปตามสังคมที่จิตใจผู้คนตกต่ำยำแยะ ศีลธรรมในจิตใจเสื่อมโทรม เพราะทุกคนล้วนแต่แก่งแย่งแข่งขัน ชิงดีชิงเด่นกัน เพื่อเข้าไปศึกษาในสถาบันที่มีชื่อเสียง เพียงเพื่อจะได้เป็นที่เชิดหน้าชูตาในสังคม แต่กลับไม่นำความรู้ที่ร่ำเรียนมานั้นเพื่อทำประโยชน์คืนสู่สังคม ผู้คนเหล่านี้ยังคงยึดติดในสิ่งผิดหลงมกมายอยู่กับความคิดและค่านิยมที่ผิด โดยไม่แสวงหาทางออกที่ถูกต้องแท้จริง ดังที่กล่าวไว้ในกวีนิพนธ์บท "โลกฤาเพียงสถาบันการศึกษา" ดังต่อไปนี้

แลโลกแลเล็กตริกโลก	ซึ่งขอบกรอบโคกโลกต่ำ
แลโลกแลโศกนาฏกรรม	แลใจประจำทำใจ
เบื้องนี้ชีวิตชนิดหนึ่ง	เบื้องหลังถูกตรึงตามไล
เบื้องหน้าคือความเป็นไป	เบื้องไหนเบื้องนั้นบันดาล
วิงวนในวงหลงวิง	หลงวนความจริงวิงผ่าน
หลงคืนคืนดึกนีกนาน	อยู่ในสถานที่เดียว
เรียนโลกเรียนลึกลับโลก	ถูกโคกถูกหนามตำเกี่ยว
โรงเรียนรูกโลไม่เรียวย	ซิดเซียวสู่มหาวิทยาลัย
เส้นทางกว้างยาวเท่านี้	ชีพมีกว้างยาวเท่าไหน
หนึ่งร่างกายที่มีใจ	มีค่าเท่าใดให้ชีวิต
เข้าออก ออกเข้า เข้าออก	ในชอกไม่รู้ถูกผิด
กระรอกในกรงหลงคิด	มิดมิดบอดโบ้ในกรง

(คำใดจะเคยได้ตั้งใจ หน้า 78)

การใช้ "กระรอก" เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายนี้ เป็นสิ่งที่เนาวรัตน์เคยกล่าวถึงมาแล้วเช่นกันในกวีนิพนธ์ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายบทหนึ่งของเขา คือบท "กระรอกขาว" ดังนี้

จากยอดไม้สู่ออดไม้ไกลลิบ	สูงลิ่วหวิววิบหรือวกต่ำ
คือเส้นทางคือหนทางที่เจ้าทำ	คือความจริงที่ประจำเจ้าจบเจน
ใครกันจับเจ้ามาใส่กรง	ทางตรงที่เจ้าเคยผกผัน
เส้นทางถูกกำหนดกฎเกณฑ์	กลายเป็นเส้นรอบวงรอบกรงนั้น
ทางไกลกลับกลายเป็นวงกลม	ทางยาวอันอุดมก็กลับสั้น
เจ้าต้องวิงวนเวียนอยู่ทั้งวัน	แข็งขันขยันวิงเป็นวงกลม

วิ่งหาโคหรือกระรอกน้อย	สำรวจร่องรอยหรือหลุมหล่ม
หรือเจ้าคือนักแสดงแรงนิยม	ชื่นชมการวิ่งวนเป็นหนทาง
มันมีไช่ทางยาวบนยอดไม้	วงกลมนั้นมีไช่ทางไกลกว้าง
เส้นรอบวงก็มีไช่ทางสายกลาง	เจ้ากำลังหลงสร้างสิ่งใด
หาพบหรือยังกระรอกเอ๋ย	หนทางที่เจ้าเคยสร้างขึ้นได้
ทางยาวที่เจ้าสูญเสียไป	ใครกันจับเจ้าใส่ไว้ในกรง

(เพียงความเคลื่อนไหว หน้า 53-54)

จากการศึกษาพบว่างานของกวีทั้งสามมีความโดดเด่นในด้านการสร้างจินตภาพธรรมชาติ โดยเฉพาะจินตภาพธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์ และการนำจินตภาพธรรมชาติมาใช้เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอันทำให้กวีนิพนธ์มีความหมายลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งยังช่วยสื่อสารสำคัญที่กวีต้องการนำเสนอได้อย่างเด่นชัด ด้วยเหตุนี้การศึกษาลักษณะของจินตภาพธรรมชาติจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการทำความเข้าใจกวีนิพนธ์อย่างลึกซึ้ง และไม่อาจมองข้ามไปได้